

**TİPO BASKININ TÜRKİYE SERÜVENİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

AYŞEGÜL İZER

SELEN BAŞER NEJAT

BAŞAK ÜRKMEZ

TUĞÇE İŞÇİ

**TİPO BASKININ TÜRKİYE SERÜVENİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

PROF. AYŞEGÜL İZER

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELEN BAŞER NEJAT

DR. ÖĞR. ÜYESİ BAŞAK ÜRKMEZ

ARŞ. GÖR. TUĞÇE İŞÇİ

GRAFİK TASARIM

TUĞÇE İŞÇİ

SON OKUMA

TUĞÇE İŞÇİ

SELEN BAŞER NEJAT

BU ÇALIŞMA, MİMAR SİNAN
GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ
KOMİSYONU TARAFINDAN
DESTEKLENMİŞTİR.
PROJE NUMARASI: 2018-02

TEŞEKKÜRLER

AYGEN İNCEL

KAAN TANHAN

SEVDE KAYA

ÜMİT DEMİRHAN

ISBN: 978-625-5850-75-1

PARADİGMA AKADEMİ YAYINLARI

SERTİFİKA NO: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 28/A Çanakkale

MATBAA

Meydan / 99 Baskı

SERTİFİKA NO: 76711

Kitaptaki bilgilerin her türlü
sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tüm hakları saklıdır. Kaynak
gösterilerek tanıtım için yapılacak
kısa alıntılar dışında, yazarların
yazılı izni alınmaksızın hiçbir şekilde
kopyalanamaz, çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Bu kitap, T.C. Kültür Bakanlığı'ndan
alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır.
Bandrolsüz kitap almayınız.

AĞUSTOS, 2025

PARADİGMA AKADEMİ

Sunuş

004 ZAMAN KAPSÜLÜ

PROF. AYŞEGÜL İZER

008 BASKIDAN TİPO BASKIYA

DR. ÖĞR. ÜYESİ BAŞAK ÜRKMEZ

012 NEDEN TİPO BASKI EĞİTİMİNE GEREKSİNİM DUYUYORUZ?

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELEN BAŞER NEJAT

016 MERHABA TİPO!

ARŞ. GÖR. TUĞÇE İŞÇİ

Söyleşiler

020 İSMET YILMAZ

038 DAVUT YÜREK

048 OSMAN TÜLÜ

066 MEHMET YILDIRIM

072 ALPARSLAN BALOĞLU

088 TUNÇER SEZERGİL

100 NAMIK KEMAL AYDIN

108 SADIK KARAMUSTAFA

120 SELÇUK ÇOKSAYAR

130 LOKMAN ŞAHİN

140 İLHAN BİLGE

158 CEM MERAL

162 Sözlük

170 Fotoğraflar

ZAMAN KAPSÜLÜ

PROF. AYŞEGÜL İZER

SUNUŞ

Lisans eğitimimi 1980'lerde aldığım için kendimi çok şanslı görüyorum. O zamanlar grafik eğitimi, hâlâ biraz gizemli bir sanat formuydu, tasarım olarak anılmıyordu. Konuya genel bir farkındalığım vardı, özellikle *Life*, *Vogue*, *National Geographic*, *Seventeen*, *Circus Raves*, *Rolling Stone* ve *Mad* dergi kapakları, "post exchange" (PX) denilen Amerikan ürünlerinin satıldığı alışveriş dükkânlarından gelen özellikle *Fairy* gibi el sabunu ambalajları, *Puffa Puffa Rice*, *Cap'n Crunch*, *Wise*, *Heinz* ambalajları; yurt dışından gelen posta kartları; *Led Zeppelin*, *Deep Purple*, *Black Sabbath*, *The Who*, *The Doors*, *Pink Floyd*, *Rolling Stone* albüm kapakları, film ve konser afişleri, kutusunu açmaya kıyamadığım, sakladığım ilk özel yapım kulaklığım "*Prostereo Headphone*" ambalajı, yine *Vicks*, "*Vanilone Infantile - Granulé Soluble*" kalsiyum ilacı, metal *Asprin* kutuları ve ambalajları, *Kodak Instamatic* fotoğraf makinesi ve metal film kasaları ile *Ilford* Film

ambalajlarının renkleri ve tasarımları çok ilgimi çekerti. Ailemden dolayı hasbelkader sanat çevresinde büyüssem de lise bitene kadar grafik tasarım alanında kariyer yapmayı olasılık olarak görmemiştim, çünkü benim gençliğimde tıp veya mühendislik gibi bilimsel disiplinlerde eğitim görmek daha geçerliydi. Neyse ki çetrefilli bir arayış sonrası doğru yolu buldum. Grafik eğitimi şimdikinden çok farklıydı, çok hassas işler yapamayan ve el becerisi olmayan öğrenciler nadiren ilerleme fırsatı bulurlardı. Günümüzde ise grafik tasarım karmaşık sorunları çözmek içindir diye düşünülüyor, yani bir şeyi iyi çizmekten çok tasarım problemini doğru analiz ederek çözüm üretebilmek daha önemli. O zamanlar ise sanat dersleri ve grafik eğitimin temel dersleri eşit ağırlıktaydı. Grafik programında yer alan öğrencilere "işlerinizi doğru şekilde çizin ve iyi sonuçlandırın" denirdi. Bir kavramı görselleştirmek, ayrıntılı bir fikir göstermek için onu elle çok iyi çizmek gerekiyordu; gölgelemeler, degradeler

ve üç boyutlu efektler oluşturmak için birçok estetik ve mekanik beceri geliştirmek gerekirdi. Bunları öğrenmek umutsuzca iç içe geçmişti. Eğer çok sınırlı ve pahalı olan bir yazı karakteri kullanmak istersek ya harf şablonları ya da Letraset transfer yazılarını kullanmak gerekirdi; onlar da bir öğrenci bütçesiyle alınabilecek türden şeyler değildi, dolayısıyla Letraset yapraklarını fotokopiyle küçülterek, büyüterek çoğaltır kullanırdık ve transfer ederek elle boyamak zorunda kalırdık. Photoshop, Illustrator veya InDesign gibi dijital görüntü işleme programları yoktu. Bizlerin kullanabileceği en gelişmiş teknolojik araçlar karanlık oda olanakları, kameralar ve fotokopi makineleriydi.

O zamanlar bu eğitimin büyük kısmından fazlasıyla el oyaladığı ve hata kabul etmediği için nefret ettiğimi açıkça belirtmek istiyorum. 50x70cm bir afişi hazırlamak günler alırdı, hata yaparsanız sil baştan; öte yandan diğer tüm derslere de eşit ağırlıkta hazırlanmak gerekirdi. Aynı güne hem afiş, hem de ambalaj tasarımını bitirmeniz beklenirdi.

Matbaacılık dersi için uğradığımız tipo atölyeleri ve bir ödevi uygulamak için kapısında dil dökerken, sıra beklerken izlediğimiz hurufat dizin dizgi operatörleri, matbaacılar,

matbaalar, ozalit prova, kalıp, baskı, pikaj, cilt, el pedalları, hurufat kasaları, klişeler, matbaa mürekkepleri, garnitür, kumpas, inisiyal, pilyaj, perforaj ve numarator gibi malzeme ve kavramları, grafik tasarımcı adayları olarak benliğimizde yer etti ve kabul etmek gerekir ki tüm bunlar, benim dönemimde eğitim gören meslektaşlarımı bugünlere iyi hazırladı. Bizim nesil tüm yenilikleri deneyimleme fırsatını buldu, bilgisayarın yaşamımıza ve tasarımın hizmetine girmesi tasarım dilini değiştirerek ve sınırları aşarak grafik tasarımı farklı boyutlara taşıdı. Grafik tasarımda tipografi ve görsel imge bilgisayar sayesinde salt yardımcı bir unsur olmaktan çıkarak, daha ileri bir rol kazandı; çizmek için günlerce uğraşılan şey bir saat gibi kısa bir sürede yapılabilir oldu. İlk Apple bilgisayar çıktığında neyse ki, teknolojiyi kucaklayacak kadar gençtim ve kendimi eğitecek kadar ilgiliydim.

1986 yılında o zamanki adıyla Mimar Sinan Üniversitesine asistan olarak kabul edildiğimde Bölümde daha bilgisayar bulunmuyordu, her şey yine elle yapılıyordu. 1994–96 yılları arasında olmak üzere iki defa bölüm başkanlığı görevinde bulunan Prof. Süleyman Saim Tekcan, bölümde bilgisayar atölyesini kuran isim olmuştur. Artık çağa ayak uydurmuş ve ufak ufak dijitalleşme yolunda

eğitime ağırlık verir olmuştuk. Tasarım okullarının bilgisayar eğitimi başladığında geleneksel el becerilerini öğretmeye devam edip etmediğini ve en önemlisi, yurt dışında neredeyse bir gelenek olan tipo eğitiminin, kendi bölümümün eğitiminde herhangi bir rol oynayıp oynamadığını merak eder oldum. Aradan çok yıllar geçti, üniversitemin ismi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne dönüştü, üniversite matbaası da yenilenme sırasında elinde bulunan tüm hurufatları, hurufat kasalarını, kumpasları, klişeleri bir gecede elden çıkardı ve biz bunları maalesef bölüme kazandırmakta geç kaldık. Ticari olarak, küçük tipo atölyeleri günümüze kadar yaşamlarını sürdürseler de 1980'lerin sonlarından itibaren bilgisayar teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte tipo baskı atölyeleri hızla kapanmaya başladı, makineler, alet ve edevatlar hurda fiyatına satılarak en büyük yok olma tehdidiyle karşı karşıya kaldı, baskı ve dizgi endüstrileri hızla dönüştü.

Grafik Tasarım eğitiminde dokunsal öğrenme deneyimlerinde tipo baskı olanaklarını kullanmaya odaklanmak ve tipografi dersini daha iyi öğretebilmek amacıyla Bilimsel Araştırma Projesi olarak "Türkiye Grafik Tasarım Tarihinde (Letterpress) Tipo Baskının Kullanımı ve Grafik Tasarım Eğitimindeki Yeri" ile ilgili A tipi

projeye Dr. Öğretim Üyesi Başak Ürkmez, Dr. Öğretim Üyesi Selen Başer Nejat, Arş. Gör. Tuğçe İşçi Özen ile birlikte 01/04/2018 tarihinde başladık.

Araştırma projesi kapsamında İsmet Yılmaz, Davut Yürek, Mehmet Yıldırım, Osman Tülü, Tunçer Sezergil, Alparslan Baloğlu, Namık Kemal Aydın, Cem Meral, Prof. Sadık Karamustafa, Lokman Şahin, İlhan Bilge, Selçuk Çoksayar ile röportajlar yapıldı. Basmen Arşivindeki belgelerin taranması ve hurufat, el pedalı, prova tezgahı gibi alımlar gerçekleştirildi. Ocak ayında, 2019-2020 Bahar eğitim döneminde "Tipo Baskı" dersi açılması kararı senatodan geçti. Şubat 2020'de Tipo Baskı Atölyesi'nin derse uygun hale getirilmesi için çalışıldı. Mart 2020'de Selçuk Çoksayar'ın tipo matbaasından kavaletler, el pedalı, tipo-metreler, tepsiler, hurufat ve çizgiler Bölümümüze kazandırıldı.

Üniversitemiz Grafik Tasarım Bölümü içinde bir atölye kurulumu gerçekleştirerek, gelecek nesillerin tipografi eğitimine yön vereceğini, yazı, harf anatomisi ve tipografiyi seven nesillerin yetişmesine önayak olacağına ve en önemlisi Türkiye Grafik Tasarım Tarihinin şimdiye kadar deşifre edilmemiş birçok noktasına ışık tutacağına inanıyorum. Günümüzde popüler kültür estetiğine olan ilginin yeniden doğuşu, kaybolmaya yüz tutan

ve kesinlikle estetik bir çekiciliği olan tipo baskı tekniğinin canlanmasında payı vardır. Günümüz ortamı, bilgi, medya, dijital teknoloji ve hizmet sektörünün egemen olduğu bir hiper gerçeklik ve (simülasyon, benzetim) ortamıdır. Photoshop, InDesign, Illustrator, Premiere Pro, After Effects, Substance, Prelude gibi en yeni grafik tasarım programları, günümüz grafik tasarımcısının yararlandığı programlardır.

Goethe'nin dediği gibi, tarihin birinci bölümü yazının bulunuşu, ikinci bölümü ise matbaanın icadı ile başlamışsa, üçüncü bölümü kesinlikle dijital devrimle başlamıştır. Çağdaş grafik tasarımın bugünkü dili, dijital ortamın mümkün kıldığı çok katmanlı, çok hızlı, bol efektli, karmaşık bilgi sunumlarını hazırlamaya ve sunmaya yöneliktir.

Çağımızda, grafik tasarım, sanatı ve güncel dijital imkânları sürekli bir deneyim konusu haline getirerek, disiplinlerarası karakteriyle kendine özgü dilini sürekli ve dinamik bir şekilde güncelleştirerek yoluna hızla devam ediyor, ancak tipo baskıya ilgi duyan birçok öğrencinin, dijital teknoloji bağımlılığından kopmaya istekli olduklarına ve başka bir yüzyılın yavaş süreçlerinde kendilerini kaybetmeye hazır olduklarına inanıyorum.

**Bu projenin oluşması,
gelişmesi ve
sonuçlandırılmasında
büyük emeği geçen
bölümümüz öğretim
elemanlarından
Prof. Sadık Karamustafa,
Alparslan Baloğlu,
İlhan Bilge,
Lokman Şahin,
Selen Başer Nejat,
Başak Ürkmez,
Tuğçe İşçi Özen'e ve
tipo baskı alanında
çalışan tüm isimsiz
kahramanlara teşekkürü
bir borç bilirim.**

BASKIDAN TİPO BASKIYA

DR. ÖĞR. ÜYESİ BAŞAK ÜRKMEZ

BÖLÜM 1

Baskı ile baskı makinesini birbirinden ayırmak gerekir. Düz bir zemin üzerine baskı yapmak insanlık tarihinde yerleşik hayat ile birlikte başlar. Baskı bir zemin üstüne birtakım şekilleri aktarmak için basınç uygulamak, bir leke üretmektir ve bu teknik tarih boyunca bilinmektedir. Devlet sorumluları mühürlerini bu mantıkla ürettiler. Baskının gelişimi yazının bulunmasından sonra hızlanarak gelişmiştir. Yazının yaygınlaştırılması için kalıp mantığı oluşturulur ve böylece kalıp aracılığıyla metnin kolaylıkla çoğaltılabilmesi mümkün olur. İnsanlık geliştikçe kalıplar yerine ayrı ayrı harf kalıpları yapmak ve bu harflerin dizilmesinden meydana gelen kalıpları prese benzeyen bir makinede basmak geliştirilir. Temel prensip harf ve baskısı yapılacak diğer görsel unsurların kalıplarının hareketli olması ve hazırlanan kalıpların üzerinde yer alan yazının veya resmin mürekkep kullanılarak baskı suretiyle kâğıt üzerine geçirilmesidir. Asya'da başlayan bu teknik daha sonra

Avrupa'ya getirilir ve sökülür takılır harf kalıplarına dayalı ilk matbaaların oluşmasını sağlar. Avrupa'da bu matbaa tekniği 1440-1450 yılları arasında geliştirilir. Bu gelişmede en önemli başarı, harflerin ayrı ayrı dökülmesi, daha sonra örnek metne göre kelimeler, satırlar düzenlenmesi ve nihayet sayfa kalıpları haline getirilmesidir. Gutenberg'in adını matbaacılık tarihine geçirmesi ise bu tekniği düşünce planından çıkarıp uygulamaya koymasından ileri gelmektedir.

Bizim coğrafyamızda ise ilk matbaanın kurulması on beşinci yüzyılda Yahudi matbaalarının kurularak dini eserler basmasıyla başlar. 1492'de ilk matbaa makinesini David ve Samuel Nahmias Kardeşler getirir ve ilk basılı kitabı 1494'te İstanbul'da yayımlarlar.¹ Daha sonra ilk Ermeni matbaası 1567'de açılır ve kısa zamanda açılan çeşitli basımevleriyle etkin bir yayım hayatı başlar.² 1727'de ise Türk dilinde basılan ilk eserler için matbaa kurulmasına izin verilir. İlk Türkçe eserin basılış tarihi

1729'dur.³ Müteferrika Matbaası'na ilk teknik yardımların İstanbul'da faaliyet gösteren gayrimüslim matbaalardan geldiği, Ermeni matbaasından bir baskı tezgâhı alındığı ve Yahudilerden harf dökümü için istifade edildiği ve Fransa'dan ithal edilen iki basma tezgahının gösterdiği gibi gerekli bazı malzemelerin Avrupa'dan getirildiği anlaşılmaktadır.⁴ Bu gelişmeler ile kitap basımı işi zamanla genele yayılır ve çeşitli semtlerde matbaalar kurulur. Kitap basımının yaygınlaşması ve gazetelerin oluşması ile matbaacılık bir meslek olarak yapılır. 1800'lerden itibaren yenileşme hareketleri başlar ve o güne kadar İstanbul'da yapılan matbaalar, çeşitli illerde matbaa kurulmasının teşvik edilmesi ile yaygınlaşır, gazeteler çıkartılır ve salnameler (yıllıklar) yayımlanır.⁵ Cumhuriyetin kurulması ile 1 Kasım 1928'de Harf Devrimi ilan edilir. Yeni yazıya geçişin en önemli sebebi olarak mevcut Arapça harflerle eğitimin zorluğu ve okuma-yazma oranlarının düşüklüğü gösterilmiştir.⁶ Matbaacılık sisteminde Arapça hurufattan Latin Alfabesi hurufatına geçiş büyük kolaylık sağlar. Bu gelişmeler sonucunda yayın hayatı gelişir ve yayın sayısı yükselir.⁷

Matbaalarda kullanılan teknikler, matbaa makinasının bulunmasından sonra bazı baskı teknikleri uygulamaları geliştirilmiş ama tipo baskı olarak

tanımladığımız yöntem, ofset baskı tekniğinin ve dijital teknolojilerin yaygınlaşmasına kadar devam etmiştir ve günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Tipo baskı yüksek kalıplarla yapılan baskıdır. Baskı yüzeyi mürekkeplenip kâğıt yüzeyine basılır. Böylece mürekkep basınçla kâğıda geçirilir.⁸ Çinlilerin yedinci ve sekizinci yüzyıllarda tahta bloklar üstüne yapılmış kabartmalarla bir tür baskı yaptıkları bilinmektedir. Günümüzdeki anlamıyla tipo baskının insanlık tarihindeki ilk örneği ise 1377'de Kore'de basılan "Jikji" (Büyük Budist Rahibin Antolojisi, Zen Öğretileri) isimli eserdir. 78 yıl sonra, 1452'de Gutenberg sözcükleri oluşturacak biçimde bir araya gelen, harf kalıpları dökme tekniğini geliştirmiş ve "42 Satırlık İncil"i basmıştır. Hareketli harf kalıplarıyla baskı yapılmasını sağlayan yöntemde baskı kalıbını ya yalnızca harfler ya da harfler ile birlikte kullanılan resim klişeleri oluşturur. Harfler, farklı büyüklükte (puntoda) düzenlenebilir. İlk dönemlerde tahtadan yapılan harfler, daha sonra kurşun, kalay ve antimon alaşımından dökülmeye başlanmıştır. Kullanılan alaşımın oranları döküm yöntemine göre değişir. Tipo baskıların ilk döneminde dizgi elle yapılır. Mürettip (dizgi operatörü) gerekli harfleri seçer ve uygun boşluklar bırakarak kumpas üstüne yerleştirir. Sayfalar üstünde gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra,

sayfa düzeni düz bir tablaya (gale) yerleştirilir. Böylece satırlar alt alta dizilerek sayfanın kalıbı tamamlanır. Kalıp makineye yerleştirilmeden önce kalıbı oluşturan hurufat ve varsa klişelerin bir arada dağılmadan durması için iple bağlanır.

Bu yöntem, zaman içinde geliştirilir; gazete, dergi, kitap gibi çok sayıda basılan işlerde istenilen hıza ulaşabilmek için çeşitli otomatikleştirme yöntemleri denenir. Bu amaçla satır dizme ilkesine göre çalışan iki ayrı sistem geliştirilir. Linotype, Monotype satır dizgi yapan iki farklı firma tarafından geliştirilen satır dizgi makinesi markalarıdır. Genel olarak entertip olarak adlandırılan bu iki markanın makinelerinin farklı detaylara sahip olmalarına karşılık çalışma ilkeleri ve işlevleri birbirine benzerdir. Bu tip satır dizgi makinaları, çok yazı içeren ve çabuk çoğaltılması gereken yazıların, gazete ve dergilerin basımına uygundur. Çok yönlü olan bu makinalar, birçok basımevinde günümüz teknolojilerin yaygınlaşmasına kadar kullanılmıştır.

Matbaa baskı teknikleri, uygulamaları geliştirilmiş ve tipo baskı yöntemleri birçok alanda yeni teknolojilere yerini bırakmıştır. Günümüzde İstanbul'daki küçük matbaalarda ve Anadolu'daki yerel matbaalarda tipo baskı sistemlerinin kullanımı devam etmektedir. Numaratör

baskısı özelliği nedeniyle fatura benzeri resmi evrak; ısıtılmış klişenin yaldızlı folyoyu (varak) baskı yüzeyine transfer etmesi özelliğiyle sert kapak ciltlerin yazıları; gofre, özel bıçak kesimleri, sıcak folyo uygulamalarını bir arada kullanabilme özelliğiyle davetiye gibi üretimler hala tipo baskı makineleri aracılığıyla üretilmektedir. Tipo baskı sistemlerinin tasarım eğitimi verilen kurumlarda tasarım pratiğinin geliştirilmesi amacıyla kullanılması ve günümüzde de yaşatılması amaçlanmaktadır.

- ¹ Basın-Yayın Genel Müdürlüğü. *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın*, İstanbul: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, 1979, 19.
- ² Beydili, Kemal. *Büyük İstanbul Tarihi Cilt 7, İstanbul Matbaaları*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2015, 552.
- ³ İskit, Server R. *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bakış*. İstanbul: Mf.V., 1939, 9.
- ⁴ Beydili, Kemal. *Büyük İstanbul Tarihi Cilt 7, İstanbul Matbaaları*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2015, 558.
- ⁵ Yaşar, Muammer. *Anadolu'da İlk Türk Gazetesi Envar-ı Şarkîye*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1971, 14.
- ⁶ Akçura, Gökhan. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Matbaacılık Tarihi*. İstanbul: YKY, 2012, 86.
- ⁷ İskit, Server R. *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bakış*. İstanbul: Mf.V., 1939, 335.
- ⁸ Nasıl Çalışır? Bilim, Teknoloji ve İcatlar Ansiklopedisi. *Tipo Baskı*. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1980, 2154.

[1-2] Matbaanın iç görünümü, Ahmet İhsan ve Şükerası. *Ahmet İhsan ve Şükerası Tanıtım Kataloğu*. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şükerası, 1912, Başak Ürkmez Koleksiyonu.

[1]

احمد احسان وشرکائی مطبعہ سی منجھانسنڈن پر منظرہ
 Une vue de la salle de composition de l'Imprimerie
 AHMED IHSAN & Co

[2]

احمد احسان وشرکائی مطبعہ سی منجھانسنڈن دیگر پر منظرہ
 Une vue de la salle de composition à l'Etablissement Ahmed Ihsan & Co

NEDEN TİPO BASKI EĞİTİMİNE GEREKSİNİM DUYUYORUZ?

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELEN BAŞER NEJAT

BÖLÜM 2

Karşıyaka'daki evimize en yakın simit fırınının bulunduğu sokağın köşesinde küçük bir tipo (letterpress) atölyesi vardı. Önünden geçerken duyduğum pufff pısss, pufff, pısss seslerine başka hiçbir yerde duymadığım, güzel diyemeyecek olsam da tuhaf bir çekiciliği olan koku eşlik ederdi. Bu küçücük matbaada basılan davetiye, zarf, kartvizit örneklerinin cama asılı olduğunu görür, şimdi "ornamental" diyebildiğim, o süslü, kıvrık yazıları okumaya çalışırdım. Hatırlayamadığım bir nedenle, sadece bir defa içeri girmeye fırsatım olduğunu ve büyükler sipariş verirken keyifle izlediğim pedallı presi bir bisiklete benzettiğimi hatırlıyorum. Demek ki ayak pedallı, motorsuz bir presti bu cazip kokunun ve ritmik seslerin kaynağı...

Tipo baskı ile sonraki karşılaşmam yıllar sonra, MSGSÜ, Grafik Tasarım Bölümü'nde önce öğrencisi, sonra asistanı ve şimdi yürütücülerinden olduğum Basım Teknikleri dersi kapsamında hocamız Alparslan Baloglu'nun tüm sınıfı götürdüğü bir başka atölyede oldu. Küçücük bir alanda, gofre ve sıcak varak uygulamasını gördüğümüz o günkü derste, çok basit prensiplere dayalı bu yöntemin yalnız beni değil, tüm sınıf arkadaşlarımı çok etkilendiğini hatırlıyorum.

Zengin bir hurufat koleksiyonunu inceleme fırsatı bulmam çok sonra, ancak 2010 yılında, Rheine'de (Almanya) bulunan Kloster Bentlage'deki atölye, öğrenciler için hazırladığım bir sunumla katılmamla mümkün oldu. Sanat ve tasarım öğrencilerine açık atölyelere

dönüştürülen bu manastırda bulunan tipo baskı atölyesi bünyesinde hayranlıkla incelediğim çekmeceler dolusu ahşap ve metal harf kalıpları (hurufat); resim, başlık ve fotoğraf klişeleri, kendi kurumumdaki çok önemli bir eksikliği fark etmeme ve dahası imrenmeme neden olmuştu.

Sanatta yeterlik çalışmamın odağının temel tipografi derslerinin müfredatı olması gerektiğine karar verdiğimde letterpress döneminden kaynağını alan tipografi terimlerinin öğrencilere nasıl daha iyi ve kalıcı bir şekilde öğretilebileceğini düşünmeye başladım. Bu soruya bir karşılık bulma ve araştırmamı genişletme amacıyla Londra'da St. Bride's Library'yi ziyaret etme şansını bulduğumda, Gutenberg'in insan gücüne dayalı baskı presinin bir kopyasından başlayarak tipo baskı tarihinde önemli yeri olan ve her biri kendi döneminin en ileri teknolojisinin temsilcisi olan çok sayıda presi görebildim. 1895'te matbaacılık okulunun (bugünkü adıyla London Collage of Communication) teknik kütüphanesi olarak kurulan ve okulun taşınmasına rağmen gazetelerin ve yayıncılığın merkezi olan Fleet Sokağı yakınındaki adresinde kalan kurumu ziyaret ettiğim gün kütüphanede bir atölye çalışması devam etmekteydi.

Atölyenin hummalı ortamında, baskı teknisyeni bana arşivi gezdirdi. Tipo baskının temel prensiplerini, kullanılan aletlerin özelliklerini ve malzemeleri detaylı olarak açıkladı. Satırların arasını açmak için kullanılan "lead"leri (kurşun parçalar) gördüğümde; "leading" (satır arası boşluk) teriminin bire bir kaynağı ile ilk defa karşılaşmış olduğumu fark etmem ve beraberinde hissettiğim aydınlanma ile karışık mahcubiyet, bölümümüzde bir tipo baskı atölyesi kurma sabit fikrini doğurdu. Böyle bir atölyede öğrenciler, görerek ve yaparak öğrenmeye dayalı eğitim sayesinde, karmaşık tipografi terimlerini daha kolay öğrenecek; tipografinin temel prensiplerinden, tipografi tarihiyle ilgili anlatılması kaçınılmaz onca teorik konuyu çok daha hızlı kavrayacaklardı.

Ne var ki, grafik tasarım alanında teknolojinin kullanımı arttıkça müfredatta uygulamalı öğrenme deneyimlerinden yararlanmak için zaman bulmak zorlaştı. Zaman kısıtının yanı sıra, gelişen teknolojilerle birlikte günden güne "becerileri" artan tasarım programlarının sunduğu varsayılan ayarlar (default settings), öğrencilerin tasarım kararlarının sorumluluğunu üstlenmelerinin, gerekçelerini kavramalarının önünde bir engel oluşturmaya

başladı. Öğrencilerin kendilerine sunulan ayarların etkisi olmaksızın tüm detayları çözümlemelerinin vazgeçilmez olduğu bir uygulama alanı olarak tipo baskının tasarım eğitimindeki rolünden bahseden Kristine Matthews, "Tipo baskının gerçek kısıtlamaları gerçekten özgürleştirir."¹ diyor. Tam da bu nedenle, aktif öğrenmeyi teşvik edecek tipo baskı eğitiminin yalnız tipografi, grafik tasarım tarihi, basım teknikleri gibi alanları desteklemekle sınırlı kalmayıp grafik tasarım eğitiminin mutlak bir parçası olması gerektiğini düşünüyorum. Tipo baskının geçmişte kalan bir çoğaltım tekniği olarak değil, daha etkin bir tasarım eğitimi için kapsayıcı bir platform olarak yeniden düşünülmesini öneriyorum.

[1]

¹ Steve Rigley, "Thinking in Solid Air", Eye Magazine, 57, vol. 15
<http://www.eyemagazine.com/feature/article/thinking-in-solid-air> (erişim: 27.03.2021)

[1] Baskı presi, St. Bride Kütüphanesi, Londra.

[2] Baskıya hazır kalıp ve takatukalar..

[3] Kavalet.

[4] Harf yüksekliği ölçme aleti. (type high)

Tüm görseller © Selen Başer Nejat

MERHABA TİPO!

ARŞ. GÖR. TUĞÇE İŞÇİ

BÖLÜM 3

Tipo baskı ile tanışıklığım İstanbul Rahmi Koç Müzesi'nin girişindeki tipo baskı atölyesini ziyaret edişimle başladı. ^[BKZ. GÖRSEL 1] 2011 yılında PROMAT matbaa işbirliğiyle açılan bu alanda, tipo baskıda kullanılan makine ve aletler sergileniyordu. Mekanın küçük olması nedeniyle kalabalık ziyaretçi gruplarına baskı sürecinin gösterilmesi zordu. Ancak sakın bir zamanda gidildiğinde tipo baskı makinesinin başına geçip birkaç tane deneme baskısı alan ustayı yakalayabilirsiniz. Yine de tezgah üstündeki malzemelerin yarattığı nostaljik duygu belleğinizde yer etmesi için yeterliydi. O gün adeta, tipo ile uzaktan merhabalaştık.

MSGSÜ Grafik Tasarım Bölümü'ndeki yüksek lisans eğitimim sırasında 2014-2015 Bahar öğretim döneminde Erasmus değişim programı ile Almanya'nın Augsburg kentindeki Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu'nun Tasarım Fakültesi'ne bağlı İletişim Tasarımı Bölümü'ne öğrenim görmeye gittiğimde tanışıklığın ötesine geçmiştik.

Diğer ülkelerden gelen tüm öğrencilerle birlikte okuldaki mekanları gezmeye tipo baskı atölyesinden başladık.

"Workshop Letterpress / Tipo Baskı Atölyesi" ^[BKZ. GÖRSEL 3] dersini seçerek bu atölyede çalışabileceğim söylendikten kısa bir süre sonra listeye adını yazdıran 8 kişiden biriydim.

"Tipo Baskı Atölyesi" dersi öğrencilerin kendi seçtikleri bir proje üzerinde çalışıp, dönem sonuna kadar tipo baskı ile bastıkları bir atölye dersi idi. Dersi veren öğretim üyesi, Prof. Michael Wörgötter Münih'te olduğu için bir dönem boyunca atölyedeki baskı makinelerinin kullanımı gibi teknik konularda bize dersin asistanı Kristina Gerzen, yardımcı oldu.

Atölyedeki ders, makinelerin yanlış kullanımı ve yanıcı özellikli malzemelerden doğabilecek tehlikeli durumları önlemek amacıyla güvenlik kurallarının aktarılmasıyla başlamıştı. Bilgilendirme, malzemelerin yerleri ve hangi şekilde kullanılıp, saklanacağı konusuyla devam etti. İlk haftada

projemi belirlerken, ilgili olduğum bir konu ile keşfetmek istediğim alanı sentezleyebileceğim bir araştırma alanı olarak tasarımcı defterleri serisi tasarlamak istedim. [BKZ. GÖRSEL 4]

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Grafik Tasarım öğrencisi olarak, lisans eğitiminde yer alan Basım Teknikleri derslerinde neredeyse her baskı teknolojisini yerinde ziyaret ederek, öğrenme fırsatı bulmuştuk. Alparslan Balıoğlu'nun bilgi ve birikimlerini aktardığı bu derste teneke aerosol kutular üzerine yapılan baskıdan gıda ambalajlarına, zarf yapımından gazete basımına kadar birçok farklı tekniğe ve malzeme çeşitliliğine tanık olmanın değerini günümüzde daha iyi anlıyorum.

O yıllarda kırtasiyelere yaptığım uzun ziyaretlerde keşfettiğim malzemelerle ya da öğrenci bütçesi dahilinde el yapımı kâğıtlarla defter yapma merakım, japon ciltleme (dikiş) tekniklerini denemem için yeni bir fırsattı benim için. Proje derslerinde tashih için aldığım dijital çıkışların baskısız arka yüzlerini farklı boyutlarda not defterlerine dönüştürüyordum.

Lisans eğitiminden sonra profesyonel anlamda dijital ajanslarda edindiğim iş tecrübeleriyle baskı dünyasından

uzaklaşmıştım. Bu projeye birlikte tipo baskı tekniğini keşfederken, baskı dünyasının problemleri üzerine düşünmeyi ve defter yapma tutkumu canlandırmayı amaçladım.

Almanya'da bulunduğum süre boyunca, 15. yüzyılda Johannes Gutenberg'in geliştirdiği "hareketli hurufat" tekniğini temel alan matbaanın, toplumun belleğinde geniş bir yere sahip olduğunu gözlemledim. Pazar günleri Münih'te kurulan şehrin en büyük bit pazarlarından birinde birkaç tezgahta bir ahşap harf setlerine veya bir sahafta gotik harflerle dizilip, tipo baskı ile basılmış, kumaş ciltli bir kitaba rastlamanız mümkündü. Bu tutkunun peşinden, Plantin–Moretus Müzesi'ni [BKZ. GÖRSEL 5] görmeye Belçika'ya bile gitmiştim.

Başlangıçta elyazmalarındaki estetiği taklit etmesine rağmen, matbaanın yaygın kullanımıyla birlikte dil, yazı ve tipografi kavramları birbirlerine bağlanarak grafik tasarımın günümüzdeki geleceğini inşa etmişlerdir. "Baskı yöntemi, sert bir metal parça üzerine her bir harfi kazıyarak, daha az sert bir metal anakalıp içerisinde bu parçayı oymaktan, sonra da bu anakalıbı bir kalıbın içine yerleştirip, kurşun, kalay ve antimon karışımını dökerek eritmekten ibarettir." ¹

Böylece, harfin izi tersten çıkartılır ve hurufat (metal harfler) oluşur. [BKZ. GÖRSEL 4] Metal harflerin tek tek dizilmesiyle oluşturulan metin bloğuna mürekkep verilmesi ve kâğıda uygulanan basınç ile metnin kâğıda aktarılmasıyla baskı gerçekleşir. Tipo baskı sürecinde izlenen yöntemler, tekniğin icat edildiği dönemden günümüze kadar neredeyse hiç değişmeden kalmayı başarmıştır.

Dijital çağda, kendimizi ekranlara bakarak, vektör ya da piksel tabanlı görüntü işleme programlarını kullanarak tasarım yaparken, buluyoruz. Zihnimizle dokunma duyumuz arasındaki etkileşimin kaybolduğu bu modele alternatif olarak, tipo baskıda metin dizerken edinilecek haptik deneyimlerle, yazıyı düzenlemek için harcanan sürenin tamamında alınan kararların farkında olmak, tipografik alan bilgisinin pekişmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, tipo baskı atölyelerinin grafik tasarım eğitimi için temel bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Bu araştırma projesinin tipografi eğitimi özelinde alana katkısı oldukça büyük olmakla birlikte bu yayın, Türkiye’de grafik tasarım disiplininde tipo baskı tekniğinin gelişimine tanıklık eden matbaacıardan tasarımcılara kadar birçok uzmanın görüşlerini aktarması bakımından değerli bir kaynak kitap görevi görmektedir.

[1]

¹ Labarre Albert. *Kitabın Tarihi*, Çev., Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012.

[1] Rahmi Koç Müzesi ek binası, İstanbul, 2012.

[2] Defter Tasarımı Projesi, 2015.

[3] Hochschule Augsburg tipo baskı atölyesi, Augsburg, 2015.

[4] 36 punto, Mono-Grotesk hurufat çekmecesi.

[5] Plantin-Moretus Müzesi, Anvers, 2015.

Tüm görseller © Tuğçe İşçi

[2]

[3]

[5]

[4]

BASEV MÜTEVELLİ
HEYETİ KURUCU ÜYESİ
"KRAVATLI MONTÖR"

SÖYLEŞİ NO. 1 | 30.11.2018 | 36'
MSGÜ GSF - GRAFİK TASARIM BÖLÜMÜ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ODASI

Aİ

Bugün sevgili İsmet Yılmaz Bey’le beraberiz.

Kendisinin 1958’de bu işe başladığını ve bu sene 60. yılını tamamladığını öğrendik. Aramızda olduğunuz, geldiğiniz için çok teşekkür ederiz. Siz olmasanız, bu projenin olmayacağına karar verdik, zamanında biz bu mesleğin içinde olmadığımız için, süreci ne kadar okusak, öğrensek de, sizin bize vereceğiniz bilgiler bambaşka olacaktır. Kendinizi anlatmanızı rica edeceğim. Hangi yıllarda bu mesleğe başladınız? Bu mesleğe nasıl yöneldiniz?

İY

1958 senesinde Sakarya’dan İstanbul’a geldim. Gelişim arkadaşlarla bir gezi gibiydi. Burada bir akrabam vardı, kâğıt işleriyle ilgileniyordu. Onun yanına uğradım. O bana, "Burada çalışmak ister misin?" diye sordu. Benim hiç aklımda yoktu.

"İsterim!" dedim. O zaman matbaaya bobin çekiyordu. Kâğıt rulolarına o zaman bobin derlerdi. Beni, Sirkeci’deki Tan Matbaası’na soktu.

Meşhurdur o matbaa. Hatta, infilak etti sonra. İnfilakı ile de meşhurdur. Orada yetiştim. Orada çok eski, çok İstanbul beyefendisi bir ustam vardı.

Aİ

Adı neydi ustanızın?

İY

Natık Bey, onun yanında yetiştim.

ÜD

Sizin kâğıtçılıktan linotype geçiş sürecinizde neler oldu? Yani biri mi sizi teşvik etti?

İY

Ben hiç kâğıtçılıkla ilgilenmedim. Bir akrabam vardı. Hurda kâğıt işi yapardı. Hayatımda hiç kâğıt işi yapmadım.

Aİ

O zaman kâğıtçılar neredeydi daha çok?

İY

Kâğıtçılar tamamen Cağaloğlu’nun içindeydi o zaman.

Büyük kâğıtçılar vardı o zaman, biraz ekalliyetin de elindeydi. Sonra Niğdeliler bizim Bâb-ı Âli’ye sıra işlerde çalışıyorlardı. Onlar zamanla kâğıtçı oldu.

ÜD

Bobin dediğiniz, o zaman SEKA’nın bobinleri değil mi?

İY

O zaman tamamen SEKA. SEKA devletin kuruluşuydu. Hatta bazen, kâğıt kıtlığı da çekiliyordu.

SBN

Türkiye’de genel anlamda ithal kâğıt yok muydu?

İY

Bir kısım yabancı kâğıt geliyordu. Kitap için Amerikan Bristol dediğimiz kâğıtlar vardı. Dışarıdan ithal, kaliteli kâğıt ithal ediliyordu. Sadece gazete kâğıdı yoktu.

Aİ

Natık Bey’in yanında yetiştiniz demiştiniz, eğitim aldınız mı?

- iy** Sonra tamamen dizgi makineleri teknisyeni olarak yetiştirdim. "Linotype", "Intertype" adı altında iki tane marka vardı. Bunların ikisi de Amerikan kökenliydi. Avrupa pek dizgi makinesi yapmıyordu. Bunların kursuna gittik sonra. Türkiye distribütörü beni aldı Manchester'e gönderdi. Orada bir kurs vardı 1 aylık, tekâmül kursu gibi. Yenilikleri motive etmek, onları araştırmak için.

Aİ Peki, Tan Matbaası'nı anlatır mısınız biraz?

- iy** Sirkeci Tan Matbaası'nda, bu eski meşhur hadise, Zekeriya Serteller vardı. Onlar Türkiye'den kaçıyordu.

Komünizm olaylarından dolayı. Onlar gitmişlerdi, gidince de işte, Halil Lütfü Dördüncü, meşhurdur, gazetecilerin yeni patronu olmuştu. Hâlâ durur. Halil Lütfü Dördüncü'nün hanında başladık. Sonra orada işte bir böyle bir kış günüydü. 6 Şubat'ta büyük bir infilak oldu.

- üD** Bir de orası daha önce bir de Demokrat Parti döneminde basıldı galiba.

- iy** Evet, Zekeriya Sertel zamanı. O zaman üniversite gençleri bastı. Burası işte komünist yuvasıdır filan diye. Ondan sonra Zekeriya Sertel Sovyetler Birliği'ne kaçtıktan sonra, Halil Lütfü Dördüncü aldı. Ben onun yanında başladım. Yeni Gazete diye bir gazete çıkıyordu o tarihte. İlk orada dizgi montörü çıraklığı ile başladım.

Aİ Şimdi biz bu çalışmanın içinde, her zaman telaffuz etmediğimiz, bazı kelimeleri de saptayıp, bunu tarihin sözlüğünü, terminolojiyi de çıkarmak istiyoruz. Dolayısıyla "Dizgi Montörü" nü bize biraz açar mısınız?

- iy** Dizgi, bu işte "Linotype", "Intertype" yabancı kelime olduğu için, Türkçe tabiriyle esas satır dizgi makinesi bunlar. Çünkü eskiden hurufatla tek tek diziliyordu. Bu makineler geldikten sonra ancak ana başlıklarda, büyük harflerde hurufat ile manşet atılıyordu. Normal metinleri artık dizgi makineleri yazıyordu.

Aİ Peki, anladığım kadarıyla aktif olarak günümüze kadar çalıştınız ama, hangi kurumlarda çalıştınız, sırasıyla geriye dönüp hatırlayacak olursanız?

- iy** Tan Matbaası'nda yetiştirdim. Sonra bu dizgi makineleri teknik servisinin başına geçtim. Sonra, senelerce Cumhuriyet'in

makinelere baktım. Milliyet taşınırken, Cağaloğlu'nda iki defa yer değiştirdi, o zaman da onlara yardımcı oldum. Tercüman'a ben baktım. Hürriyet'e çok az katkı oldu. Hürriyet'in kendi bünyesinde bir arkadaş vardı, idare ediyordu.

Aİ Kimdi o?

İY Hüseyin diye bir usta vardı orada. O usta bakıyordu. Ondan sonra ben Türkiye'nin her yerine servis yaptım.

Teknik servis sadece bende olduğu için o zaman, teknik servisin de ben sorumlusuydum. Türkiye'nin her yerine, Ankara'da Resmi Gazete'nin basıldığı yerin bile çoğu zaman onarımlarını ben yapardım. O zamanlar Başbakanlık Resmi Gazete'yi basıyordu, Başbakanlık Basımevi.

SBN Fason iş yaptırdığınız matbaalar var mıydı?

İY Ben bu işleri yaparken, bir ara ortak bir matbaa açtık. Yelken Matbaası adında.

Aİ Kiminle ortaktınız?

İY Ben vardım, Nadir Yelkenci vardı. Bir tane ekalliyet, Rum ortağımız vardı. Yannis Saratimidis, sonra rahmetli oldu Yunanistan'da. Orada yayınevlerine çalışırdık, kitap işi yapardık. Milliyet Yayınları, Hürriyet Yayınları o zaman kitap çıkarırdı. İnkilâp Kitapevi'ne çalışırdık.

SBN Teknik olarak sizi zorlayan şeyler nelerdi o dönemlerde?

İY Türkiye'nin döviz yoktu. Döviz olmadığı için de parça ithal etmekte zorluk çekiyorduk. Bazı parçaları orada burada yaptırmaya çalışıyorduk ama teknik olarak da atölyeler pek müsait değildi.

Tİ Makineler nereden geliyordu?

İY Amerikan firmasıydı ama bunların İngiltere'de şubeleri vardı, bir de Milano'da vardı, oralardan geliyordu.

Aİ Önce fuar gibi şeylere gidiliyordu herhalde, bütçe dahilinde karar veriliyordu?

İY O tarihte fuarlar gelişmemişti.

Aİ Ne tip makine alınacağına nasıl karar veriliyordu?

Kimi zaman matbaa makinelerini yenilemek gerekiyor, Bu süreç nasıl işliyordu?

İY Bunu iyi ki sordunuz, bunu herkes bilmez. Zannederler ki her dizgi makinesi her işi yapar. Aslında öyle değil. Örneğin;

Safa Kılıçlıoğlu, meşhur eski Yeni Sabah'ın sahibi ile Meydan Larousse'ı çıkarırken bir satıra 6, 7 karakter koymak zorunda kaldık. İtaliyandır, siyahtır, beyazdır, 6 punto içinde. Ne yapacağız? "Linotype" bunun için mikser tabir ettiğimiz bir makine icat etmişti. Otomatik olarak bir satıra 4 karakter, onların da siyah beyazını alsan, 8 karakter koyabiliyorsun. Bunu Almanlar yapıyordu, "Linotype" firması altında. Onu Almanlardan aldık, kurduk. Meydan Larousse'un ilk sayısını biz böyle çıkarttık. Türkiye'de de en başarılı ansiklopedilerden biridir.

- Aİ** **Ayrıca söyleyeyim, annem o ekibin içinde çalışmıştı. Meydan Larousse'ın hazırlanma ekibinde annem de çalıştı. Onu da analım o zaman, ruhu şad olsun.**
- İY** Öyle mi? Başında da Hakkı Devrim vardı. Annenizin adı neydi?
- Aİ** **Nil Süer. Fotoğrafını gösterirsem belki hatırlarsınız.**
- İY** Ben orada idare müdürünü, Hamit Bey'i ve ekibini tanırım. Safa Bey de tanırdı beni.
- ÜD** Herhalde Cumhuriyet tarihinde ansiklopedi konusundaki en muhteşem organizasyondur değil mi?
- İY** Evet, en ciddi.
- Aİ** **Evet büyük bir ekip çalışmış. Çok emek verilmiş.**
- İY** Kaç tane, belki 100 tane profesör çalışıyordu. Bayağı ciddi bir ekipti.
- Aİ** **Evet. Editörler, tashih yapanlar...**
- İY** Çok! Makineleri özel geldi, Fransa'daki Larousse'u getirdiler. Bunun aynısını nasıl yapacaksın? Gazete makineleri ile mümkün değil o. Sonra, bunun için özel fabrika ile işbirliği yaptık. Böyle makine olduğunu söylediler, o makineyi ithal ettik. Ben hatta bir Alman montörle beraber kurdum o makineyi. Meydan Larousse'u öyle yaptık.
- Aİ** **Onlar nasıl getirildi Türkiye'ye?**
- İY** Akreditif açılıyor gümrükten, sandıklar içinde.
- Aİ** **Parça parça, sonra montaj yapılıyor.**
- İY** Muhteşem ambalaj yapıyorlar. Burada tek tek, parça parça monte ediliyor.
- Aİ** **Demek ki siz önce oraya gidiyordunuz, bir şekilde orada teknik bir bilgi alıyordunuz?**
- İY** O teknik bilgi daha evvel benim fabrika deneyimlerimde

olduğu için, o ne demek bu ne demek biliyoruz. Ama burada montaj yaparken, başında bilfiil ben duruyordum. Montajını ben yaptım onların.

Aİ O makine nereye alınmıştı?

İY Safa Kılıçlıoğlu, Meydan Laousse için almıştı. İstanbul Erkek Lisesi’ni geçin, Eski Cumhuriyet’in karşısında, Yeni Sabah Gazetesi’nin binasında, hatta hâlâ durur orada.

Aİ Sadece Meydan Larousse’u çıkarmak için aldınız o makineyi değil mi?

İY Evet, Roland Offsetler geldi, sadece Meydan Larousse için. Ciddi bir yatırımdı. Özel bir şeydi. Zengin bir patrondu zaten Safa Kılıçlıoğlu, onun için dert değildi yani, yaptığı yatırım da onu 10 kere kurtardı. İsabetli bir yatırımdı. O tarihte öyle o kadar büyük bir rakamı satmak.

Aİ Teknikleri öğreten bir yetkili var mıydı? Teknik yenilikler kimin, hangi kurumun vasıtası ile geliyordu o zamanlar? Yani şimdi diyelim ki Yeni Sabah için o matbaa kuruldu,

oraya teknik elemanları nasıl buluyorlardı? Böyle yetişmiş kişiler var mıydı elinizin altında, yoksa alıp, bu çocuk yetenekli deyip yetiştiriliyor muydu? Nasıl işliyordu bu süreç?

İY Piyasada dizgi operatörü derdik, biz bu arkadaşlara. Dizgi operatörü, işte hangi kalitede, neyi dizebilir bilirdik. Kitap dizme operatörleri başkaydı; böyle oyuncaklı

işleri dizecekler biraz daha ustaydı. Çekirdekten yetişmeydiler, okullu değillerdi. Okul zaten yoktu. Bir tane Sultanahmet Meslek Lisesi vardı ama, maalesef o çok da başarılı değildi, altyapısı zayıftı. Oradan çıkanlar, kalfa gibi başlayıp, sonra usta olabiliyorlardı. Oradan gelip, çok da başlara geçmiş adam da yok, öyle bir şanssızlığı vardı o okulun.

Aİ O zaman tanıdığınız insanları mı topladınız? Aşağı yukarı kaç kişilik bir grup gerekirdi böyle bir çalışma için?

İY Teknik tarafı mı, idari tarafı mı?

Aİ Her şekilde, onları da sınıflandırabiliriz; mesela en az şu kadar kişi olurdu, bunun bir kısmı çırak gibi?

İY Dışarıya iş verildi. Cildini, meşhur Nurettin Uycan vardı, o yaptı. O da rahmetli oldu. Çok iyi bir cilteviydi.

Aİ Çok güzeldir, sağlamdır cildi onun.

İY Çok! Bana bir takım hediye etti. Hâlâ durur bende bir takım

Meydan Larousse. Orijinal yapım, ofset değil yani.

Aİ Çok kaliteliydi hatırlıyorum. Ağırdır.

İY Evet, evet, ağırdır. Oğlu Fuat Uycan da bıraktı işi. Benim arkadaşımdı. Benimle akran zaten. Matbaadaki dizgi, baskı

Aİ işini aşağı yukarı 40 kişilik bir ekip yapıyordu. Yazı işleri

İY 60, 70 kişi. Film bölümü var. Montajı var. Tabii o zaman matbaacılığın çok bölümü vardı. Okullardan gelme pek grafiker yoktu. Hani alaylı çalışan, altyapıdan gelmeydi grafikerler.

ÜD O zamanlar grafikerlik diye bir meslek de yok gibi geliyor bana.

İY Yoktu. Dizgi operatörlüğü vardı. Şimdiki gazeteleri, kitapları dizenlerden çok daha ustaydılar. Bir kere çok iyi noktalama bilirlerdi. Noktadır, virgüldür, yabancı kelimedir, falandır,

bu nerede bölünür, nerede yapılır? Çok iyi biliyorlardı. Şimdi gazetelere bakıyorum, nereden bölüneceği belli değil! Satır nereye atladı, satır başı ne kadar açılıyor? Eskiden çok özenilirdi bunlara. Bir satır başı kaç punto, kaç katrat açılır –katrat ve punto ile tabir edilirdi matbaada– iyi bilinirdi. Yazıların arasını şu kadardan fazla açamazsın. Hepsinin kuralları vardı.

Aİ Hurufatlardan bahsederken, alışimlarından bahsetmişsiniz. Tekrar söyler misiniz? Hangi alışimlardı?

İY Bizim kullandığımız hurufat, 3.11 tabir ederdik. Bunlara halk dilinde kurşun derlerdi. Ama esas bunun 84 kilosu

kurşundu, 11 kilosu antimon diye, sertleştirici bir maddeydi. 3 kilosu da kalaydı. Bunlar bir potada eritilip ondan sonra makinede kullanılabiliyordu.

Aİ Bu işi kim yapıyordu?

İY Bu kurşunları biz maalesef hep ithal ediyorduk, Belçika’dan.

ÜD Bu işi de yapan bir grup insan vardı o zaman, değil mi?

İY Çok ilkel bir şeydir, sokaklarda, o kirlenen, bozulan kurşunları, eritip yeniden dökerlerdi. Bilinçli yapılmıyordu. Kalay belli bir dereceden sonra yanmaya başlar. Antimon

gibi sert değildir çünkü. Eritirken içinde kalay yanıyordu. Farkına varmazlardı. Onu bilmedikleri için, ondan sonra kurşun karıncalama yapar satırın üzerinde. A karıncalama yapıyor, makinede hata var mı derler? Beni çağırırlar. Karıncalama, yani iyi çıkmıyor, gölgeli çıkıyor. Bakardık ki hiç alakası yok. Alışım kalitesi bozulmuş. Hele ince denilen,

6 punto, 8 puntoda daha çok hata çıkar. Bizim dizgi makinelerinde en çok 14 puntoya kadar kullanılırdı. 6 ile 14 punto arasıydı yazılar. Öbürleri kavalet dediğimiz 14 puntunun üstündeki yazılardı. 14 punto üstündeki başlıkları hazır hurufattan yaparlardı. Zaten manşet dendiğinde örneğin “48 puntodan, hurufattan şu başlığı, manşeti at” der adam.

Aİ Kaç puntodan en çok yapıyordunuz o zaman manşetleri?

İY Ben müretteplik yapmadım ama, 48 puntoya kadar biliyordum. Müretteplik de ayrı bir meslek.

TI En çok hangi yazı karakterleri kullanılıyordu?

İY Yazı karakterleri, yani bu İngilizce Times Roman derlerdi, bir karakter vardı, Times Roman, bir de Helvetica vardı.

Ondan sonra, işte bu italik karakteri vardı. Helvetica'nın da var. (Helvetica'nın slanted versiyonu bulunur, italik bir başka eğik yazı biçimi için kullanılan terimdir) Ama daha çok gazeteler Times Roman'ı kullanırdı. Klasik bir yazıydı Times Roman, onun için o karakteri kullanıyorlardı.

Aİ Matbaa ile ilgili hangi ülkelere seyahat ediyordunuz? Kendi merakınızı da hesaba katarsak, size verilmiş bir görev olması şart değil. Nerelere gidiyordunuz?

Hangi ülkelerde ne tip makineler ilginizi çekiyordu o dönemler? Gördüğünüz makinelerin bir kısmını sonra belki alınsın diye önermişsinizdir. Bununla da ilgili bize biraz bilgi verir misiniz?

İY Yurt dışına ilk gidişim, 1968 yılında, Manchester'e kursa gittiğim zaman. Dönüşte uçak yoktu, bir hafta boşluk vardı.

Boş duracağınıza, matbaacılar okuluna gider misiniz diye sordular. Ben “Giderim!” dedim. Tercümanımız da vardı. 1 hafta Londra Matbaacılık Okulu'na gittik. O zaman da Londra'nın en iyi matbaacılık okulu derlerdi o okula. Ben o okula gittiğimde, Türkiye'deki matbaacılık okulları ile oradaki matbaacılık okulları arasındaki farkı gördüm. Orada piyasada hangi teknoloji varsa, okulda da aynıları vardı. Öğrenciler aynı makineleri öğreniyorlardı. Dışarıya çıkınca, X matbaaya gittiği zaman, hiç zorluk çekmeden işlerine devam ediyorlar ve direkt usta oluyorlar; yani kalfa, yardımcı filan değil. Bizim Sultanahmet Meslek Lisesi ile mukayese ettim –eski bir matbaacılık okulu olduğu için söylüyorum, şimdi tabii orada yok, başka yere taşındı– orada çok eski model makinelerle çalışıyorlardı ve tahsisatları da yoktu. Kullandıkları araç gereçler, baskı makineleri,

piyasada artık tedavülden kalkmış, hiç kullanılmayan makinelerdi. Hatta dizgi makinesine, yetiyecek öğrencileri oturtmuyorlardı. Bozulursa, tahsisat yok, parça alamayız diye. Mümkün olduğu kadar öğretmenler onlara oturuyorlardı, çocuklar dışarıdan bakıyordu. Yani böyle bakarak bir şey öğrenilmesi mümkün olmadığı için çok dikkatimi çekmişti.

Aİ Kaç yıllık bir farktan konuşuyoruz? Onların gösterdikleri makineler ile o günlerde kullanılan makineler arasında yıl olarak ne kadar fark vardı?

İY Herhalde 30 sene filan fark vardı en az.

Aİ Yani müzelik bir şeyin üstünden eğitim görüyorlardı.

İY Müzelik, piyasada artık o makine ile iş yaptığınız zaman da, kâr etmeniz mümkün değildi artık. Demode olmuş makine

ile örneğin saatte 1500 basıyor; piyasada 6, 7 binliği çıkmış, sen onunla nasıl rekabet edeceksin? Batarsın zaten özel sektörde. Yani çalışamazsınız.

Aİ Demek ki, oradan yetişen, mezun olan çocuklarla, alaylı çocuklar arasında çok büyük bir fark vardı. Alaylılar iş bulurken, belki de onlar çıraklık yapıyorlardı.

İY Evet, üstelik alaylılar belki ilkokuldan gelmiş çocuklar, diğerleri lise mezunu. Ama pratikte çok zayıf oldukları için iş bulamıyorlardı.

Aİ Bunların içinden hiç sivrilen, günümüze kadar, sizin tanıdığınız yetişen bir isim söyleyebilir misiniz?

İY Usta olarak yok. İdareci midarici olanlar var ama, maalesef...

Aİ Bu çok önemli bir saptama oldu.

İY Yani şunu da düşünüyorum: Ben çok küçük başladım, bazı işlerin küçükken öğrenilmesi daha kolay oluyor. Yani liseden sonra bir mesleği öğrenmek de biraz şey oluyor, gecikmiş oluyor, öğrenme yaşı da geçiyor.

Aİ Yerli malzeme zor bulunuyordu anladığım kadarıyla. Çözümler üretiyordunuz...

İY Bu makinelerin en büyük problemi, matris dediğimiz şeyler vardır, içine kurşun dökülen esas harfler onlar, piriç harfler. Bazen onları getirmede zorluk çekiyorduk. Çok pahalıydı!

Aİ Nereden geliyordu bunlar?

İY Matrisler İtalya ve İngiltere'den geliyordu. İlk zamanlar

Amerika’da vardı. Sonra Amerika Batı’ya kurdu fabrikalarını, daha yakın ülkelere; oradan pazarlamaya başladı. Almanya daha sonra başladı, ama Meydan Larousse’u tamamen Alman teknolojisi ile hazırladık.

DÜ 70’li yıllar mıydı, bu Meydan Larousse?

İY 70, 71 olabilir. Doğru.

TI **Mesela kavalet dediniz, bu tür terimler nasıl öğreniliyordu? İngilizcesi Türkçeleştirilirken, kime danışılıyordu?**

İY Örneğin matris derken, matris zaten yabancı. Yani onların orijinal ismini öğrenmişiz biz. Mesela o, uzunluk ölçülerini, "kal" derdik, şey takardık, uzunluk ölçülerine, satırın işte, tek sütun mu, iki sütun mu ne yapacaksak. İngilizce, "liner" denir. Yani, "hat" denir. Biz ona nereden, "kal" dedik, kim uydurdu bilmiyorum.

DÜ "Kal" dediğiniz de böyle ince uzun bir şeydir. Bir kurşun veya alaşımı.

İY Ama bu tipometre diye kullandığımız ölçüler, kadrat, punto, o tamamen santimetreye göre ölçü değildi, "cicero" sistemi diye bir sistem var. Oradan gelen bir ölçüdür o. Bu kadrati santime böldüğünüz zaman, hiçbir zaman tutmaz zaten. Çok değişiktir, hatta bende onun hâlâ cetveli var. Bir tarafı santim, bir tarafı tipometre. Bende hâlâ var. Anı olarak saklıyorum onu.

AI **Sonra luplar vardı?**

İY Benim lupum, 20 senelik.

DÜ Lup yine kullanılıyor ama. Özellikle baskı ayarlarında, "cross"ların (rehber çizgilerinin) üst üste gelmesinde kullanılırdı.

AI **Yine kullanılıyor ama, o zamanlar çok önemliydi.**

Tramlara bakılırdı, baskıda nasıl olmuş, tramlar üstte çakışmış mı? Muare mi deniyordu, ona?

İY Muare denir. Yani cyan, magenta, yellow, black. "Process" renklerin, kalıp kenarları, film kenarları... "Cross"ların üst üste oturması gerekir. "Cross"lar oturduktan sonra, içindeki montajda ufak bir şey olursa, noktalar da kayar. Söylediği gibi problemdir yani. Ofseti anlatıyoruz şimdi, biraz geriye gidersek, öncesinde, kademeli klişe derdik, o klişelerle basardık rengi. 4 tane klişe yapıyorsun, 4 tane renk basıyorsun, üst üste oturtman gerekiyor.

Aİ Litografi gibi.

İY İğne ile kuyu kazma derler ya, öyle bir şey. Çok zor bir şey. Öyle de renk bastık. Hatta bende tipo ile basılmış bir kitap var, Amerika'da basılmış.

Aİ Çok güzel. Peki, size şöyle bir soru daha sormak istiyorum. Teknik kelimeler hep İngilizce kökenliydi,

günümüzde bile çoğu öyle. Çünkü bunların Türkçeleştirilmesi bir ekip tarafından yapılmıyordu ve bir konsensüs da yoktu. Kendi aranızda Türkçeleştirdiğiniz terimler var mıydı? Matbaacılık dilinde kullanılan, özel terimler nelerdi sizin için?

İY "Elevatör" diye bir şey vardır, dizgi makinesinde, orada potaya girip, baskıyı orada yapıp, satır haline geliyor. Ona, "elevator" der İngilizler. Elevatör, kaldırma anlamında kullanılıyor değil mi? İşte biz ona "çene" deriz. Türkçe, uydurma bir şey. Elevatörü kullanmaz kimse. Yani ben teknisyen olduğum için kullanıyordum onu, alışkanlıktan. İşte ikinci elevatöre de, "elevatör kolu" derlerdi. Hem elevator, hem kolu ne oluyorsa, o da ikinci elevatördü. Distribütör diye bir parça var, makinenin en hassas yeri. 90 tane harfi, yukarıdan tek tek kanallara dağıtıyor. O harfler basıldığı zaman, 90 tane harfi, tek tek klavyeye dökülecek ya hepsini kendi gözüne dağıtıyor. Oraya da ana distribütör derdik ama, "bar" derlerdi. Niye bar derlerdi bilmiyorum. İngilizler distribütör derdi, dağıtıcı anlamında. O harflerin girdiği şeye de biz "mağaza" deriz. Onlar başka bir şey diyordur. Harfler mağazada birikir, oradan gelirler şeye. Çok dolaşır, çok oyuncaklı bir makinedir o.

SBN Peki, o mağazalar bütün karakterler yer alıyor değil mi?

İY 8 punto ise 8 puntonun mağazası ayrı. Ama onun işte kapitali var. "X"i var, "Q"sü var. Yabancı harfler de var. Kullanılıyor.

SBN Peki, olduğu gibi, mağaza mı değişiyor, başka bir puntoya geçerken, yoksa birden fazla mağaza takılabilir mi?

İY Gelişmiş makinenin üzerinde 4 tane mağaza var. Demek ki 4 karakteri, 8, 10, 12 üstünde olabiliyor. Otomatik değiştirebiliyorsunuz.

SBN Linotipte kalıp olarak kullanılacak harfler satın alınırken, mağazanın içinde mi yer alıyor?

İY Hayır, tek tek geliyor. Mağazalar, makinenin üstünde fiks

geliyor. Dolaşırken yağlanma yaparsa onları çıkarır temizleriz.

Aİ Neyle temizlenirdi o? Şimdi demin sohbet ederken, konumuz teknik problemlere gelmişti. Siz de bahsettiniz, elektrik teknisyeni bulmakta zorlanıyordum demiştiniz.

Voltaajla ilgili sorunlar, herhalde çok yaşıyordunuz. Ben çocukluğumdan hatırlıyorum. Bir makine için voltaajın sabit kalması gerekiyordu.

İY İşte bunu, İstanbul'da yaşadık o tarihte, sadece burada elektrik çok oynuyordu. Ara devreye regülatör diye bir şeyler koyuyorduk. Çünkü 220 olması gereken elektrik, 170 geliyordu. Bu voltaaj düşüklüğünden bazı röle tabir ettiğimiz şeyler, makinedeki bazı cihazlar bozuluyordu. Rezistanslarda problem yaşıyorduk, bunların termostatları vardı, onlar da çok hassastı. Erzurum'a da gittiğimde, işte bunun başka türlü problemini yaşadık. Orada da elektrik teknisyeni yok. Makineyi montaj yaptık, bitirdik. Çağırın dedik, "Çok iyi bir elektrikçimiz var" dediler; Cumhuriyet Caddesi'nde. Bir tane caddesi vardı zaten Erzurum'un, hâlâ öyle. Dediler ki çok ustadır bu Erzurum'da, her şeyi yapar". Usta geldi, "Ben hiç böyle makine görmedim. Ben bunu bağlayamam" dedi. Ne yapsın? Ondan sonra, ben mecbur kalırsam ne yaparım, ben bağlayacağım...

Aİ Siz elektrikten de anlar oldunuz yani?

İY Yani o makineye ait elektrikten. Küçükken ben boş zamanlarımda matbaanın da bazı elektrik işlerini; lambadır, prizdir... yapıyordum. Elektrik elimden geliyordu ama, teknik ayrı bir şey elektrikte. Orada da makineyi ben bağlamıştım. Hatasız da bağlamıştım. Ondan sonra, yokluktan cesaret geldi bana. Bir yerde bir şey olsa "Ben bağlarım, önemli değil" diyordum. Onu da öğrenmiştim.

Aİ Erzurum'da, matbaa mı kuruyordunuz? Onu atladık.

İY Kemal Uzan'ın Yeni İstanbul diye bir gazetesi vardı, onu kurduk. Bir bölümünü Samsun'a kurduk. İki yere kurduk ki, oradan oraya taşımacılık olmasın.

Aİ Dağıtım otobüslerle yapıldı benim hatırladığım, kamyonetlerle, kamyonlarla.

İY Eskiden, otobüsler, özel kamyonetler vardı. Hürriyet buradan sabaha karşı çıkardı.

Aİ Özel kamyonet, hatta, çok efsanevi şoförleri vardı

Hürriyet Gazetesi'nin.

İY Meşhur, tarihe geçti, Rüzgar Selami vardı. 1 numaraydı.

AI **Çok iyi hatırlıyorum, annem de Sedat Simavi ile yazı işlerinde çalıştığı için o dönemlerde, gece bobinler hazırlanır, Ankara'ya gidecek, kar, fırtına...**

Uçarak giderlerdi. Müthiş bir şey, bir de gündem değiştiği zaman gazete geç basılırdı; kimse uyumaz, sabaha kadar beklenirdi.

Öyle bir çalışma hayatı vardı.

İY Sabaha karşı basılır, bir de o zaman gündüz gazeteleri vardı. Öğleden sonra çıkan, işte meşhur Ekspres. Son Saat. Nazım Ağabey'indi rahmetli, o da çok beyefendi.

AI **Peki, bu Erzurum'daki Yeni İstanbul gazetesinin hayatı ne kadar oldu?**

İY O Türkiye'de bayağı büyük bir sistem kurmaya çalıştı. Sonra rekabet edemedi. Kendi müteahhit olduğu için, onu, bunu getirdi başa, kendi işin başında olmadığı için, yürütemedi, kapadı sonra. Zarar etti Kemal Bey.

AI **Peki, o dönemin duayenleri, kimlerdi? Sizin için duayen var mıydı? Örnek almak istediğiniz hiç birisi aklınıza geliyor mu?**

İY O dönemin gazetecileri, duayenleri belli zaten. Yani Erol Simavi, Haldun Simavi ve Ercüment Karacan'dı. Bir de Cumhuriyet'in sahipleriydi; Nadir Nadi. Bunları tanıyordum ben, yani şahsen tanıımıyordum ama tanıyordum. Ama Nadir Nadi ile yemek de yedik biz yani aynı yerde. İlhan Selçuk'la aramız iyiydi, konuşuyorduk. İlhan Ağabey başka bir adamdı. Tanıdığım en kaliteli gazetecilerden biridir. Çok düzeyli bir adamdı.

AI **Düzeyli, bilgili bir insandı.**

İY Çok düzeyli, bilgili. Hiç öyle gösterişli değildi. Böbürlenmez, çok alçak gönüllüdür.

AI **Doğan Hızlan ile de çalışmışsınızdır belki.**

İY Senelerce, Doğan Ağabey ile çalıştım. Onu iyi tanırım. O da bizim Bâb-ı Âli'de en eski eleştirmenlerdendir.

AI **Kitap yayınlarında çok çalışmıştır.**

İY Kitap kurdudur, bütün kitabevlerinin danışmanlığını

yapmıştır. Senelerce Altın Kitaplar'ın.

Aİ Başka teknolojik sıkıntılar? Anladığım kadarıyla çok becerikli olduğun için başka bir sıkıntı yaşanmamış.

İY Hayır, ben şahsen yaşamadım, ama piyasa yani bir sıkışıklık yaşanıyordu. Bizim sıkışıklığımız, harfler, kurşun problemi, herkes ithal edemiyordu. Yerli, karma kurşun yapıyorlardı, o da makineleri tikiyordu.

Aİ O ayrı bir sektör olarak gelişmiş miydi?

İY Hiç gelişmedi Türkiye'de kurşun sektörü çünkü tam gelişeceği zaman o teknoloji bitti. Mutlu Akülü vardı, 3.11'i doğru dürüst yapmaya başladı. Bizim sektör de bitmiş olmuştur o sırada.

SBN Yerli kurşun mu üretmeye başladılar?

İY Akü kurşunla yapılır ya, ona biz bu örneği verdik, onda çünkü pota var, sistem var. Kurşunu da nereden alıyorsa... Etibank'a gittim, Ankara'da konuştum. Enteresan o zaman kurşun, bizde çıkan kurşun, o kurşun olmuyor. Niye olmuyor? Biz onu meğerse rafine edemiyormuşuz. Bizim kurşunun içinde, meğerse su borusu kurşunu gibi, her şey var. O yazılara dökülmüyor, çok kötü çıkıyor. Karıncalama yapıyor. Çok saf olması, rafine olması gerekiyor. İtalya'ya giderdi vagonlarla, bir tarihte işte bana 2 ton kurşun sözü verdi Etibank. Vagonlar bir türlü gelmedi. Sordum niye gelmiyor diye. "Döviz yok, para gönderemedik" dediler.

Aİ Olmadı yani o iş.

İY Yani oradan Etibank getiriyordu. Onu, Mutlu Akü bayağı başarılı yaptı. O kurşunları eriterek, rafine ederek, hem kalayı, hem antimonu, çünkü o çok zordur, esasında. Onu herkes de bilmez. Koyarsın potaya karıştırırsın. Öyle değil. En zor eriyen antimon. Evvela antimonu eriteceksin. Onu işte bir tarafta karıştırıracaksın, o 300 derecelere geldiği zaman, kurşunu dökceksin içine. Donmaya yakın da kalayı koyacaksın en son. Çünkü 400 derecede koyarsan, kalay yanıyor. Kalay çok çabuk yanan, çok çabuk uçan bir madde. Hemen akar gider.

Aİ Tabii çocukluğumuzdan biliyoruz, kalaylarlardı tencereleri, tavaları çevire çevire. Özel bir kokusu vardır.

İY Aynı şey o.

- Aİ** **Peki, matbaacılığın kalbi Cağaloğlu o zamanlar. Meslekleri, iş kollarının çalışan kurum veya işyerleri ile ilgili hatırladıklarınız neler var, bize anlatır mısınız? O dönemlerdeki Cağaloğlu'nda nasıl bir yaşam vardı?**
- İY** Bir günde belki iki tane, üç tane, beş tane dostunu görürsün yolda, çünkü hep meslektaşlar. Giderken, geçerken hep birbirimizi görürüz. Yalnız çalışma şartları çok kötüydü. Bodrum katlarında, havasız yerlerde...
- Aİ** **Bir sürü gazete vardı o sırada, orada.**
- İY** Gazetelerin hepsi orada, Hürriyet, Milliyet, Günaydın, Cumhuriyet, Son Saat, Ufuk gazeteleri, Ekonomi, sahiplerini tanıdığım için söylüyorum.
- Aİ** **Böyle birkaç basamakla aşağı inilen, tipo baskı yapan küçük atölyeler vardı.**
- İY** Bir de meslek hastalığı diye bir hastalık vardı. Kurşun kana karışıyor, o zaman bir kanun çıkardılar; işte dizgi makineleriyle ve mürettephanelerde çalışanlara yoğurt vereceksiniz diye. Onlara yoğurt verdiler. Şimdi seneler geçtikten sonra anlıyoruz ki, yoğurdu bedava vermişler, hiç faydası yokmuş onun. Bazıları zehirleniyordu gerçekten... Böyle problemleri vardı.
- Aİ** **O makinelerin başında duranları ben hatırlıyorum, böyle gayet vakur bir şekilde dururlardı ve makineye çok yaklaşmanı istemezlerdi. Harfleri böyle büyük bir sihirbaz gibi dizerler, kollarında siyah kolluklar...**
- İY** Bir de bu satırlar dizilip sayfa haline geldiği zaman, diyelim 16 sayfa birden basılacak —bir forma tabir ederiz— basıldığı zaman, mürekkep de yiyor o kurşunlar. Esasında Avrupa'da bir potaya gider, o potada yeniden eritilir, onun mürekkebi gider, tertemiz kurşun gelip makineye asılır, otomatik verilir makineye. Bizimkiler öyle bir sistem kurmadığı için, o kurşunu getirip, mürekkebiyle birlikte potaya öyle atarız, o kokular, dumanlar oradan çıkardı daha çok.
- Aİ** **Bir de, böyle küçük çocukların ellerinde tel fırça ile çalıştıklarını hatırlıyorum. Hurufatları temizlerlerdi.**
- İY** Tel fırça değil de, sarı pirinç fırça ile, öbürü bozar çünkü harfleri. Dizgi makinelerinin bazılarında çapak denen şeyler

vardı. O çapak esasında makinenin iyi çalışmayışı, o çapağın atılması lazım. Makinede ayarsızlık var.

ai Sarı olduğunu çok net hatırlıyorum. Ahşap bir sapı vardı. Çıt çıt çıt temizliyorlardı onları.

iy Evet, şöyle diş fırçası gibi.

ai Aynen, aynen. O zamanlar annem Hürriyet Gazetesi'nde çalıştığı için benim çok ilgimi çekiyordu; makinelerin çalışması da, bobinlere kâğıtların sarılması da... Makineler tak tak tak çalışmaya başlar. O dünyaya merak sararak, bu grafik mesleği de ne ola ki diyerek, heves edip okudum belki sonradan...

üd Antimon ve kurşunun kokusunu alarak, sonradan grafikerlik mesleğini seçer.

iy Hikaye yazarı Bekir Yıldız vardı, o benim arkadaşımdı.

ai Bekir Yıldız'ı tanıyorum tabii.

iy Bekir Yıldız, Sultanahmet Meslek Lisesi mezunudur. Matbaacıdır o, dizgi operatörüdür, çok iyi dostumdu benim. Sonra işte yazar oldu, Romanı meşhur oldu. Bir gün dedi ki, "Ya senden bir şey rica edeceğim". *Halkalı Köle* diye bir romanı vardı. "Tarık Akan oynayacak, matbaanın kullanılmasına müsaade eder misin?" o zaman ortak matbaamız vardı. İnkılap, Anka Ofset diye bir matbaa da ortak oldu bize. Bayağı eskidir o. İnkılap Kitabevi de ortak bize. Rahmetli Nazar, bizim matbaaya Tarık Akan geldi. Sonraki bir gün, Tarık gelmedi. "Lan ne oldu bu adama, böyle şey yapmaz" diyorlar filan. Meğerse Silivri'de bir yerde, gizlice nikahlanmış ilk eşiyle. Ondan sonra geldi Tarık, bizim matbaada, dizgi makinesinde dizgi operatörüydü; Bekir'in hayatını oynuyordu, "*Halkalı Köle*". Yani, bizim matbaada Tarık Akan'ın o filmi çekildi.

üd Çağaloğlu Yokuşu'nda değil miydi matbaa?

iy Evet, eski Akşam'ın sokağında.

ai Sizin aktif olarak çalıştığınız yıllarda, daha çok tür ne işler basılırdı, neler yapılırdı?

iy Tabii benim o dönemlerde, Türkiye'de çok kaliteli dergiler çıkardı. Örneğin *Hayat Mecmuası* ve *Ses Mecmuası*'nın, dizgi bölümünü kurdum, makinelerini. Onlar çok kaliteli, Türkiye'de çıkan en kaliteli dergiler idi. Ofset tekniği ile değil de, tiftdruk tekniği denilen derin baskı dediğimiz teknikle basılırdı. Hatta teknik bile

Alman'dı. Bizim teknik müdürümüzdü. Bayağı kaliteli bir dergi, Yapı Kredi Yayınları'ydı bunlar, Şevket Rado'ydu bunun başında.

Aİ Evet, hatırlıyorum.

İY Arkası çok güçlü olduğu için de çok iyi teknoloji kullanırdı.

Her şey Batı'dan gelirdi. Kazım Taşkent'in hayatını anlatmıştı bize. Demişti ki, çok temiz bir adamdır, bankanın tuvaletlerini bile kendi denetliyormuş. O temizlik Yapı Kredi'ye oradan kaldı diye anlatmıştı.

Aİ Kazım Taşkent'in oğlunun ismi neydi?

İY Kazım Taşkent'in oğlu'nun ismi Doğan'dı. Maalesef genç yaşta trafik kazasında öldü. Ben tanımadım. Kazım Taşkent, Doğan Spor'u dahi onun adına koydu. Doğan Kardeşler Yayınları'nı onun adına koydu. Aklıma geldi. Çok eski bir yayıncı olduğu için söylüyorum *Doğan Kardeş Dergisi* de vardı. İyi bir dergiydi. İşte o zamanlar, mizah dergisi *Akbaba* vardı. Bilirsiniz. Varlık Yayınları'nı belki hatırlarsınız.

Aİ Evde koleksiyonum var.

İY Hah, helal! İyidir, Yaşar Nabi Nayır'ındı.

Aİ Varlık Edebiyat Dergisi aynı şekilde çıkıyor.

İY Yani o tarihteki dergilerden Türkiye'de çıkan bir *Varlık* kaldı. Ne *Hayat* kaldı, ne *Ses* kaldı, ne *Akbaba* kaldı; Yusuf Ziya Ortaç'tı sahibi. Çok meşhur bir dergiydi *Akbaba*. Oğlu Engin'di. Sonra Nebioğlu Yayınları vardı. *Bütün Dünya*, meşhur dergidir, Mete Akyol çıkarıyordu o dergiyi, hâlâ çıkarıyorlar mı bilmem. Sonra Mete Akyol da aniden hastalanıp ölünce, bilmiyorum dergi çıkıyor mu, böyle kitapçık gibi çıkıyordu, dergi gibi değil de.

Aİ Hâlâ aynı formatta.

İY Aynı formatta değil mi? Öyledir o. Bizim o zaman bu dergiler daha çok satardı, mesela *Hayat Mecmuası*'nın, *Ses*'in...

Aİ Kâğıdı da çok ilginçti onların.

İY O çok özel bir kâğıt. Ona tıfdruck kâğıdı diyorlar. Böyle ince, kuşe kâğıdı gibi kaygandır. Buharlı gibidir. Tıfdruck'a çok uygundur. Şimdi tıfdruck sulu boya ile bastığı için, çok fazla mürekkeplenmesin diye, o kâğıt da özel tıfdruck için imal edilmiş bir kâğıttır; bobin olarak gelirdi. Onun makineleri de bobinle çalışıyordu. Tabaka değildi. Ben orada da çalıştım.

Aİ O kâğıtlar yurt dışından geliyordu değil mi?

Türkiye’de hiç yapılmadı zaten, tıfdruk kâğıdı. Yurt dışından geliyordu.

**Aİ Ben şimdi sahaflarda hâlâ buluyorum onları, neredeyse
İY hâlâ eski tazelikliğini koruyor o kâğıtlar.**

Hah, sanki tarihi kâğıt gibi, rengi de solmuyor. 50 gram gibi bir kâğıttır. Lekelenmez, kaygandır böyle; eskiden hatırlarsınız Kuran-ı Kerim’in basıldığı özel, kaygan bir kâğıt vardı. Ona da benzer, böyle kırıktır rengi. O biraz daha kalındır, bu biraz daha incedir.

**Aİ Ayrıca isimler varsa, bak şununla da gidin, röportaj
yapın diyeceğiniz; şu belgeleri toplayın diyeceğiniz,
çok müteşekkîr kalırız size.**

İY Bizim meslekte çok bilgili insanların % 90’ı maalesef sizlere ömür oldu. Bakıyorum böyle kalanlar var mı? Mesela bir tane var, 87 yaşında ama o çok bilgili değil bu konuda. Sadece

matbaanın içinde bulunmuş. Altan Matbaası, Alaattin Avcı’nın babası, Mustafa Avcı. 1921 doğumlu. Ben istiyorum ki, böyle matbaanın içinde yorulmuş, birçok konuyu bilen veya işini iyi bilen adamları seçeyim. Mesela o zamanlar resim bastığımız şey, klişe dediğimiz, işte klişe laf deriz ya, basmakalıp gibi, o klişeleri yapan ustaları da bulabiliriz. Çünkü bugünkü resim, o günkü klişe. Bâb-ı Âli’de belli insanlar yapardı matbaa ressamlığını; kitap kapaklarımızı hep Tan Oral yapardı. Bir de, Sait Maden vardı.

Aİ Sait Maden rahmetli, annemin çok yakın arkadaşıydı.

İY Yıllardır biz ona kapak yaptırarak, Sait Maden’e.

**Aİ Sait Maden’in Caddebostan Kültür Merkezi’nde bir
sergisi açılmıştı. Varlık Yayınları için yaptığı bütün kitap
kapakları, elle yaptığı denemeler vardı.**

İY Bir de bizim meşhur fotoğrafçımız vardı: Ara Güler. Diyorum ki kendime, ya bu Ara Güler’le, bu kadar açılışlarda bulundum, kitabını yaptım bizim matbaada, bir tane resmimiz yok.

Aİ Kolayı var, bilgisayarda sizi birleştiririz, olur biter.

İY Yok artık.

**Aİ Bugün için size sonsuz teşekkür ediyoruz. Bu daha
başlangıç, umarım sizi yormadık.**

CUMHURİYET GAZETESİ
MÜRETTİPİ
"ELMOR"

DAVUT
YÜREK

SÖYLEŞİ NO. 2 | 16.01.2019 | 36'
CUMHURİYET GAZETESİ MATBAASI, ŞİŞLİ

Aİ Hangi yıllarda mesleğe başladınız?

DY 1963 yılında Kemal Ilıcak'ın gazetesi olan Tercüman

Gazetesi'nde, dizgi çırağı olarak mesleğe başladım. 1969 yılına kadar orada çalıştım. 1969 yılından sonra askere gittim. Biz 1969'dan önce de İsmet (Yılmaz) Ağabey'le görüşüyorduk. Onlar gelip makineleri tamir ederken bana askerden geldikten sonra beraber çalışmayı teklif etmişti. Askerden geldikten sonra İsmet Ağabey'le beraber çalışmaya başladık; 1970'ten sonra. Dostluğumuz devam ediyor. 1963'ten 2004'e kadar aktif olarak çalıştım. Halen de haftada bir gün (Cumhuriyet Gazetesi'ne) geliyorum, bu makineyi çalıştırıyorum. Öğrenciler geliyor, onlara matbaacılığın geçmiş hakkında, aklımızın erdiği kadarıyla bilgi vermeye çalışıyoruz.

Aİ O zamanki Tercüman Gazetesi neredeydi?

DY O zamanki Tercüman Gazetesi, Nuruosmaniye Caddesi'ninin orada Milliyet Gazetesi vardı, Milliyet Gazetesi'nden içeri girdiğin zaman, Bezirhan'ın olduğu yerdeydi. Sokağın ismini şu anda hatırlayamıyorum.

Aİ Hangi kurumlarda, firmalarda çalıştınız?

DY İşte 1970'te İsmet Ağabey'le beraber Yelkenci Firması vardı, bu makinenin Türkiye mümessiliydi. Beraber

çalıştık, 1976 senesinde üçümüz Onaran Ticaret'i kurduk; İsmet Ağabey, ben, bir de Suat Usta vardı. Bizim bir ağabeyimiz vardı: Necati Ağabey. Benim ismimi "Elmor" koymuştu. Necati Ağabeyimiz Linotip mümessilliğinde çalışıyordu, müdürümüzüzdü. Bizim gitmediğimiz kurum kalmadı. Bu makine nerede varsa, Edirne'den Hakkari'ye kadar, biz oralara gittik. Haftada iki tane makine kurmuş olsak tahminimce 700-750 tane makine söküp takmışlığım vardır. O zaman tabii, 100 tane filan makine vardı bakımda. Cumhuriyet Gazetesi'nin makinelerine bakıyorduk; bakımı, servisi... Aylık servislerimiz vardı; Cumhuriyet Gazetesi'nde 13 tane makine olduğu için beni oraya almak istediler. Ben gitmedim, ondan sonra bana "O zaman saat 9'da geleceksin, 12'ye kadar burada kalacaksın, kaç lira istiyorsanız ona göre fatura kesin" dediler. Ben de İsmet Ağabey'e söyledim. "Tamam oğlum" dedi. Ben her gün saat 9'da oraya giderdim. 12'ye kadar orada makinelerin arızalarını filan gidermeye çalışırdık. 12'den sonra tekrar arıza olursa, yine gidiyordum. Gece saat 2'de, 3'te arıza olsa bile, gece yataktan kaldırırlardı. Yine gider arızasını giderirdik. Ben o zaman Sultanahmet'te otuyordum.

Aİ Teknik olarak sizi zorlayan şeyler nelerdi?**DY** Mesela makinenin bazı parçalarını bulamıyorduk biz.

Tornacıda yaptırırdık, tornacıda yaptırdığımız parçalardan da doğru dürüst netice alamazdık. Yani nasıl söyleyeyim, matris sıkıntısı vardı, İstanbul'da değil de, Anadolu'da bu çok oluyordu. Matris dediğimiz nesne, bu gördüğünüz nesneler. Bir dizgi makinesinde, yani bir mağazada 1500, 1450 tane vardır. Bunun Türkçede en çok kullanılanları mesela "e", "i", "l" harfleri çok bozulurdu. Anadolu'da bunu giderdin, dişini yapmaya çalışırsın, bacağına yapmaya çalışırsın, insanları memnun etmek çok zor oluyordu. Bir de insan kendi yaptığı işi beğenmediği zaman, ücretini bile isteyemiyor; yani işimi yaptım, paramı ver de diyemiyorsun. Çok zorluk çekiyorduk Anadolu'da.

Aİ Kusursuz netice vermezse baskıda, çapaklanma yaparsa?**DY** Evet, çapaklanma oluyor, aşağı yukarı oluyor; matrislerde de aşağı yukarı oluyordu. Böyle ayağı şey olduğu zaman.

Böyle bu makinede mesela, çene dediğimiz yerde, şuraları kırık oluyordu, kırık olduğu zaman, birazcık yukarı çıktı mı, o harf yukarıda veyahut aşağıda gözüküyordu.

Aİ Orijinal matrisler nereden geliyordu?**DY** Orijinal matrisler, İtalya'dan, İngiltere'den, Amerika'dan geliyordu. Matris çok pahalıydı, herkes alamıyordu. Yani makine de pahalıydı, matris de.**Aİ Peki, sipariş mi veriliyordu, Türkçeye uygun olması için?****DY** Sipariş veriliyordu tabii.**İY** Bizim firma (Onaran Ticaret) getiriyordu onu.**DY** Onaran Ticaret getiriyordu, Rodoslu vardı, Sermet Arkadaş vardı. Bir de Entertip firması vardı. Yani çeşitli firmalar getiriyordu. Ama pahalı bir şeydi.**Aİ Peki matrisin malzemesi nedir? Pirinç mi?****DY** Pirinç biraz da bakır olduğunu söylüyorlar.**İY** Bir alaşım aslında, galiba kalay da var biraz içinde.**Aİ Matbaa ile ilgili yeni teknikleri öğrenmek için gittiğiniz fuarlar, herhangi başka yerler var mıydı? Hangi ülkelere seyahat ettiniz?****DY** Ülkelere gitmedim ben, dışarıya çıkmadım. Burada geçen sene TÜYAP'ta bir fuar yaptılar. Matbaa meslek lisesinde,

böyle bir makinemiz vardı bizim. Ben yazın Çanakkale'ye gidiyorum, telefon ettiler, makineyi yapabilir misin diye sordular. Eksiği yoksa yaparız, dedim. Geldik, bir sürü eksikliği çıktı. Fuarda bir hafta kadar o makineyi çalıştırdık. Orada bir faydamız olduysa, olmuştur.

Aİ Bu mesleği öğrenmek sizin ne kadar zamanınızı aldı?

DY Ben 1963'te girdim, 1969'a kadar bir ustam vardı.

Aİ Ustanız kimdi?

DY Tak Tak Sadık derlerdi, Cağaloğlu'nda, Ilıcakların matbaasının makinelerin montörüydü. Biz de onun yanında

çıraktık. Orada, kahveye giderdi her akşam. Bazen makinede bir arıza olurdu, uğraşır, yapamazdım. Giderdim, "Usta olmadı" derdim. "Hadi git, biraz daha uğraş" derdi. Bizim de merakımız vardı herhalde, böyle uğraşa uğraşa, biraz bir şeyler öğrendik. Nuriosmaniye'deki Milliyet binasını yeni yapmışlardı; Abdi İpekçi'nin olduğu senelerde, İzmir Fuarı'nda iki tane '79 model dik mağazalı makine almışlardı. O zaman mümessili de Yelkenci'ydi, yani İsmet Ağabey'lerin çalıştığı firma. Şükrü Ustamız vardı, ben makinelerin taşınmasında ona yardım ediyordum. Makineleri yaptık, ettik, iki tanesini artık birbirine mi karıştı, ne yaptıysak beceremedik. İsmet Ağabey'ler geldiler. Geldiklerinde, ben İsmet Ağabey'e yardım ediyordum. Oranın bir ustası vardı, ismi Sebahattin Usta; çok titiz biriydi. Derlerdi ki, Abdi İpekçi bile kapısına vurmada girmemiş odasına. Geldi, "Sen" dedi, "ne yapıyorsun burada?". Ben "İsmet Ağabey'e yardım ediyorum" dedim. "Çık şuradan!" dedi. Beni kovdu, beni kovması İsmet Ağabey'in de zoruna gitti. Ondan sonra bana "Oğlum askerden gel beraber çalışacağız" dedi. Yani orada kovulmam, İsmet Ağabey'in yanında çalışmama sebep oldu gibi geliyor bana, öyle düşünüyorum.

Aİ Günaydın Gazetesi ile hiç çalıştınız mı?

DY Yok, Günaydın'la çalışmadım.

İY Günaydın Türkiye'de ilk ofsete geçen gazete. Biz daha çok tipo bölümüyle ilgilendiğimiz için Günaydın'da çalışmadık.

Aİ En çok kullanılan, rağbet gören yazı karakterleri nelerdi?

DY 421 dediğimiz matristi. 421. 0216 dediğimiz, batone, italik, yani dediklerim matris, 421 dediğim siyah beyaz oluyor, öbürü de italik oluyor. 213 dediğimiz o matrisler çok giderdi.

SBN Bu matrisleri müşteriye nasıl gösterirdiniz?

Bir kataloğu mu vardı?

DY Bizim burada kataloglarımız var.

İY Makine katalogları var. Onlar karakterleri gösteriyor.

DY Tifdruk Matbaacılık vardı. Ali Baba dediğimiz, Türkiye'nin sayılı matbaalarından birisinin sahibi olan Ali Baba, iyi de bir montördü, baskı makineleri montörü. Orayı almış, beni çağırdı, "Oğlum, seni senelerdir tanırım, sevdiğim bir çocuksun, git orada, mürettephanede ne kadar malzeme varsa çıkar, getir bana" dedi. "Benden alıp hurdacıya bile versen para kazanacaksan bana öyle bir fiyat ver" dedi. Cumhuriyet Gazetesi'nin ustası vardı, Hıdır Ağabey dediğimiz, çok sevdiğim birisiydi. Onu aldım, gittik, baktık. 80 bin lira filan bir şey tuttu. Oğlu "Baba, hurdacı bu fiyatı verir. Biz dedi verelim hurdacıya" dedi. Ali Baba "Bu çocuk bu işi yapan kişi. Hurdacı alıp eritecek. Bu çocuk, bundan para kazanacak, millet de faydalanacak" dedi. Bana, "Oğlum, sen bunları al, götür sat; getir parasını bu adama verirsin" dedi. Bu adam dediği de işte oranın muhasebecisi mi oluyor, müdürü mü oluyor, uzatmayalım. Ondan ben aşağı yukarı, 28 takım filan matris aldım. Bir sürü şeyler aldık, getirdik. Bu matrisler de halen onun matrisidir. Elimde olan matrisler de ondan kalan matristir. Bu 9 punto, beyaz kane denilen bir matris. Bu 14 punto, 9.13, burada da yine böyle rakamla, 9 punto, 9.13'ü fabrikaya dediğin zaman, sana o matrisi gönderiyor.

AI **Yerli malzeme pek bulamıyordunuz anladığım kadarıyla?**

DY Yerli malzememiz maalesef yoktu. Onun yerine çözümler ürettiyorduk.

AI **Onun yerine çözümler ürettiyordunuz bir şekilde. Peki ara meslekler çıkmış mıydı bu konuyla ilgili?**

DY Öyle ustamız yoktu. Bizim yanımızda çalışan mesela Yaşar diye bir genç vardı. İsmet Ağabey'lerle beraberken almıştık, ondan sonra biz İsmet Ağabey'lerden ayrıldık. Onu yanımda çalıştırdım ben, çocuk askere gitti, geri geldi. Baktık ki bu mesleğin bir geleceği yok; onu ofsete verdik. Ofsetten emekli oldu. Geleceği olmadığı zaman, sen başkasının çocuğunu yetiştireceksin, tam kıvamına gelecek, iş bitince onun sorumluluğunu almak zor bir şey.

AI **Evet, bu da iş ahlakı.**

DY Ben başkasının çocuğuna da, kendi yavruma nasıl davranıyorsam, o şekilde davranmak zorunda hissediyorum.

AI Peki, şimdi böyle çalışan, bildiğiniz insanlar var mı?

DY Kadıköy'de dizgi makinesi olan arkadaşım Hamamcı Mehmet kardeşimiz var. Hamamcı'ya vermiş olduğum Çağaloğlu'nda

Rıfat Ağabey'lerin Ay Yıldız Matbaası vardı. Perşembe Pazarı'nda Kâğıt Basım diye bir matbaa vardı. Oradan malzemelerini almıştık. Ben, dükkânı kapatacağım zaman, malzemelerimi oraya buraya vermek istemedim. İnkılap Matbaası vardı, büyük bir matbaa, tezgahı oraya verdik. 18 punto, 24 punto matrislerim vardı. Onları da ücretsiz olarak, Mehmet dediğimiz Hamamcı kardeşime verdim. Halen o matrislerle, matbaasını idare ediyor. Çünkü şimdi 8 punto, 10 punto, 6 punto iş gelmiyor. Ona 24 punto, filan böyle mücellitlerden iş geliyor. Yani kitapların üstüne yazılan, arkasına yazılan yazılar yok mu? Ancak onları yapıyor işte.

TI Bu müthiş bir de dayanışmadan bahsediyorsunuz, yani meslek erbaplarının arasında.

DY Ben şimdi o matrisi Mehmet'e vermesem, hurdaya vereceğim. Ben kıyamıyorum hurdaya gitmesine, kıyamıyorum.

SBN Bu biraz mesleğe saygıyı gösteriyor.

DY Bazı şeyler var ki, nasıl anlatayım size. İsmet Ağabey'le biz ayrıldık. Yanımızda çalışan bir genç vardı, onunla ortaklık

yaptım. 5, 6 sene çok iyi çalıştık. 80 tane müşterim vardı, Anadolu'da. Bir gün Antep'ten müşterilerim geldi. "Ağabey ben senden bir daha alışveriş yapmayacağım. Haram iş yapanla alışveriş yapmam" dedi. Benim haberim yok! Ondandır ortaklıktan ayrıldım ben. Karamsar denen bir ağabeyimiz vardı. Selahattin ismi. Ona gittim, yeri müsait. "Selahattin Ağabey, senin yerini beraber kullanalım, kiranı ortak verelim, vergini ortak verelim" dedim. Beni 3, 4 ay oyaladı. En sonunda Hıdır (Ercan) Ağabey'e gittim, Çemberlitaş Matbaacılar Sitesi'ndeydi. Açtım konuyu. "Niye ona gidiyorsun, biz beraber çalışırız" dedi. Sağ olsun bir cumartesi-pazar makineyi taşıdık. Orada 8 sene beraber çalıştık, Hıdır Ağabey'le, bir gün birbirimizi kırmadık. Hıdır Ercan Cumhuriyet'in sermürettibiydi, bunu da ona vermek için hazırlamışlar. Ama almak nasip olmadı. Genç öldü canım.

AI Şimdi benim aklıma bir şey geldi. Bir İstanbul haritası versek size, bütün üstünde işaretleseniz bildiğiniz şeyleri?..

İY O gün için biraz daha kolay, çünkü o zaman matbaa sektörü dediğin zaman, Bâb-ı Âli'ydi. Hepsini toplu olduğu için, şimdi çok daha zor.

DY Ben bir gün Ender'in Doyuran Matbaası'ndayım. Makine ile ilgileniyorum. Öğlen tatili, arkadaşlar da yemeğe çıktılar. Ben oradayken bir baktım, Necip Fazıl girdi içeriye. Kimse yok mu, dedi. Efendim, yemeğe gittiler, dedim. Sen ne yapıyorsun, dedi. Makinede arıza varmış da onu yapacağım, dedim. Çabuk yap da işlerimi yetiştirsinler diye bir laf etti. Sonra, "Benim geldiğimi söylersin Enver"e" dedi, çıktı gitti. Mesela Aziz Nesin, Yaylacık Matbaası vardı, tüm işlerini orada yaptırırdı.

AI **İsmi neydi onun?**

DY Yaylacık Matbaası. Ali Sümbül. Yani bakın, ikisinin de fikirleri birbirine zıt olmasına rağmen, dürüst bir ağabeyimiz olduğu için, Aziz Nesin hep burada işini yaptırırdı.

İY O imam hatip mezunu muydu?

DY Tarihi bilgisi çok fazlaydı. Aksekiliydi. Çevresinde Hoca Ali derlerdi. Biz Ali Ağabey derdik.

AI **Aziz Nesin'in Aksaray'da küçücük yazıhanesi vardı.**

DY Yazıhanesi mi? Onu bilmiyorum, ben hep Yaylacık'ta görürdüm onu.

AI **Ben o zamanlar ilkokulda olduğum için, onu tanıdığımda, şöyle diyeyim size, herhalde birinci veya ikinci sınıftaydım. Aziz Nesin çok severdi çocukları.**

DY Evet, mülayim bir insandı.

AI **Çok mülayimdi ve yazıhanesi çok küçük ve çok karmaşık gelirdi bana. Sonradan öğrendim onun hiçbir şey atamadığını; biriktirme huyu vardı. Gazeteler, kitaplar, hatta vefatından sonra atamamışlar. Gazeteleri, yer olmadığı için, yayarlarmış, sırtlık yaparlarmış, iskemle, koltuk gibi koltuk gibi kullanırlarmış evde. Böyle de bir anıyı paylaşmış olayım.**

İY Eski Tan'ı hatırlamazsınız galiba, Halil Lütü Dördüncü'nün Tan Gazetesi vardı.

AI **Bâb-ı Âli'dekini diyorsunuz.**

DY Sirkeci'den yukarı çıkarken, solda.

AI **Hatırlamıyorum ama, anneler hemen yanında oturuyorlarmış, bitişik binada. Anlatırdı annem, oradan biliyorum.**

DY Orada patlama olmuş.

İY Halil'in gazetesi, ben oradaydım patlamada. O gün oradan sağ çıktık. Aziz Nesin'in bir hikayesi var: Halil, Bâb-ı Âli'nin en cimri patronu; Aziz Nesin ona yazılar yazmış, bir türlü parasını alamıyor, gidip geliyor. Halil Lütfü, filan gün gel, demiş. Nesin gelince, "Ya bunu yarın versem olur mu Aziz", demiş. "Niye" diye sormuş Nesin. "Sana yarın para lazımdı, niye bugün alıyorsun?" "Niye yarın veriyorsun", demiş Nesin. Halil demiş ki "senin alacaklı adam gelir gelmez vereyim. Belki adam ölür, sen vermekten kurtulursun, ben de sana vermekten kurtulurum." Bunun üzerine Aziz Nesin de demiş ki "Hocam ben çok şanssız bir adamım, sen ölürsün ben borçlu kalırım, sen ver şu parayı bana".

AI **Çok iyi bir anektod.**

İY Rifat Ilgaz'la da şahsen tanışıyorum, onunla aynı binada kalıyorduk zaten. Rifat Hoca daha Hababam Sınıfı'nı yazmamıştı.

DY Bu arada Rifat Ilgaz da mürettepmiş İsmet Ağabey.

AI **Biraz çalışmışlığı varmış, evet.**

İY Onu oğlu, Aydın anlattı bana. Aslında öyle çok fazla çalışma değil. Öğretmen esasında.

AI **Tipo baskıdan, ofset baskıya geçiş sürecinin canlı şahitlerindensiniz. O süreci bize anlatır mısınız biraz?**

DY Şimdi, tipodan ofsete geçiş Tercüman Gazetesi'nde başladı, bizim orada. Bu makinelerde dizgisini yapardık. Temiz prova çekerlerdi. Ilıcıklar'ın gazetesinde başladı. Ondan sonra Günaydın Gazetesi başladı, filan derken.

AI **Hürriyet herhalde.**

DY Hürriyet. Aslında Cumhuriyet çok direndi. Ama Anadolu'da bastırarak veya Ankara'da, Trabzon'da, İzmir'de, bastırarak matbaa bulamadık. Mecburen kendileri de ona ayak uydurmak zorunda kaldılar. Yani, İlhan Selçuk kendisi çok direndi. Biz ofsete geçince, mürettephanenin yerine, o zaman sayfa yapanlara ne diyorlardı İsmet Ağabey?

İY Mizanpaj.

DY Milliyet'ten gelen mizanpaj yapan bir ağabeyimiz vardı, o anlatırdı. Patrona çıkıyor işte, Cumhuriyet'in patronuna, "Efendim", diyor; "renkli yapalım" filan. Patron, "ben elimden gelseydi, tipodan, ofsete geçmeyecektim, sen renkten bahsediyorsun. Gidin, siz

mizanpajınızı normal siyah-beyaz olarak yapın" diyor.

Aİ Yurt dışındaki saygın gazeteler zaten her zaman siyah - beyaz.

DY Şunu da söyleyeyim: Hilal Matbaası'nda, Erol Ağabey diye biri vardı. Oradan bir Rus dizgi makinesini aldı. Topkapı'da kendisi matbaa açtı. Bu makine ile kitap çıkarıyorlardı. Kitap çıkarırken oradaki hocalar, makineyi satmaması için ısrar ettiler. Ama her hoca getirmediği için kitabını,

bir hoca, iki hocayla da bu iş olmuyor. Mecburen o makineyi söktük.

En son söktüğümüz dizgi makinesiydi o. Bak şu gördüğünüz (sıcak dizgi makinesinde bir parçayı işaret ediyor), biz buna asansör sistemi deriz. En yukarıdaki parçayı da, o makineden getirdim ben, bunu ben taktım buraya.

Aİ Rus parçası yani.

DY Rus malıdır şu, Rus parçası.

Aİ İtalyan, Rus ortaklığı olmuş.

DY Evet, şuna da palamut deriz. Palamutu, gelen çocuklara (Cumhuriyet Gazetesi Müzesi'ne gelen okul gruplarındaki ziyaretçileri kastediyor) göstermek için. Her makinenin hareketinde o biraz aşağıya iner. Kurşun aşağıda pota var, eriyen pota. Oraya kurşun verir o.

SBN Palamut sizin koyduğunuz isim olsa gerek. Türkçe üretilmiş bir terim.

DY Türkçe, herhalde. Tifdruk Matbaacılık'ın kataloğu bu, işte. Ali Ağabey dediğim kişinin yazılarının hepsini ben almıştım.

Bizim Kastamonulu bir arkadaş buradan şunlardan bir takım aldı; üç sene sonra tekrar aradı, aynı matris duruyor mu, diye sordu. Maalesef hepsini hurdaya verdik, dedim. Yani çok zengin bir matbaaydı. Tifdruk Matbaa.

Aİ Yapı Kredi'nin arkasındaydı.

DY Yapı Kredi'nin matbaasıydı. Tifdruk Matbaacılık.

Aİ Kazım Taşkent'i bir kere anlatmıştınız.

İY Doğan Kardeş, neden Doğan Kardeş biliyor musunuz? Belki söylemişimdir. Kazım Taşkent'in oğlu Doğan kazada öldü. Onun için, Doğan Spor'u da onun adına kurdu. Doğan Kardeş Yayınları'nı da onun adına kurdu.

DY Ben size gerçek olan bir şey daha anlatayım. Şimdi ben Tercüman'da çırağım, bizim orada Nihat diye bir ustamız

vardı, sağ olsun, içki müptelasıydı; saat 3'e, 4'e kadar çok güzel çalışırdı, saat 3, 4 oldu muydu, bir damla içmezse, çalışamazdı. Makinesinde, matris dediğimiz sistemler yağlanmış, ben onu hemen çıkardım, yıkadım filan. Affedersin, götürdüm, tuvalete attım. Benzin. Bu Nihat Ağabey'imiz de benden sonra gidiyor. Oturuyor, otururken, bir de sigara yakayım diyor. Sigarayı yakıyor, atıyor. Bir baktık Nihat Ağabey sokaklarda, pantolon filan tutuşmuş, dolaşıyor. Ya, öyle...Yağlanınca çalışmaz matris. Benzinle yıkanır. Ama ona rağmen bana bir şey söylemedi Nihat Ağabey.

İY Meydan Larousse nerede?

DY Meydan Larousse malzemelerini de ben almıştım. Yani kapandıktan sonra. Orada iki tane Alman makinesi vardı. O makineleri alan kişiyi hatırlayamıyorum.

İY Recai mi? Benim arkadaşımdı.

DY Recai miydi? Oteli filan vardı, Günaydın'ın yanında.

İY Tabii, tabii. Recai.

DY "Bu makineleri sökelim, Bakırköy'e bir yere götürelim" dedi. "Alsak götürsek; bu makineler artık satılmaz" dedim. Baktı, baktı düşündü. "Boşuna!" dedim. "Hem bana para vereceksin, hem nakliyecisine para vereceksin. Yarın bir gün yine hurdaya vereceksin bu makineleri" dedim. Onları da söktük o zaman, hurdaya gitti.

AI **Her şey için çok teşekkür ediyoruz. Kim bilir daha aslında sizden öğreneceğimiz daha neler var. Daha çok defalar sizin kapınızı çalarız diye umuyorum.**

TİPOGRAF'IN KURUCUSU
DİZGİ OPERATÖRÜ

OSMAN
TÜLÜ

SÖYLEŞİ NO. 3 | 17.01.2019 | 62'
TİPOGRAF GRAFİK REKLAM OFİSİ, BEYOĞLU

Aİ Sevgili Osman Tülü, bugün bizi ağırladığınız için size çok teşekkür ederiz. Sizden çok değerli bilgiler edineceğimizi düşünüyorum. Kısaca herkese sorduğumuz sorular var. Onları size de soracağım. Fakat bunlar kimi zaman size uyacaktır, kimi zaman uymayacaktır. Siz önemli bulduğunuz noktalarda konu dışına çıkarak, bizle farklı bilgileri de paylaşırsanız sevinirim. Birinci sorumuz şöyle: Hangi yıllarda mesleğe başladınız?

OT 1972 yılında mesleğe başladım. Çağaloğlu'nda, Çatalçeşme Sokak'ta İstanbul Postası diye bir ticari gazete vardı.

Beni oraya çırak olarak götürdüler. Hatta o tarihte sigortalı da yapmışlar, yani belgesi var. Orada gazetenin matbaasında çalışmaya başladım.

Aİ O belgeleri belki bizimle de paylaşırsınız. Aktif olarak kaç yıldır çalışıyorsunuz?

OT 1972 yılından günümüze kadar.

Aİ Hangi kurumlar için iş ürettiniz?

OT İstanbul Postası Gazetesi'nde çalıştım. Sonra Şişhane'de Yeni İstanbul Gazetesi vardı, orada çalıştım. Sonra Güneş

Matbaacılık diye Maliye Bakanlığı'nın, yani devletin bir gazetesi vardı. Aynı matbaada beş altı tane gazete çıkıyordu. Hatta orada vardiyalı çalışıyorduk. Yani matbaa 24 saat çalışıyordu. Bazen gündüz, bazen akşamcı, bazen de sabahçı. Ondan sonra, uzunca bir süre Kent Basımevi'nde çalıştım. Hatta askerlikten sonra tekrar Kent Basımevi'ne geldim.

Aİ O neredeydi?

OT Kent Basımevi ilk önce Piyerloti Caddesi'nin altında bir yerdedi, hatta o zaman Cem Ofset de oradaydı. Önce orada çalıştım, fakat sonra aşağıda Adli Tıp'ın bir üst sokağında Güncel Han'daki Kent Basımevi'nde çalışmıştım. Oradan askere gitmiştim. Tabii öncesinde dizgi, tertip, baskıyı da öğrenmiştim. Askerden döndüğümde de dediler "Sen gel, buranın sorumlusu ol." Rahmetli Kiper Bingöl işverenimdi. Onu hiç unutmam, geçen yıl kaybettik. Ayça Bingöl'ün de babasıdır. Orada her işi yapıyordum. Bütün işleri bana bırakıp giderdi işveren, hepsini yapardım. Güncel Han'da çalışmaya devam ettik. Ancak on parmak daktilo yazan dizgi yapabiliyordu. 1982 yılında baktık kurşunlu sistem, linotip bitti. Askerde de yazıcılık yapmıştım, orada yedi sekiz parmak yazıyordum, dedim ki: "Bu yeni makinelerde ben yedi sekiz parmak yazıyorum. Bunda

çalışayım." "Yok olmaz illa ki on parmak yazmanız lazım." dediler.

Aİ Linotip bitti, ne başladı?

OT

Linotipten sonra, IBM, Olympia gibi, 6 bin vuruşluk elektronik daktilolar geldi. Bunlar 6000 vuruşluk hafızası olan modellerdi. Önce müsvedde olarak herhangi bir karakterde yazıyordunuz, maksimum 6000 karakter. O 6000 karakteri depoladıktan sonra gerek IBM’de, gerek Olympia’da istediğiniz punto ve karakterde (IBM’de top takıyordu, Olympia’da da "papatya" denirdi, hakikaten papatyaya benzer, yuvarlak bir disk vardı) takıp orada otomatik yazdırıyordunuz. Zaten bu arada, ilk yazıldığında eğer hata varsa gidip onları düzeltip, hatasız bir çıktı alıyordunuz. O zaman aydinger oluyordu tabii. Bu makinelerden sonra foto dizgi çıktı. Foto dizginin önce Cumhuriyet Gazetesi’nde de birlikte gördüğümüz, 3-4 inç’lik istediğiniz genişlikteki foto dizgi kâğıdını ve ona uygun karakter setini takıp satır halinde dizgi yapan bir makine vardı. Diyelim 3 inç taktınız, aşağı yukarı maksimum 6cm, yukarıdan aşağıya hep o kâğıt kasetini kullanıyordu. Bu foto dizgi makinelerinin tek bir kaseti ve tek bir karakteri olan daha ilkel halleriydi. Sonra foto dizgi makineleri biraz daha modernleşti.

Aİ Ve fakat on parmak yazma zorunluluğu çıktı.

OT

Bana öyle dediler ama haklılardı aslında. Ben de o zaman on parmak daktilo öğrenmek için Şampiyon Daktilo Sekreter Kursları’na gittim. Tabii bu arada ben 12 yaşında çalışmaya başladım, çünkü 60 doğumluyum. Çok küçük oldu. 15 yaşında falan da dizgi operatörü oldum. Yani aşağı yukarı 15 yaşından 20 yaşına kadar akla hayale gelebilecek her konuda sürekli dizgi yaptım. Matbaada dizgi operatörü olduğum için, ne geliyorsa onu diziyoruz.

Aİ O kadar erken yaşta başlayınca da

çok hızlı ilerlediniz, herhalde.

OT

Evet, burada yaşımız ortaya çıkıyor. Yani çok küçük yaşta başladık. Ama gerçek böyle zaten. O yaşta o kadar çok dizgi yapınca, muhtemel hataları da düzelttik. Hakikaten noktadan sonra ara vermeyi, imlayı iyi öğrenmiştim. Yani Şampiyon Daktilo Sekreter Kursu’na gittiğimde bir aylık öğrenci iken, baktım 4 aylık öğrencileri geçmişim. O da çalışmanın sonucunda hatasız ve süratli yazıyordum.

Tİ Nerede öğrendiniz daktiloyu?

OT Şampiyon Daktilo Sekreter Kursları'nda.

Aİ Meşhur bir yerdi orası.

OT Evet, rahmetli İhsan Sıtkı Yener, o da bir sene önce vefat etti, bana: "İyi yazıyorsunuz, sizi yarışmacı öğrenci yapalım" dediler.

Tİ F Klavye mi kullanıyordunuz?

OT Evet, hep. 1954 yılında kabul edilmiş F klavye.

Aİ Benim çok önemsemişim bir konu bu.

OT "Tamam, olur." dedim. "Ama şartlarımız var. Sabah bir kura daha geleceksiniz. Bir de Cumartesi günleri yarışçı sınıfına

gelmeniz lazım." dediler. Ben normalde akşam işten çıkınca gidip iki kur rutin dersimi yapıyordum. İşyerinde de sorumluluğum var. Neyse ben sabah gidiyorum, 1 saat 20 dakika civarında derse giriyorum, normal eğitim yapıyorum. İşe gidiyorum, ondan sonra akşam tekrar gelip normal dersimi yapıyorum. Cumartesi günleri de yarışçı sınıfında özel eğitim oluyor tabii saat 9'da başlayıp, 1'e kadar sürüyor falan. Aynı zamanda Şampiyon Daktilo Sekreter Kursları'nda belli bir seviyeye gelen kişiler mezun olduktan sonra tez yazıyordular. Bu biraz önce bahsettiğim 6000 vuruşluk bilgisayarda, daha doğrusu elektronik daktilolarda diyelim. Orada tez de yazdım, hem hatasız şekilde süratimi ilerletmek için hem de biraz para veriyorlardı onun için. Yani benim orada çalışmamdaki amaç daha iyi yazmaktı. Ama asıl önemli olan daha iyi yetişmekti. Orada iki sene boyunca geceli gündüzlü istediğim zaman girip çalışıyordum. Çünkü kurum 24 saat açıktı. Orada matematik tezi bile yazdık.

Aİ Peki, bir şeyi merak ediyorum. O zaman o matbaalarda

çalışırken nasıl bir ortam vardı? Yani işler nasıl işliyordu ?

Konuşmamıza başlamadan önce söylemişsiniz.

Hem alt katta cilt yapıyor, üst katta şunlar yapıyor.

Biraz ortamı bize anlatır mısınız?

OT Kent Basımevi Adli Tıp'ın oraya gelince, baskı makinesi de gelmişti. Genellikle hanların odaları oluyordu. Biz bir

odada dizgi yapıyorduk. Yan tarafımızda da mesela başka bir dizgici vardı. Yani her oda, dizgi, tertip, baskı diye ayrılıyordu. Zaten dizgi ile tertip bir arada olabiliyor. Bazı matbaalarda baskı da vardı. Ama dizgi tertipten sonra başka bir odada, baskı başka bir kurumda. Ondan sonra,

alt katta da mücellit vardı mesela. Onun altında da ciltçi, bir de lak yapan kurumlar da vardı. Yani hep oradan oraya dolaşıyordu. Şimdi günümüzde ise matbaaya kâğıt giriyor, basılı kitap olarak çıkıyor.

Aİ Anladığım kadarıyla hep uzun soluklu olmuş, iş hayatınızda çalıştığınız kurumlardaki dönemler. Kent Basımevi'nden sonra nasıl devam etti çalıştığınız kurumlarda işler?

OT Askere gitmeden Kent Basımevi'nde çalışıyordum. Döndüğümde de sorumlu olarak orada başlamıştım, fakat bu teknoloji bitince, mecburen matbaa da dağıldı. Ben oradan ayrıldım. Şampiyon Daktilo Sekreter Kursları'nda mezun olana iş ayarlaması da yapıyorlardı. O zaman Dünya Gazetesi'nde bu foto dizgi makinelerinin çok modern hali vardı. İlk makineleri Nezih Demirkent getirmişti rahmetli. En iyi teknoloji oradaydı. Bana da: "Dünya Gazetesi'ne gider misiniz?" dediler. "Giderim." dedim. Gittim, çok iyi geçti. Orada kısa bir süre sonra, belki hatasız ve süratli yazmamın etkisi ile, beni fason işlere verdiler. Yani gazete hem kendi bünyesindeki işleri yaparken aynı zamanda dışarıya da iş yapardı. İşte Sait Maden'i o zaman orada

Aİ tanıdım.

Fason işler dediğiniz, kitap kapakları, kitap baskıları. Onun dışında reklamcılık mı? Biraz açar mısınız?

OT Nedir o fason işler?

Tabii. Şimdi ancak foto dizgi yapılabiliyordu, dışarıda hurufat yok. Halbuki orada 4 puntodan 72 puntoya kadar en az 36 tane font var. İlhan Bilge ile de o zaman çalışıyorduk. O zaman bir dizgi kâğıdı vardı. Aslında bir yerde bir kenarda duruyordu. Belki belge ihtiyacı olursa, sırf dizgi isteniyor, metin veriliyor. Şu, şu satırlar, 12 punto olsun, Times olsun gibi. Hatta fontların o zaman numarası vardı, mesela Times'i hiç unutmam: 11; Times Roman, 12; Italic, 13; Bold, 14; Bold Italic. Türkiye'deki Metro Mümessillik Compugrafik makinelerinin temsilciliğini yapıyordu. Onlar kodlamışlardı. 1, 2, 3 de Trimwriter. O zaman günümüzdeki Helvetica'nın adı da Trimwriter'dı. 1; normal, 2; Italic, 3; Bold, 4; Bold Italic. Öyle geçiyor.

Ancak dizgi hizmeti verebiliyorsunuz. Orada da tabii hatasızlık son derece önemli. Eğer bir tane harfe yanlış bastıysanız, deniyor ki: "Şurada hata var." Ve en büyük güçlük de şu idi: Bu foto dizgi

olduğu için sizin developer, fikser, yani banyo makinesindeki ilaçlarınız tazeyse, o gün çıkardınız. Ama 3 gün sonra bu ilaçlar eskiyebilir. O zaman

Aİ biraz gri çıkar. En büyük dertlerden birisi bu idi.

OT **Dolayısıyla baskıda renk değerleri mi tutmayacak?**

Tabii. Tutmuyor zaten, pikaj yaptığınız zaman, yani bir tane sözcüğü yeniden dizdiğinizde, o biraz daha gri çıkıyor. Bu büyük problemlerden birisiydi. Bazen gazetede manşet yazardık. Manşet bildiğiniz gibi son anda, saat 3 civarında falan gelir. Bazen hata çıkmazdı, bazen bir hata falan çıkabiliyordu. Baktık işte gazozlar geliyor. Niye? Hata yok veya bir tane hata var. Öyle ufak anılarımız da olmuştur.

Aİ **Kutlama mahiyetinde.**

OT Tabii, o zaman düzeltme servisinden musahhihlerden birisi gazoz ısmarlıyordu. Yani aklıma gelenlerden birisi odur. Çok makbule geçerdi, hatasız dizgi yapmak.

Aİ **Gece geç saatlere kadar çalışılırdı gazetelerde, son anda bazen değişiklikler olurdu, öyle anılarınız var mı?**

OT Orada iki vardiya vardı, yani bir sabahçı, bir akşamcı vardı. Akşam 11'e kadar sürerdi çalışma.

Aİ **Alternatif birisi var mıydı o sırada, gazetede çalışan? Yani sizin kadar iyi yapabilen birisi daha var mıydı? Her işe sizi çağırdıkları bir durum varmış diye algılıyorum.**

OT Açıkçası hem uzun yıllar dizgi yapmam, yani imlaya hakim olmam, biraz da hatasız süratli yazmam, fason işlerde iyi oluyordu. Hep de el üstünde tutulurdum aslında, mesela kimseye pazar günü kolay kolay izin vermezlerdi. Ben fason işler yaptığım için, bir de şefim Aynur Hanım vardı, o da çok zeki bir hanımdı zaten, Dünya Gazetesi'nde çalıştığım dönemde, her zaman beni el üstünde tutmuştur.

Aİ **Peki, Dünya Gazetesi'nden sonra?**

OT Sonra hemen Narlıbahçe Sokak'ta Dünya Gazetesi'nin yanında Ekin Yazım Merkezi diye bir kurum vardı. Halim Bulutoğlu, uzunca bir süre Ekin Yazım Merkezi'ni çalıştırdı.

Orada Dünya Gazetesi kadar modern olmasa da yine Compugrafik dizgi makinesi vardı. Dediler, "Gelir misin, bizimle çalışır mısın? Buradaki işleri yine foto dizgi yapacağız." Baktım, "Yani şöyle olabilir şartlar..." dedim. Her şeyi kabul ettiler. O zaman orada çalışmaya başladım, hatta *Türsab* dergisi vardı, çok iyi hatırlıyorum. Gökhan Akçura da ekipteydi o zaman.

İlk *Türsab* dergisini yapmıştık, 3 kolon halinde. Orada foto dizgi yapmaya başladım. Ama her şeyi kendim yapıyordum. Zaman zaman Dünya Gazetesi'nden de yardım alıyorduk. O zaman bir tane diskete bilgileri kaydedip, o disketi götürüp, ana bilgisayarda okutuyorduk. Orada bayağı çalıştık.

Aİ **Teknik zorluklardan bahseder misiniz? Biraz bahsettik ama, asıl teknik sorunlar neydi sizin için o zamanlar?**

OT İsterseniz şu çalıştığım yerleri bir toparlayayım. Orada çalıştıktan sonra, Bağımsız Basın Ajansı diye bir kurum vardı. Dateline Turkey diye, Bedri Kayabal'dı sahibi.

Oradan teklif ettiler, zaten fason dizgileri yaparken aslında *Dateline Turkey* dergisini de diziyordum ben. Dergi İngilizce'ydi. Tabii o zaman hiç İngilizce bilmiyorum. Fakat herhalde dikkatim sayesinde onlar da son derece memnun idi. Onlar teklif ettiler. O zaman MCS 5 dediğimiz küçük bir ekran, bir klavye, bir de 5 çeyrek inç floppdiski olan bir makine vardı. Yani harddiski falan yok. Ekin Yazın Merkezi'nde Halim Bulutoğlu ile beraber çalışırken, "Osman böyle böyle, biz kendi bünyemize alıyoruz. Gelip bizle çalışır mısınız?" dediler. "Olur." dedim, "Çalışırız." Yeni dekore ediliyordu, İstanbul Erkek Lisesi'nin karşısında bir handa. Dediler, "Nasıl dekore edelim?" Dedim, "Bu disketlerin en büyük düşmanı toz. Yani halı olan bir yer olmasın." Bütün işyeri halı iken, orada küçük de sayılmayacak bir odada, Bedri Kayabal sağ olsun, en iyi patronlarımdan birisiydi hiç bir dediğimi iki etmedi, hemen "Burası halı olmayacak, sigara içilmeyecek." dediler.

Sigara dumanı da disketlere zarar veriyordu. Dergi perşembe, cuma günleri yoğun oluyordu. Diğer günler boş oluyordum. Yavaş yavaş bana iş teklifleri gelmeye başladı. "Bize dizgi yapar mısınız?" gibi. Dedim "Böyle böyle iş teklifleri var. Ben gündüz, burada iş yapabilir miyim?" "Olur, yaparsınız." dediler. Ben iş yapmaya başladım. Sait Maden de iş aldıklarımdan birisiydi. Ben işi yapıyorum, fatura ediyorlardı. Muhasebede Timur Bey vardı. Dedi, "Osman, böyle böyle, biz sana bir prim vermek istiyoruz. İşleri yapıyorsun, faturayı, parayı biz kazanıyoruz." Neyse, orada bir oran tespit edildi. Benim her yaptığım işten fatura edilenin belli bir miktarını bana vermeye başladılar. Bu arada Sait Maden'in de dergi dizgilerini yapıyordum. Sait Maden dedi "Osman, gel bir makine alalım ve birlikte iş yapalım." Sonra onu da değerlendirdik. Sait Maden ile Sirkeci Ankara Han'ın 404 numaralı ufak

odasında araya bir paravan yaptık ve orada dizgi yapmaya başladık. 1986'dan 1990 yılına kadar 5 yıl boyunca, Sait Maden ile beraber çalıştık. "Sait Bey, benim sizden hiçbir şikayetimin yok ama müsaade ederseniz ben artık ayrılmak istiyorum." dedim. 1990 yılında ayrılıp Tipograf'ı kurdum. İşte bugüne kadar geçti. Sait Maden'le başladığımız zaman da, yalnızca bir ekran, klavye ve floppy disk için Metro Mümessillik'e 10 bin dolar nakit para ödemiştik. Onu hiç unutmuyorum.

Aİ Nutkum tutuldu. Bu arada Sait Maden'i de rahmetle anmış olduk. Nevi şahsına münhasır, çok değerli bir insandı. Şahsen tanımaktan da çok mutluluk duyuyorum. Mesleğin güçlükleri ile ilgili biraz anlatmıştınız ama tabii ki o sırada Davut Usta ile de konuştuk, teknolojik arızalar olduğu zaman, bunların düzeltilmesi için ekstra bir güç gerekiyordu. Her şey yurt dışından anında getirilemiyordu. O zaman nasıl çözümler bulunuyordu? Neler oluyordu?

OT Aslında linotip çalışıldığında Davut Usta ve İsmet Yılmaz Bey, mekanik problem olduğu zaman çözüyorlardı. Açıkçası birden çok dizgi makinesi olduğu için, diyelim bir dizgi makinesinde problem olduğu zaman, ikinci bir dizgi makinesi, üçüncü bir dizgi makinesi ile yardımlaşmalar olabiliyordu. Ama bu dizgi makinelerinde ben çok fazla problem yaşamadım. Çünkü Metro Mümessillik Compugrafik Markası'nın temsilcisiydi, servisi de çok iyiydi. Zaten orada Ahmet Karagöz Bey vardı. Bilgi düzeyi de yüksekti. Metro en iyi firmaydı. Teknolojik destek konusunda memnunduk. Pek problem de yaşamadık. Ama geçenlerde Kemal Molu Bey'le konuşmuştuk. Onların Varityper, Scanteks gibi markaları vardı. Servislerinde zaman zaman problem yaşıyorlardı. Arıza olunca da bir elektronik mühendisi geliyor, bilgisayarın çıkış ünitesinin başına. Bir katalog var, kataloğu açıyor bakıyor "İşte şurada şu hata veriyor." diyor. Öyle güçlükler çok yaşandı. Hatta bir gün Kemal Molu Bey'e demişler ki: "Bunun kartında problem var. İngiltere'de bunun kartı." O da uçağa atlamış gitmiş ve kartı almış gelmiş.

Aİ Yine de iyi çözmüşler. Peki, o zamanlar bu teknikleri öğreten yetkililer kimlerdi? Mesela İsmet Bey'le konuşurken, Meslek Yüksek Okulu'nun yetersiz olduğundan bahsetti.

Yeterli bir eğitim veriliyor muydu o zaman bu tür işler için, yoksa

OT usta-çırak ilişkisi ile mi öğreniliyordu?

Ben hiç eğitim kurumu bilmiyorum, hep ustalarımızdan öğrendik. Ancak ilerleyen yıllarda, Sultanahmet'te bir Matbaa Meslek Lisesi'nin branşları olduğunu öğrendim. Sonra da Cem Ofset'in öncülüğü

AI ile bir Matbaa Meslek Lisesi daha oluştu.

Sizi eğitmen olarak oralara davet ettiler mi yardımcı olmanız için? İşin en iyisini bildiğiniz için soruyorum.

OT Yani, kimler o zamanlar oralarda ders veriyordu acaba?

Ben o dönemlerde Matbaa Meslek Lisesi'ne arızaya giderdim. Arızaya gittiğim zaman orada yetişen çocuklara "Gidin şu matbaada çalışın." deselerdi, başarılı olamazlardı. Sadece kitap üzerinde görüyorlardı. Gittikleri matbaada üç beş veya sekiz ayda, kişinin kendi gelişimine göre, mesleklerine adapte olabiliyorlardı. O zaman öyle bir atmosfer yoktu hocam, şu anda tabii her şey çok gelişti. Herkes ustasıyla.

AI El vermesini bekliyor herkes.

El vermesi ve ustasının ayağını kaydırmak diye deyim vardır bu mesleklerde. Yani iyi kalfa, ustasının ayağını kaydırır.

DY Artık bir gün ustası gelmese, hemen geçer makineye oturur dizgiyi yapar. İşveren de bunu şöyle görür: "Tamam, usta olmadığı zaman, bizim bu kalfa da bunu yapıyor." derdi.

OT Hakikaten böyledir, siz ustanızın bir işi çıktığı zaman, gelemediği zaman işi iyi yaparsanız o zaman işletme size güven duyar. Böyle bir şey de biraz esprili olsa da vardır.

DY Mesela Osman'ın çalıştığı Kent Basımevi'nde aynı binada 7 tane dizgi makinesi vardı.

AI Ciddi bir yatırım yapmışlar bu işlere, mecburen.

OT Tabii bir de yatırımların boşa gitmesi de var. Mesela yanılmıyorsa 1990-1991 senesinde veya 1991-1992,

biz dizgi makinesi, onun çıkış ünitesi, banyo makinesi, bunların hepsini tamamlamışken, bir baktık Macintosh çıktı. Bizim orada yine ciddi bir yatırımınız birden bire sıfıra düştü. Hatta banyo makinesini hiç kimse almadı bütün ekonomik değer sıfıra düştü.

AI Ayakta kalabilenleri kutlamak lazım demek ki, teknoloji bayağı hızlı ilerliyor tabii. Hangi ülkelerden malzeme temin ediliyordu? Türkiye'de malzeme bulabiliyor muydunuz?

OT Bizim dizgi açısından pek malzeme ihtiyacımız olmadı. Bildiğim kadarıyla harfler İtalya'dan geliyordu. Onu da İsmet Yılmaz Bey getiriyordu. Yaptığım iş nedeniyle pek malzeme sorunumuz olmadı bizim.

Aİ **Şimdi hâlâ çalıştığınızı bildiğiniz teknisyenler var mı? Hatırlayacağınız başka isimler de varsa, bunları da bizimle paylaşır mısınız?**

OT Tabii, öncesinde bahsettiğim, Tunçer Sezergil'le mutlaka bir söyleşi yapılması yararlı olur. Çünkü sektörün çok içindeydi. Dergi çıkardılar, dernek vardı. O, dernekte uzun süre görev yaptı. Onunla mutlaka bir söyleşi yapılması lazım. Zaten İsmet Yılmaz Bey'le görüşüyorsunuz, bir nevi orkestranın şefi gibi. İsmet Bey'in bu işe el atması, çok iyi olmuş. Selen Hocam'la da gidip Cumhuriyet Gazetesi'ndeki Davut Usta'mızla görüşmüştük. Başka kimse kalmadı maalesef.

Zaten matbaacılık bildiğiniz gibi kurşun dumanı olduğu için ağır hizmet sınıfındaydı. Yani 212 sayılı Basın Kanunu'nda, siz 9 ay çalıştığınız zaman, 12 aylık priminiz yatardı sigortada. Dolayısıyla küçük yaşlarda da başlayınca, insan 25 yılda zaten emekli oluyordu. Türkiye'nin genel durumu: "Ya tamam ben artık ne oldum? Geldim, çırak olarak başladım. Kalfa oldum, usta oldum. Bunca yıl da çalıştım. Zaten kurşunlu ortamda çalıştım." diye sağlık endişesi oluyor. "Ben artık emekli olayım." İşte memleketine giden varsa, memleketine gider. Tipodan foto dizgiye geçerken, foto dizgiden bilgisayara geçerken, üç tane çok ciddi değişim oldu. Bu değişimlerde insanların genellikle artık çok fazla efor sarfetmesi gerekiyordu. Diyelim kurşunlu sistemden ona geçerken birçok arkadaşımız "Artık tamam ben emekli olayım." dedi. Foto dizgiden bilgisayara geçerken de aynı şey oldu. Dolayısıyla şöyle etrafımıza baktığımız zaman; hem öğrenmeniz lazım hem başka güçlüklerle göğüs germeniz lazım. Arkadaşlarımızdan hiçkimse kalmadı. Bu yüzden piyasada çalışan insanlar yok. Herkes emekli.Çoğu da meslek değiştirdi.

Aİ **Şimdi çok ciddi teknolojik değişimlerden bahsettiniz ve hepsinin yaşayan şahidisiniz ve daha önemlisi hepsinde bir şekilde yeni teknolojiye uyum sağlamayı başarmış ve o teknolojiyi aktif ve kusursuz şekilde kullanmayı başarmış birisiniz. Bunu nasıl sağladınız? Sizin gibi bunu**

**başaran, evrenizde başka isimler var mı? Yani tipo baskıdan
linotype, linotipten foto dizgiye, foto dizgiden, artık masaüstü
yayımıcılığa çok ciddi bir değişimin tanığısınız.**

OT zel bir çaba sarf etmedim aslında ama hep yaptığım işin en iyisini nasıl yaparım diye düşündüm ve en iyisini yapmaya çalıştım. Foto dizgi makineleri geldiğinde, Metro Mümessillik'te ıracıken, Kiper Bingöl rahmetli oldu. Her

şeyi ile benim için bir idold. Yani alışma sistemi ile, temizliği ile, her şeyi ile. Çok titiz bir insandı, eczane gibiydi matbaası. O idolm oldu, aslında hep idollerim oldu. Orada matbaada çalışırken "doktor" derlerdi, ben o zaman ismini bilmiyordum. Doktor diye geçerdi. Bu arada Altın Kitaplar'a da dizgi yapıyordum, Dateline Turkey Bağımsız Basın Ajansı'nda. Yüksel etin'le de tanışmıştım. Yani çok değerli sanatçılarla çalıştım. Dediler ki: "Almanya'da Drupa Fuarı'na gidiyor Doktor Bey. İsteddiğiniz bir şey var mı?" Ben de, "Bu kullandığımız MCS makinelerin kullanım kataloglarını istiyorum." diye söylemiştim. MCS Firması'nın standına gidince demişler ki: "MCS 5, MCS 10, iki tane. Birisi küçük ekran, birisi büyük ekran. Bunun biz kataloglarını istiyoruz Türkiye'ye." Orada Ahmet Karagöz, aslında önemli bir kişidir, demiş ki: "Kim istiyor bunları?" "Osman Tl istiyor." "Tamam." demiş Ahmet Karagöz, "Ben söz veriyorum. Hemen İstanbül'a gidince, bu katalogların hepsini Osman Tl'ye vereceğim." nk çok becerileri vardı aslında. Görmeden yazıyorsunuz, mesela çizgi iziyorsunuz. DrH diyardık biz o zaman, yani Drive Horizontal, DrV, Drive Vertical. Bu komutlarla biz yapıyorduk ama ezbere yani ne çıkarsa. Ben katalogları isteyince (tabii dil de öğrenmeye çalışıyorum, öyle çabalarım da oldu) biraz okumaya başladım. Okudum, bir daha okudum, bir daha okudum. Sonra hissettim ki, her okuduğumda %10-15 daha iyi anlamaya başladım.

Rahmetli Sait Maden'le çalışırken, mesela "kerning"i orada öğrendim. Yani "ko" harfleri ile bir tane komut açıyorsunuz, kapatıyorsunuz. "Ko, kerning open." Onu kapatmak istediğiniz zaman da "Kx." Sonra Sait Bey'e dedim: "Sait Bey, bu kerning önemli bir şey, işte şunları yapıyor" "Aman Osman çok iyi." dedi. "Bütün yaptığın dizgilerde bunu kullanalım." Onu kullandık. Sonra hatırımda kalan ACS 1, 2, 3 diye komutlar vardı. Aynı fontu, 6 punto, 12 punto, 24 punto, 72 punto da kullanıyoruz. Orada baktım ACS biraz sıkıştırıyor, 2 daha çok sıkıştırıyor,

3 en çok sıkıştırıcı. 3 tane var. Kendi kafama göre bir matematik kurdum, "Aşağı yukarı 12 puntodan 16 puntoya kadar ACS 1 verilebilir. 16, 24, 30, 36 puntoya kadar 2 verilebilir." Daha yükseğine zaten 72 puntodan büyük yazı yapmak mümkün değildi. O zaman 3 verirdik. Bunlar çok iyi sonuçlar doğuruyordu.

Mesela İlhan Bilge ile de çok dizgi yaptık. Sağ olsun hep iyi anlatır. Orada puntosuna göre, ACS sıkıştırma verince ve hepsinde bütün karakterlerde kerning olunca, tabii tasarımcının eline ara espasları düzgün işler geliyor, mümkün olduğu kadar hatasız oluyordu. Hep "highlight" kalemlerle yapıldı, onlar şu punto, şunlar şu punto, sıkıştırma olsun, olmasın gibi. Hatta İlhan Bey de hep bahseder, hata olunca telefon edip, "Burada şu unutulmuş, bunu ne yapalım?" gibi. İmla da orada yine işime yarardı. Yani eğer muhtemel bir imla hatası var ise, onu da düzeltirdim zaten, İlhan Bilge ile de çok çalıştık, çok şeyler öğrenmişizdir. Bu arada daha tipodayken, yani Kent Basımevi'ndeyken, Sadık Karamustafa'nın Ankara Caddesi'nde Vilayet'in karşısında, Güncel Han'da bir bürosu vardı. Dar bir bina idi. O zaman tabii letreset de yoktu. 16 punto, 24 punto o hurufatları kumpasla dizip, kuşe kâğıdına prova çekerdik. Böylelikle onları kullanırlardı.

Aİ Letreset'in yerine.

OT Letreset'ten önce. Letreset daha yok. Sadık Karamustafa'ya öyle yapmıştık. Sonraki dönemlerde de tabii Sadık Karamustafa'dan da bütün büyüklerimden, hocalarımızdan

çok şey öğrendim. Benden bir şey esirgemediler, ne sorarsam, hep yardımcı oldular. Sonra 1991 yılında Bülent Erkmen'le tanıştık. Tabii bana da en büyük emeği geçen kişilerden birisi, hatta en önemlisidir. Buraya taşınmama da Bülent Bey vesile olmuştur. İlk İstanbul Sinema Günleri'nin 10. Yıl kataloğunu yapmıştık hiç unutmuyorum. Hatta pikaj gerektirmeyecek şekilde, yatay ve dikey çizgileri vermiştim. "Yeni heyecanlar duydum." dedi, "Başka işlerde de çalışabilir miyiz?". "Tabii." dedim. Ondan sonra, çok uzun bir süre çalıştık, hâlâ da zaman zaman çalışıyoruz. Yani bu kişilerin bende çok emeği vardır. Ben de hep onlara saygı duydum, onlardan nasıl bir şey öğrenebilirim diye, hep çaba sarf ettim. Dikkatli olup, işimi iyi yapmaya çalıştım. Ve arkasından bir şeyler geldi de diyebiliriz. Sait Maden dedi ki, "Gel Osman bir yer açalım." Ondan sonra Halim Bulutoğlu, "Gel bir şeyler yapalım." dedi. Yani dışarıdan insanlar

görüyor, benim anladığım, "Gel burada bir yer açalım." diyor. Sonra Bağımsız Basın Ajansı Bedri Kayabal, "Gel burada işe başla." dedi. Hep böyle kişiler "Gel şunu yapalım, bunu yapalım." dediler.

İşte Bülent Erkmen'le de 1991 yılındaki çalışmadan sonra, handa çalışıyoruz fakat han 12 saat açık. Yani sabah 7'de açılıyor. Akşam 7'de kapanıyor. Ben hep daha çok çalışmak istiyorum ama çalışmıyorum. Sonra Bülent Erkmen dedi ki: "Osman sen burada zorlanıyorsun." (O zaman daha yoğun çalışmaya başlamıştık. Başka işler de vardı.) "Bence sen gel Gümüşsuyu'nda, bir yer kiralayana yani bağımsız ol. İstedğin zaman gir çık, daha iyi olur senin için." dedi. Ben de geldim, Gümüşsuyu'nda kiralık bir yer baktım. Sonra baktık işte kiralara, satılık daire vardı. İşte o zaman burayı edinmiştik. Yani 18 aylık kira vereceğim yerde, burayı, ön tarafı, en azından masaları yaptırmıştık. Arkaya da eski eşyaları koymuştuk. Hâlâ burada devam ediyoruz. Yani kişilerin önemi büyüktür. İsmi unuttuğum kişiler olabilir.

DY Pardon, dizgi makineleri montörleri arasında, bu şekilde çalışan Osman Bey gibi, ya 3'tir, ya 5'tür.

AI **Var mı acaba başka birisi? Var mı aklınızda öyle birisi?**

OT O iki üç tane ciddi değişimden sonra herkes başka işlere baktı veya çalışmadı.

DY %80-90'ı meslek değiştirdi.

AI **BASMEN'in yayınında bir köşem var benim. Bunları yazıyorum uzunca bir süredir. İsmet Bey'le de bu vesileyle tanıştık.**

OT Çok iyi olmuş.

AI **Çok mutlu oldum onu tanımaktan ayrıca Ümit Demirhan'ı da.**

Onu bilmiyorum ama İsmet Bey'i ben her zaman, böyle temiz, şık, kravatlı bilirim.

Kravatlı montör derlerdi, İsmet Ağabey'e.

Bizim kafamızda hep saygı duyduğumuz bir kişiydi zaten, hâlâ da öyle. Zaman zaman fuarlara gittiğimiz de oldu İsmet Bey'le, Drupa, Ipex gibi fuarlara da gittik. Her zaman güncel, efendi, şık, kibar bir insandı. Çok iyi olmuş yani, bu işin orkestra şefi gibi olmuş. Çok sevindim bu işe.

AI **Bizim bu işte orkestra şefleri çok, sizin gibi, Alparslan Hocamız (Baloğlu) gibi...**

OT Tabii Alpaslan Bey'in de katkıları büyüktür. Ben de hep Alparslan Bey, İngiltere'de önce mesleki eğitime gitti diye biliyordum. Ama sonra gerek kendisi ile yaptığımız sohbetlerde gerek okuduğumuz yazılarda orada bir sanat eğitimi için gittiğini, ama sonra bizim bir sokak üstümüzde, A4 Ofset'i kurduğunu öğrendim. Bize de hep yardımcı oluyor, hatta 73. sayıdan beri bizim en büyük sponsorumuz, yani GMK'nın Yazılar'ının kâğıdı dahil hepsini A4 Ofset basıyor. Çok müteşekkirimiz Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu olarak.

Aİ **Biz de size müteşekkirimiz dolayısıyla. Herkes birbirine müteşekkirdir. Az önce söz ettiniz ama, tekrardan bu soruyu gündeme getirmek istiyorum. Mesleki anlamda katıldığınız fuarlar ve bu fuarların olduğu, kurulduğu ülkeler hakkında da kısa bir bilgi verebilir misiniz bize?**

OT Tabii, benim bildiğim 3 tane ana fuar var. Belki yılları da değişmiş olabilir. Almanya'da Düsseldorf'ta, Inprinta Fuarı, iki yılda bir yapılıyordu. Drupa aynı yerde 4 yılda bir yapılıyordu. Bir de Birmingham'da Ipex Fuarı yapılıyordu. İlk yıllarda foto dizgi makinelerini veya bilgisayarları görüyorduk. Bir yurt dışı deneyimi için matbaacı ağabeylerimle beraber gidiyorduk. Hem bir değişim oluyordu hem orada teknolojiyi görüyorduk. Herhalde bir 10-15 yıl boyunca gitmişimdir. Çok değerli insanlarla da oraya giderdik. Hatta Aksoy Matbaası'nın sahibi Erol Aksoy'la da birkaç kez yolculuğumuz oldu. Rahmetli Nazar Düğüm'le de yolculuğumuz oldu. O da hep gelir matbaa teknolojisini incelerdi. Böyle birçok değerli matbaacıyla da bir arada olduk bu seyahatler ve fuar aşamalarında.

Aİ **Yakalayabilirsem, sevgili Lokman Şahin'le de bir röportaj yapacağım.**

OT Bence müthiş olur. Lokman Bey de çok değerli bir insandır, hatta yazılarını çok beğeniyorum Lokman Bey'in, Milli Reasürans Galerisi'ndeki sergiye ilk gittiğimde, Bülent Erkmen serginin tasarımını yapmıştı. O yazıları okuduğum zaman çok dikkatimi çekti. Zaten saygı duyduğum bir insan, yazılarını da çok severek okudum. Sonra serginin kataloğunu alıp baştan aşağı bir daha okudum. Sermet Tolan ile zaten muhtemelen bir söyleşi yaparsınız, o da tam ofset aşamasından başladı, zaman zaman anlatır. İşte Ofset Yapımevi'nin de tabii ayrı

bir yeri de var. Biz Bülent Ermen'le çalışmaya başlayınca, otomatik olarak Ofset Yapımevi ile de çalışmaya başladık dolayısıyla hâlâ Ofset Yapımevi ile çalışıyoruz. Oradaki Refik Telhan ile zaten muhtemelen tanışmışsınızdır. Niyazi Karıksız aynı zamanda şu anda hâlâ işin başında. Bu arkadaşlar, benim bildiğim 82-83 yıllarında Reklamevi ile birlikte Ofset Yapımevi kurulunca, çalışmaya başlayan insanlar. En fazla Refik Telhan'la gidip gelmişizdir. Çünkü o her sene Inprinta, Drupa, Aypeks fuarlarının hepsine gider. Bu işin teknolojisini en iyi bilen kişi. Mesela bir konu sorarız, kısaca bir bilgi verip bırakmaz; sağ olsun, bizim o konuyu anladığımıza kanaat getirince tamam der. Niyazi Karıksız ile de hâlâ telefonla konuşuruz. Hem eskiyi bilirler, hem günümüzü. Ben eğer bir bilgi öğrendiysem, o bilgiyi de aktarırım. Pantone konusunda, renk konularında her zaman bilgi alışverişimiz olur.

Aİ **Şu anda aklıma geldi, belki araştırma merkezimizde böyle davet ettiğiniz bir söyleşi yapabiliriz bu değerli insanları bir araya getirip, öyle bir çekim de yapabiliriz. O da çok iyi olabilir. Türkçe dil bilgisine çok hakim**

birisiniz ve Türkçe karakter problemleri, şapka problemleri, bunlarla karşılaştığınız problemler, bu alanda neler oldu?

OT Evet, iyi oldu bunu sordunuz. Macintosh'ta font kullanmaya başlayınca, Türkçe en büyük problemdi. 1991'de biz iş üretmeye başladık. Bülent Erkmen, Reklamevi'nde çalışıyordu ama dışarıdaki işlerini hep ben yapardım. Yani çok iş ürettik Bülent Bey'le. Bir grafik uygulama dedirtememiştik kimseye. Sonra bir gün Bülent Bey'e dedim ki, "Bülent Bey, Tasarım: Bülent Erkmen, Grafik Uygulama: Osman Tülü yazabilir miyiz?" "Ne demek, tabii yazarsın." dedi. Yani ilk Bülent Erkmen'le yaptığımız işlerdedir bu grafik uygulama çünkü öbür türlü tasarımcıdan biraz rol çalma durumları gibi hissediliyordu.

1993 senesinde Bülent Erkmen 3.5 inçlik disketlerde font getirdi. "Osman, bunları Türkçeleştirmemiz lazım." dedi. "Tamam. Ben bir araştırayım." dedim. Sonra, "Bir iki kişi var. Bunları Türkçeleştirmesini yaptırabiliriz." dedim. Onlar da Berlin'deydi aslında, FontShop'un olduğu yerde. Sonra, "Bir program var: Fontographer. Senin yapmanı istiyorum, başkasının yapmasını istemiyorum. İstersen programı alayım" dedi. Biraz araştırdım. "Arkadaşta varmış, almayın." dedim. O zaman mecbur

kaldım, yanılmıyorsam iki üç gün işi bıraktım, çevremdeki teknik bilgisi olan arkadaşlara danıştım ve ilk fontu Türkçeleştirdim.

Sonra devam etti bu font Türkçeleştirme işleri ve aynı zamanda font Türkçeleştirme, işimizin bir parçası olmaya başladı. Sonra baktığımda 1900'e yakın font Türkçeleştirmişiz. Tabii belli bir zamanda bitti bu iş. Ben "kerning"i Sait Maden'le 1986 yılında öğrendiğim için bunları yaparken de kafama kazınmıştı zaten. Kerning çok önemli. Şimdi Fontographer'da problem değil. Şöyle bir uygulama vardı, siz fontu açıyorsunuz, tamam Türkçeleştirmesini yapıyorsunuz ama Fontographer'da açtığınız zaman, "kerning"ler normal şartlarda gelmez. Siz onu ayrıca "import kerning" yapıp, bütün karakterler arasındaki "kerningler"i çağırıp sonra fontu "generate" etmeniz lazım. Bunu da hâlâ bizim teknik danışmanlığımızda devam eden arkadaşım Zeki Şahin'den öğrendim. Bu işi çok düzgün yaptım, ama piyasada kerningleri sıfır olan hâlâ binlerce font vardır. Bir katliam gibi olmuş. Hâlâ bu fontu kullanan insanlar var. "Kerning"i kullanmayan kişiler bu piyasaya kötülük yapmış gibi.

Bu yumuşak g'nin şapkalari standart olarak var. Fontun içinde genellikle alıp kullanıyorsunuz ama, bazen küçültmek, bazen büyütme, aşağı almak, yukarı almak gerekiyor. Hatta zaman zaman herkes gibi, "Şunu bir matematiğe dayandırsam." derdim. Veya Autoexec.bat (eski PC'de denirdi) gibi bir otomasyon ile bunu alıp, buraya, buraya, buraya koysun. Ama bunun hiçbir zaman bir matematiği olmadığını anladım. Tek yapacak şey, yılların verdiği bilgiye ve araştırmaya dayanarak, gözünüzü hafif kısıp, (Bülent Erkmen, "Gözünü hafif kısıp bak." derdi.) bakarak bu aksanları küçültmek, büyütme, sağa, sola, aşağıya, yukarıya almak. Bunları hep gözle yaptık. Artık günümüzde Türkçeleştirmeye pek ihtiyaç kalmadı, fontlarda oluyor. Gerek IBM olsun, gerek Macintosh, bu bilgisayarlar çıktığı zaman aksanlı "a" yapmanız zordu. En az iki tuşa birden basacaksınız. Böyle bir piyasada aksanlar kalktı. Türk Dil Kurumu'nun da zaman zaman denemeleri oldu ama genellikle bence bu ülkedeki insanların tembelliğinden. Aksanlar hiçbir zaman kalkmadı. Biz daktilo eğitimini aldığımız zaman da vardı ve hâlâ devam ediyor. Benim kütüphanemde de mutlaka iki üç tane sözlük vardır, yazım kılavuzu olsun, sözlük olsun, bunların hepsi vardır. "K" ve "g" harflerinden sonra aksan hiçbir zaman kalkmamıştır. Ona da çok dikkat ederim. Hâlâ sözlükleri de karıştırdığım olur. Bir sözlükte var mı yok mu? Mesela "vâkif

"diye bir sözcük var. Siz bunu "vakıf" diye yazarsanız, olmuyor. Yani konuya vâkıf bir kişi.

Aİ Hâlâ, bir sürü örnek var öyle.

OT İşlere de bazen müdahale ediyoruz. Bir de şundan olabilir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nın, 2000-2006 senesi arasında 440'ın üzerinde kitabını yaptık, orada da okuma, yazma, imla ve tashihte çok deneyimim oldu.

Aİ Değerli vaktiniz için çok teşekkür ediyoruz. Soracak çok şey var. İleride aklımıza gelecek sorular için tekrar sizin kapınızı çalmak isteriz. Biz böyle büyüyen bir aile olarak zannediyorum çok güzel, iyi bir iş yapıyoruz.

OT Zaman hiç önemli değil hocam, istediğiniz zaman, istediğiniz kadar süre ayırabilirim her zaman katkı vermeye hazırım.

Aİ Çok teşekkür ediyorum.

OT Rica ederim. Ben teşekkür ederim hocam.

OSMAN TÖLÜ VE SELEN BAŞER NEJAT.

PROF. AYŞEGÜL İZER [Aİ] OSMAN TÖLÜ [OT] DR. ÖĞR. ÜYESİ SELEN BAŞER NEJAT [SDN]
DR. ÖĞR. ÜYESİ BAŞAK ÜRKMEZ [BÜ] ANŞ. GÖR. TUĞÇE İŞÇİ [Tİ]

MÜRETTİP
"HAMAMCI MEHMET"

MEHMET

YILDIRIM

SÖYLEŞİ NO. 4 | 18.01.2019 | 35'
ÖNCÜ DİZGİ, KADIKÖY

Aİ Merhaba Mehmet Usta. Bugün sizlerin yanında olduğumuz için çok mutluyuz. Bizi ağırladığınız için teşekkür ederiz. Çalışmamız için çok önemli bir kaynak oluşturacağınızı düşünüyoruz. Bize, mesleğe hangi yıllarda başladığınızdan ve kendinizden bahseder misiniz?

MY 1950 doğumluyum. 1964 senesinde, Hayat Mecmuası'nda tıfdruk baskı üzerine bu mesleğe başladım. O yıllardan itibaren neredeyse Cağaloğlu'ndaki bütün işyerlerinde çalışmışımdır. Ayrıca Cağaloğlu dışında da birçok işyerinde çalışma imkânım oldu. Tan Matbaası, Ufuk Matbaası, Yeni Asya Gazetesi ve Eser Neşriyat gibi yerler bunlardan bazıları. Bir süre Edirne'de çalıştım. Kırklareli'ne makine götürdüm. Orada hem çalıştım hem de eleman yetiştirdim. Oradaki yerel gazetelerde matbaacılık hizmeti verdik. Bu süreç yaklaşık 6-7 ay sürdü. Sonrasında tekrar İstanbul'a dönüp Tan Matbaası'nda çalışmaya başladım. Oradan ayrıldıktan sonra piyasada çeşitli işler yaptım. Ardından Altın Kitaplar ve Yeni Asya'da çalıştım. Buna istinaden, Yeni Asya'dan ayrılarak askerlik için Ankara'ya gittim. Askerde yine matbaacılık alanında görev aldım.

Aİ Nerede yaptınız askerliğinizi?

MY Ankara'da hava kuvvetlerinde askerliğimi yaptım, bir yandan da askeriye matbaasında görev aldım. Dizgi makinesi olmadığından mürettip olarak girdim. Kalıp yapıyorduk pirinç çizgilerle. Askerliğimi bitirdikten sonra geri döndüm ve evlendim. Süreç içerisinde tekrardan Yeni Asya Gazetesi'nde çalışmaya başladım. Bir süre sonra oradan da ayrıldım. Lütfü Serbest'in Serbest Matbaası'na girdim. Bir müddet orada çalıştım.

Aİ Sonra nasıl kendi işinizi kurdunuz burada?

MY Kendi işimi şöyle kurdum; 25 sene dolunca, emekliliğe hak kazandım. SSK'daki memur, 1990'ın Ocak ayında emekliliğimi verebileceğimi söyledi. Emekli olduktan sonra, Anadolu'da parça iş, makine tamiri gibi işlerle uğraşmayı planlıyordum. Tıpkı Davut arkadaşımızın yaptığı gibi. Bir müddet Kırklareli ve Edirne'ye makine götürüp, adam yetiştirdim. Bu meslek bitti tabii, bilgisayarlar kullanılıyor artık. Cengiz isminde bir arkadaşımız vardı. O, makinesini devretmek istiyormuş. O zaman rahmetli eşim belli bir iş üzerinde durmamı söylemişti. İyi dedim. Bir gidelim konuşalım. Cengiz Ağabey "Tamam" dedi.

Devraldığım dükkânda 1 sene kadar çalıştıktan sonra mal sahibi çıkarttı. Yer aramaya başladığımız zaman da burayı bulduk. Kısmet işte...

AI Mehmet Usta, bir sorum var size; taşınırken böyle bir makineyi nasıl naklediyorsunuz?

MY Cağaloğlu'nda hamal arkadaşlarımız vardı. Bu işi yaparlar. Bu makineleri yalnızca belirli hamallar taşıyabilirdi. İbrahim diye bir arkadaşımız vardı bizim işlerimizi yapan. Bu makineler birçok parçaya ayrılarak taşınırdı. Yanlış hatırlamıyorsam 12 bin tane parçası vardı. Taşıma işleri bittikten sonra makinenin montajı ve temizlik işleri yapıldı. Bütün parçaları ezbere birleştirdik. Parçayı gördüğüm zaman üstünü temizler direk yerine yerleştirdim. Gittiğimiz yerlere, makine de bizimle giderdi. Mesela bir keresinde Düzce'ye makine götürmüştüm.

TI Bir makinenin monte edilmesi kaç saat sürüyor?

MY Saat değil, günler sürerdi. Makineyi ortalama bir günde kurardık fakat distribütör ayarlarıyla iki gün uğraşırdık.

Bir keresinde Tunçer Ağabey'e makineyi götürmüştük. Makineyi içeriye taşıdılar. Ben de vida kutularını döktüm öbek öbek. Biri geldi yanıma. Baktı ve "Makineyi toplayacak mısın?" dedi. Toplayıp akşama gideceğimi söyledim. Şöyle bir baktı ve "Burada milyonlarca vida var, bu vidaları tek tek takmaya kalksan 2 gün sürer." dedi. Saat 11'de işin biteceğini söyledim ve saatinde tamamladım. Davut arkadaşımız da bilir. Makine montajını yaparken elektrik tesisatını kendisi bağlar ve o çalışırken makine tekrar ısınır vaziyete gelir. Güzel bir ağız ayarı ve distribütör ayarı yapılır. İş rast giderse hepsi dört dörtlük olur. Ama öyle bir şey olur ki, yukarıda ayarı kaçırdığınız zaman, "m" harfi gider "d"ye; "m" harfi gider "f"ye. Şifre denilen bir durum var; "matris", en pahalı parçası budur makinenin.

AI Bu işin zorluklarından biraz bahseder misiniz? Başa çıkamadığınız şeyler.

MY Başa çıkamadığımız bir şeyimiz yok, Allah'a şükür. Fakat matris gibi parça eksliğimiz bazen olabiliyor. Zaten bu matrisi bulmak zor. Çok evvelden Kanada'dan bulmuştum. Oradan sipariş verdim. Kanada'dan geldi bir matris ama entertip ile linotip arasında klavye değişiyor. Rakamların yerleri değişiyor. Çalışırken de ona dikkat etmek gerekiyor. Bunun dışında başa çıkamadığımız bir durum oluşmadı. Çok fazla kullanılan matrislerde yıpranmalar oluyor sadece. "E", "I", "n", "t" harfleri özellikle en çok yıpranan harfler.

Tİ **Hatırladığınız teknik terimler var mı? Kendi aranızda ne tür terimler kullanırdınız?**

MY Öyle bir şey olmazdı genelde. Modsa mod, matrisse matris, espasa espas. Adı neyse onu telaffuz ederiz.

Tİ **Hayatınızda sizi çok zorlayan bir iş oldu mu?**

MY Öyle bir işim olmadı, Allah'a çok şükür hepsinin üstesinden geldim.

Tİ **Mesleğinizle ilgili bize anlatmak istediğiniz bir şeyler var mı?**

MY Vallaha, bu meslek kayboldu. Mesleği sahiplenmek lazım ama kim sahiplenecek? Ben bu neslin sonuyum. Biz

çalıştığımız zaman, ustalarımız öğreneceksen öğren, öğrenmeyeceksen öğrenme derdi. Biraz evvel söylediğim gibi, askerden geldiğim zaman Cağaloğlu'na bir hafta çıkmadım. Çünkü işimi seviyorum. 14 yaşından beri, yani 1964 senesinde işe girdiğimden bu yaşa kadar mesleğimi sevdim. Bir pazar günü evde vakit geçiremiyorum. 7/24 buradayım, iş olsun, olmasın. Gelirim, gazetemi okurum, iki bardak çayımı içerim, eşle, dostla konuşurum. 11'de gelirim 3'te giderim, 12'de gelirim 4'de giderim. Böyle hatlı minibüs gibi git, gel. Değişen bir şeyim yok. Ama bu mesleğe yazık oldu.

Evvelden Davut arkadaşımız da bilir; insanlar kendi dairesini, oturduğu daireyi satardı entertip makinesi almak için. Zamanında Cengiz Ağabey'den aldığım makineyi burada hurdaya verdim. Topkapı'dan getirdiğim makinenin burada montajını yapmıştım. Cengiz Ağabey'in makinesinin bir şeyi yoktu fakat tabanı çatıyordu. Çok da güzel kaynak yapılmıştı. Otomatik olduğu için bu makineyi tercih etmiştim ama maalesef makineyi hurdaya çıkarttım. Hurdacıyı çağırdım. İş bittikten sonra arkada bir şey kalmamasını söyledim. 3 kişi pata küte makineyi toplayıp tartmaya götürdüler.

Bir yarım saat geçti ve arkadaş beni aradı. Ne kadar ettiğini sorduğumda 260 lira olduğunu söyledi. 60'ını boş vermesini ve parayı da istediği zaman getirmesini veya istemiyorsa hiç getirmemesini söyledim. O makine gitti ama sen gel bana sor. O makinenin bazı parçalarını yukarıya koydum. Bir şey ihtiyaç olduğu zaman onları kullanıyorum. Fakat makinede bir arıza olduğu zaman o parça yukarıda eğer yoksa, ya Kanada'daki arkadaşlarla istişare edip, parça olup olmadığını öğreneceğim ya da bu mesleği bitireceğim. Zaten benden başka bu mesleği devam ettiren kimse

yok. Sadece İstanbul değil, Türkiye genelinde de yok. Nesli bitti.

AI

Amerika'da bu mesleği devam ettiren hâlâ çok kişi var. Özellikle projemizde bu konu üzerinde çok duruyoruz çünkü bazı üniversiteler kendi bünyelerinde böyle merkezler kuruyorlar. O merkezlerde, o kişiler hem üniversite için iş üretiyorlar hem öğrencilerle beraber çalışıyorlar. Bu durum bizim için çok önemli, özellikle tipografi dersi için bulunmaz bir şey bu. Bugün için çok teşekkür ediyoruz size.

MY

Rica ederim efendim.

MEHMET YILDIRIM VE DAVUT YÜREK.

MATBAACILARA

Gazete, Mecmua, Kitap basıp da,
 Onlar yok tuttu hep yarınlara.
 Bilginiz var diye övünüyorsak,
 Çok şeyler borçluyuz matbaacılara.

Her türlü yayını okumamızı,
 Bilim kervanına katılmamızı,
 Kültürle iç içe yaşamamızı,
 Elbette borçluyuz matbaacılara.

İbrahim Müteferriha'dan beri,
 Bu medek nur saçtı tüm insanlara.
 Toplumda başımız birazcık dikse,
 Bunu da borçluyuz matbaacılara.

Geçmişin hasretle anılmasında,
 Sevginin dünyaya yayılmasında,
 Yarına umutla bakılmasında,
 Çok şeyler borçluyuz matbaacılara.

İnsanın ruhunu aydınlatarak,
 Matbaacı son verir karanlıklara.
 Kadını, erkeği, yaşlısı, genç,
 Elbette borçluyuz matbaacılara.

Cahilliğin onunla son buldu diye,
 Toplumun önderi o oldu diye,
 Bizleri bilgiyle doldurdu diye,
 Çok şeyler borçluyuz matbaacılara.

Spor da, sanatla, bilim, teknikte,
 Onlarla yürüdü hep yarınlara.
 ATA'nın çizdiği yoldan giderken,
 Çok şey borçluyuz matbaacılara.
 Saygılar, sevgiler MATBAACILARA.

Samî DERİNTUNA

BAS-MEN'in kuruluşunun 20. yılı anısına CEM OFSET'in emeğiyle • Nisan 2000

SAMİ DERİNTUNA'NIN MATBAACILARA ŞİİRİ, BASMEN'İN KURULUŞUNUN
 20. YILI ANISINA CEM OFSET'İN ARMAĞANIDIR. NİSAN 2000,
 MEHMET TILDIRIM ARŞİVİ.

A4 OFSET KURUCUSU
SANATÇI
ÖĞRETİM ÜYESİ

B A L

A R S

O Ğ

L A N

L Ü

SÖYLEŞİ NO.5 | 29.01.2019 | 58'
A4 OFSET, KAĞITHANE

Aİ Sevgili Alparслан Hocam, bugün bizi burada kabul ettiğiniz için teşekkür ediyoruz. Grafik Tasarım

Bölümümüz'e verdiğiniz emekler, uzun yıllardır matbaadaki çalışmalarınız, yaptığınız baskılar, tartışmasız sizi en üstlerde bir yere konumlandırıyor. Dolayısıyla size soracağımız şeyler, alacağımız bilgiler bizim için çok önemli. Bir başlangıç olarak size, geç Osmanlı döneminden itibaren Cumhuriyet erken dönemi ve sonrası ile ilgili bizimle paylaşmak istediklerinizi sorayım. Ama daha sonra sizin anlatmak istediğiniz, değerli arkadaşlarımızın sormak istediği sorular üzerinden devam edelim. Söz sizin efendim.

AB Çok teşekkür ederim. Öncelikle güzel sözleriniz için, teşekkür ediyorum. İkinci olarak hem akademik bir tarih için hem de Türkiye'deki matbaa dünyasının geçmişini ve bugünü gündeme getirdiğiniz ve bunu bir bilimsel çalışma projesi olarak derinlemesine analiz ettiğiniz için ayrıca teşekkür ederim. Şimdi Nişantaşı'na gitmek için indiğiniz metro durağının ismi nedir?

Tİ Osmanbey.

AB Osmanbey'de o semte ismini veren bir matbaacı olduğunu bilir miydiniz? Osman Bey hem Abdülmecit'in hem de Abdülhamit'in en yakın arkadaşı, o kadar yakın bir arkadaşı ki, bu iki padişahın da ailesini koruma ve gözetme görevi, kendisine tevdi edilmiş. İmparatorluk ailesine çok yakın olmasından ötürü, çok önemli bir ayrıcalığı edinmiş bir adam. Bu önemli ayrıcalık nedir biliyor musunuz? Kuran-ı Kerim basmak. Osman Bey, vaktiyle bunun matbaasına ziyaretçi olarak gelen bir Yunanlı gazetecinin şu sözleriyle ifade ettiği derecede büyük bir matbaanın sahibi: "Matbaa Çemberlitaş'ta, ben hayatımda bu kadar büyük matbaa görmedim!". Şimdi, bu denli büyük bir matbaada, Kuran-ı Kerim üretilmesini çok doğal görmek lazım. Çünkü, halihazırda dünya kitap fuarlarına gittiğinizde, önemli bir alan, dini kitaplar için ayrılmıştır. Çeşitli dinlerin kitapları çok sayıda basılırlar, ama kilise tarafından, devlet idaresi tarafından, çoğu ücretsiz olarak dağıtılır. Bazı ülkelerde kutsal kitaplar tren kompartımanlarında yatak altındaki çekmecede bile bulunur. Ayrıca her otel odasında komidinin çekmecesinde de bir tane İncil ya da Tevrat ya da başka bir kutsal kitap bulursunuz. Sanıyorum Türkiye'de de bu yaygınlaşmaya başladı. Bildiğim kadarıyla, Antalya'daki turistik otel odalarında bile 3 tane kutsal kitap bulunuyor.

Demek istediğim şu: Osmanlı'nın geç döneminde, Osman Bey'in matbaası kadar ünlü olmasa da ona yakın büyüklükte başka matbaaların da olduğunu tarihi kayıtlardan ve belgelerden biliyoruz. Osman Bey'in en büyük farkı, Müslüman bir matbaacı olmasıydı. Ermeni ve Rum matbaaları da mevcuttu ve sayıca daha fazlaydılar. İbrahim Mütferrika'ya kadar gitmek istemiyorum; fakat daha sonraki dönemlerde, özellikle geç Osmanlı döneminde, Türkiye'de matbaacılık dini yayınlar başta olmak üzere ve önce saray erkânının okumasına yönelik çeviri klasiklerinin basılması ile beraber, ciddi bir üretim süreci içine girmiştir. Ramazan ayı, matbaalar için önemli bir dönemdir. Çünkü imsakiyeler halka bedava dağıtılan basılı işler arasındadır. İmsakiyeler genellikle hayır sahipleri tarafından yaptırılır, kendi adlarına müşterilerine, mahallelerine veya çevrelerine dağıtılırdı. Bir koleksiyon parçası olarak bulunabilir, satın alınabilir efemeralardır. Bu ürünlerin baskı sistemi ise, yüksek baskı dediğimiz tipo (letterpress) yöntemidir.

O dönem Osmanlı'da kullanılan yazı dili Arapça, dolayısıyla Türkiye'de Arapça hurufat üretilip üretilmediği konusundaki son bilgiler, Onur Yazıcıgil'den aldığım bilgiler. Evet, Arapça hurufat bir miktar üretilmiş Türkiye'de ama daha çok Fransa'dan gelmekteymiş. Arapça yazıp, Arapça konuşan, Arapça baskı yapılan ülkelerin sayısı ciddi bir potansiyel teşkil ediyor. Dolayısıyla böyle bir tipografi, böyle bir hurufat üretimi Fransa'dan Osmanlı'ya geliyor. Dolayısıyla matbaacılıkta kullanılan hurufat, Arapça üzerine kurulu. Malum 1 Kasım 1928'de Harf Devrimi oldu. Tabii bu hemen ertesi gün insanların Latin Alfabeti ile yazıp, Latin Alfabeti'nin ses kurallarıyla konuştuğu ve okuduğu anlamına gelmiyor. Bundan önce bir süreç var. Yani 1928'den önce bunun hazırlıkları yapılıyor. Sanki, Osmanlı'da da böyle bir hazırlık var içten içe. Bunun ciddi bir şekilde ele alınıp, Atatürk tarafından gündeme getirilmesi, çeşitli çalışma grupları kurularak üzerinde derinlemesine çalışmalar yapılması ve bu konuyla ilgili devrimin yapılması, yine Mustafa Kemal Atatürk'e kismet oluyor.

1 Kasım 1928'de yapılan bu devrimle birlikte, matbaalarda kullanılan milyonlarca Arapça harf ya da kurşun hurufat bir anda atıl hâle gelmiştir. Ancak atıl kalan yalnızca hurufat değildi. Bu harflerle ilintili bütün işletim ve çalışma sistemleri de devre dışı kalmıştır. Dolayısıyla matbaacılar, yeni alfabe ile kuracakları sisteme geçiş sürecinde ciddi bir boşluk ve iş krizi yaşadılar. Pek çok matbaacı, bu yeni dönemin

doğurduğu olumsuz şartlardan etkilenecek, ekonomik zorluk içine giriyor. Hazırlıklı olanlar önceden birkaç hurufat getirtmiş olmakla beraber, pek çok matbaacı da yeni harfler ellerinde olmadığı için ciddi bir ekonomik kriz içine giriyorlar. Bunlardan kimisi memleketi terk ediyorlar, göç ediyorlar; kimisi de iflas ediyor. Aralarında intihar edenler bile var. Tabii devletin deposunda da baskılı binlerce kitap, resmi yazışma belgeleri, çeşitli dergiler, şunlar, bunlar da hurda oluyor. Ama bu radikal geçiş, birkaç sene içinde atlatılıyor. Yeni hurufat geliyor. Bu hurufatı okumayı, dizeyi ve bunlarla mesleki yeteneklerini geliştirmeyi bilen matbaacılar oluşuyor. Bununla beraber, mekanik anlamda geliştirilmiş birtakım daha hızlı ve daha kolay çalıştırılabilen makineler Türkiye'ye getiriliyor.

National Geographic'in bir fotoğrafçısı o yıllarda Türkiye'ye geldiğinde, bu geçiş sürecini belgeleyen çok güzel fotoğraflar çekiyor. Bu fotoğraflardan bir tanesi bizde var. Şurada gördüğünüz, hem Arapça hem Latin alfabesiyle, hem büyük hem küçük harflerle tasarlanmış olan afiş, Cemal Azmi Matbaası'nın o yıllarda bastığı Türkçe alfabe levhasıdır. Bu levha, vapur iskelelerine, büfelere, sinema ve tiyatro gişelerine, otobüs duraklarına ve halkın çoğunlukla toplu olarak bulunduğu alanlara asılıyor ki bir vakfiyet kesbedilsin, bir göz alışkanlığı oluşsun da insanlar bu harfleri kolay tanısinlar. Böylelikle, giderek yeni alfabenin yaygınlaştırılması ve eğitimin de yeni alfabe ile yapılması gündeme geliyor. Küçük formatlardan, büyük formatlara doğru baskı yapan makinelerin ithalatı başlıyor. Tabii zor yıllar, dünyanın yaşadığı bir savaş var, o savaşın dışında kalmaya gayret eden bir ülke var. Ama memleket yokluk ve sıkıntı içinde, buna rağmen konunun ciddiyeti üzerinde çok hassasiyet ve ısrarla duruluyor ve birtakım baskı makineleri önce devlet dairelerine ithal ediliyor. İşte o zaman ithal edilen ilk makineler Devlet Malzeme Ofisi'nin makineleridir. Böylelikle, Türkiye'deki matbaacılığın tipo tekniği (letterpress) ile yaygınlaşma süreci başlıyor. Genç Cumhuriyet'in ilk yıllarında matbaacılık da saygın bir meslek olarak yaygınlaşıyor, usta-çırak ilişkisi ile devam eden bu zanaat bu süreçte hayata giriyor.

Bu mesleğin en yoğun konumlandığı yer, İstanbul'da coğrafi olarak Cağaloğlu'dur. Daha sonra gazetelerin çoğunun o civarda kurulmasıyla bölge, Bâb-ı Âli ismiyle anılıyor. Çeşitli malzemelerin, hammaddelerin temini ve ticareti bu semtte giderek yoğunlaşıyor

ve Çağaloğlu bir matbaa merkezi haline geliyor. Bu işin ticaretiyle uğraşanlar ve yeni ticaret alanları oluşuyor. Kâğıt, mürekkep, hurufat ve sarf malzemeleri gibi ürünlerin ticaretini yapanlar ortaya çıkıyor. Bu firmalardan biri olan Burla Biraderler, Türkiye'nin en eski kâğıt ithalatçılarındandır. Aynı zamanda matbaa makineleri de ithal etmişlerdir. Burla Biraderler tarafından ithalatı yapılan kuşe kâğıt —ki o zaman Leykam kuşe olarak bilinirdi— Türkiye'nin ithal edilen en kaliteli ve yüksek fiyatından ötürü ulaşılması en zor kâğıtlardan biriydi. Bu arada, memlekette bir kâğıt fabrikası kurma arzusu da vardı. Sonuç olarak, 1934 yılında SEKA kuruldu. İzmit'e kurulan bu tesis, dönemin teknolojiyle donatılmış, Alman yapımı kâğıt üretim tesisiydi. Kâğıdı beyazlatmak için kükürt dioksit kullanılıyordu. SEKA'nın memleket ekonomisine getirdiği faydaları bir yana; o coğrafyanın doğal yapısına, çevre kirliliği anlamında bölgeye getirmiş olduğu zararları da göz ardı edilmemelidir. Neyse ki SEKA artık faal değil. Çünkü üretilen kâğıdın beyazlatılması için kullanılan kükürt dioksit körfezdeki kirliliğin en önemli sebeplerinden biriydi. Daha sonra SEKA, Özelleştirme İdaresi tarafından düşük bir bedelle satılıyor; tesis, kraft kâğıdı üretimi için bölünerek ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmıştır. Bugün Türkiye'de kâğıt üretimi yapan birkaç firma bulunur: MOPAK, birinci hamur kâğıt üreten firmalardan bir tanesidir. Alkim ise Leykam'ın Viyana Gratz'taki fabrikasından eski kuşe makinesini olduğu gibi söküp Türkiye'ye getirip, burada o makine ile kuşe kâğıt üretiyor. Yerli diyebileceğimiz bir üretim ama hammaddesi yani selülozu ithaldir.

Türkiye'deki kâğıt üretimi asla memleketin tükettiği kâğıda yetecek miktarda değildir. Kâğıt konusunda maalesef dışa bağımlıyız. Kâğıt üretimi, sanıldığı gibi kolay bir iş değildir. Büyük sermaye gerektirir ve ciddi bir üretim geleneği ile bilgi birikimi ister. Böyle tesislerin hiçbir zaman durmaması gerekir. Kâğıdın en önemli hammaddesi olan selüloz, orman ürünüdür. Halkımız, bu konuda pek bilinçli değil. Kâğıt üretiminin ormanlarımızdaki ağaçlardan elde edilen selüloz ile yapıldığını sanıyorlar. Ama bu doğru bildiğimiz yanlışlardan bir tanesi. Aslında selüloz üretimi son 40 yıldır, Ekvatorial Kuşak'ta yer alan ülkelerde, genetiği ile oynanmış dört tür ağaç plantasyonu ile yapılıyor. Dünyadaki kâğıt endüstrisinin ihtiyacı olan selüloz, bu çiftliklerinden elde ediliyor. Genetiği ile oynanmış dedim, çünkü normal şartlarda 6-9 milimetre uzunluğundaki selüloz liflerinin ağaç içindeki oluşum süresi 7 yıldır. Siz ancak verimli ve efektif

olarak 7 yıl sonra bu selülozu kullanabilirsiniz. Bu ağaçlar, ki bunlar başta iğne yapraklı ağaçlar (çam), huş ağacı, akça ağaç ve okalıptüs olmak üzere, diğer yapraklı ağaçlardır. Bunların selülozlarının 4 yılda, 6-9mm lif uzunluğuna getirilmesi ve 30cm gövde çapına ulaştırılması o ağaç fidelerine uygulanan genetik müdahalelerle mümkün olmaktadır. Kâğıt endüstrisinde kullanılan selüloz, bu selülozdur. Kâğıt endüstrisinde kullanılan selüloz, bu şekilde üretilen, yüksek lif kalitesine sahip özel bir hammaddestir. Gözden kaçan bir durum var, inşaat ve mobilya sektörünün ağaç kullanımı, kâğıt endüstrisinde olduğu kadar kontrol altında değildir. Dolayısıyla meseleye biraz daha farklı bakmakta fayda var. Bu kadar kâğıt için şu kadar ağaç kesiliyor, ağaçları koruyalım onları kâğıt olmaktan kurtaralım filan gibi romantik yorumlarda bulunurken iki defa düşünüp öyle konuşalım. Kâğıt sektörü bindiği dalı kesmeyecek kadar bilinçli, dev bir sektör. Sabah uyandığınız andan gece uyuyuncaya kadar günlük hayatınızda kaç kez kâğıda dokunduğunuzu üşenmeden sayarsanız kâğıt endüstrisinin büyüklüğünü fark edersiniz.

Aİ Baskı dünyamıza geri dönecek olursak, Bâb-ı Âli'den bahsettiniz. Biraz bize kendiniz ve geçmişiniz ile ilgili bilgiler verir misiniz? Nasıl oldu da bu konuya eğilme ihtiyacı duydunuz? Nasıl yola çıktınız?

AB Hayatımda ilk matbaaya ortaokul 3'üncü sınıfta girdim. Ben Bursa Erkek Lisesi mezunuyum ve çok kıymetli bir el işi hocamız vardı. Ortaokuldayken bize bir ödev verdi, o iş için de sert ve kalın bir kâğıt lazımdı. Babama, "Böyle bir şey lazım. Ne yapalım?" dedim. "Gel, Savaş Matbaası var, sahibini tanırım. Oraya gidelim." dedi. Ben Bursa'da, Savaş Matbaası'nda, matbaacı olarak ilk Rahmi Bey'i tanıdım ve matbaa makinelerini de ilk defa orada gördüm. Ve hakikaten çok ilgimi çekti ama o gün için benim istediğim, ihtiyacım olan kâğıdı bulmaktan öteye geçen bir şey değildi, matbaa ve matbaacılık orada kalmıştı. Daha sonra, Akademi'deyken Ahmet Öktem'in Kazancı Yokuşu'ndaki atölyesinde, öğrenciliğimin son yıllarını geçirdim. Ahmet Öktem, öğretim görevliliğinin yanı sıra part-time grafik işler de yapıyordu ve ben matbaa ile ilgili baskı öncesi hazırlık ve baskı ile ilgili olan ilk pratikleri ondan gördüm ve öğrendim. Okul bitince İngiltere'ye gittim. O yıllarda, İDGS Resim Bölümü öğrencilerinin sertifika programları vardı; halı, vitray,

fresk ya da baskı atölyelerinden birini seçerdiniz ve devam eder, sertifika alırdınız. Ben baskı atölyelerini seçmiştim. Linolyum, gravür ve litho (taş baskı) ile tanışmam o yıllarda oldu. Bizim atölyede, bir arkadaşımız vardı; kulakları çınlasın, Celal Geyik. Hayatını kendi emeği ile, çalışarak kazanan bir arkadaşımızdı ve serigrafi ile Türk Bayrağı basardı. Bir gün geldi, "İşlerim çok sıkışık." dedi. "Ya dedim, ne yapıyorsun sen?" "Ben Türk bayrağı basıyorum." dedi. "Nasıl basıyorsun?" "Evde bir masa var, işte bir tane de ekran var. Kâğıdı koyuyorum. Kalıbı hazırlıyorum, işte tek renk beyaz kâğıda kırmızıyı, çekiyorum. İşte al sana Türk bayrağı." Bu hani bayramlarda çıtaların üstüne sardıkları Türk bayrağı var ya, ondan yapıyor. Fakat yetiştiremiyor. "Yahu, para kazanılıyor mu bu işten?" dedim. "Oo!" dedi, "Kazanılmaz mı?". Dedim, "Biz de yapalım." "Tamam" dedi, "Yapalım. İki tane kapak menteşesi iki tane de marangoz kısıkaçı al nalburdan, ben sana kalıbı yaptırtır getiririm. Kâğıdı da ben getireceğim sana. Sen akşamları bas basabildiğin kadar." dedi.

Ben başladım Türk bayrağı basmaya; basıyorum, kurutuyorum, arkasını çeviriyorum basıyorum. Sabah kuruyanları topluyorum Celal'e götürüyorum. Celal para veriyor, kâğıt getiriyor. Derken bizim işler artmaya başladı. Silgilerin üstüne, Pelikan amblemi basmaya başladım. Tahtakale'deki kırtasiyecilerden binlerce boş silgi alıp sırtımda taşıyarak Üsküdar'daki eve getiriyorum, basıyorum. Hatta bir gece, Pelikan amblemi basıyorum. Ekranın üstündeki emisyon ışıktan zarar görmesin diye sarı renkli ampul yanıyor odada. Aniden oda aydınlandı, odanın içi bir an gündüz gibi oldu, "Eyvah!" dedim. "Benim gözler ayvayı yedi!" derken bir gümbürtü, bir patlama... Dedim, "Bir şey oldu". Meğerse Independenta gemisi patlamış. O gece ben baskı yapıyordum. Serigrafi ile olan ilişkim de böyle. Bu arada Şükrü Aysan da işlerini yaparken serigrafi tekniğini kullanıyor. Hâl böyle olunca, Şükrü Aysan'la olan hoca-öğrenci ilişkisinin biraz ilerisine giden bir arkadaşlığımız, ahbablığımız oldu. Ben artık onun serigraf baskı işlerine yardım eder hâlâ geldim. Benim son senemde, mezuniyetime yakın, Şükrü Ağabey'in bir serigraf atölyesi kurması gündeme geldi. Kuruluş aşamasında da ona yardımcı oldum. Neyse, okul bitti. Ben İngiltere'ye giderken, dedim ki, "Yahu ben bu memlekete gidiyorum madem, Anglosakson sanat felsefesi, şudur, budur ama bir de kolumda bir bilezik olsun, başladığım bir şeyi iyi öğreneyim bari". Neyse, müracaat ettiğim "London Goldsmiths' Collage of Art"da bir serigrafi atölyesi var ve sanatsal serigrafi öğretiyorlar. "Tamam" dedim, "Burası benim aradığım yer!".

Müracaatımı yaptım, portfolyomu götürdüm. Neyse, okula kabul edildim ve ben orada serigrafi öğrenmeye başladım. Serigrafi öğreniyorum ama, şimdi Süleyman Saim Tekcan'ın yaptığı iş var ya, benim de hayalimde öyle bir iş var. Sınırlı sayıda sanatsal işler basmak. Sene 1984, ben tatil diye İstanbul'a geldim. Önüme çıkan her arkadaş soruyor, "Ne yapıyorsun,? Ne ediyorsun?". İşte, sanatsal serigrafi, limited edition filan anlatıyorum. O yıllar, Türkiye'de ithalata bağlı hammaddeleri bulmanın çok zor olduğu yıllar; benim orada kullandığım malzemelerin bir kısmı burada yok ya da hiç bilinmiyor bile. "Yahu bırak Allah aşkına ne serigrafi, ne sınırlı sayıda sanatsal baskısı!.. Gestetner diye bir makine var, İngiliz makinesi, oradan sen ucuza bulursun ikinci el filan, temiz bir makine bul, al onu buraya gel, küçük bir matbaa aç" diyenle; "Biz sana iş verimiz, sen iş konusunu merak etme" diyenler... Benim kafam biraz bulanmaya başladı. Neredeyse arkadaşlarımla çoğu reklam sektörüne girmişler ve hepsi aynı şeyi söylüyor. "Şu makineyi al, buraya getir, anamız ağlıyor, Çağaloğlu'nda. Bu iş, birilerinin elinde, ne renk tutuyor, ne sayı tutuyor, ne verdikleri teslim tarihi tutuyor. Şunu al da gel buraya bir matbaa aç." Yahu, ben ne anlarım matbaacılıktan? Yok, illa ki! Bunlar benim aklıma girdi. Sonra Ahmet Ağabey ile konuştuk, "Bak, doğru söylüyorlar" dedi. "Çağaloğlu'nda bir Gestetnerciler Hanı var, bütün Gestetnerciler oraya toplanmış; antetli kâğıt, zarf, fatura, irsaliye, kartvizit şu, bu hep oraya gidip bastırıyoruz. Ama şikayetçiyiz. Sen bu işi yaparsın." deyince ben bu işi düşünmeye başladım.

Londra'ya dönünce okuldaki hocalara, İstanbul'da yaşadıklarımı anlattım ve ofset baskı tekniğini öğrenmek istediğimi anlattım. "Bizde bir tane ofset makine var ama, hani, teknolojisi geri, o konuda çok iyi değil ama sana dışarıda iyi bir matbaada staj ayarlayalım; seni hızlı bir şekilde yetiştirebiliriz." dediler. Ben Londra'da birkaç matbaada çalışarak, bu işin temelini öğrendim. Bir emlakçıdan temiz kullanılmış bir Gestetner makine buldum. O makineyi satın aldım. Türkiye'ye getirdim, Kazancı Yokuşu'nda, Rahmetli Kani Ağabeyin Kazancı Yokuşu, Sağıroğlu Sokak'taki çerçeve atölyesinin tam karşısında 26 m² bir dükkân boştu, o dükkânı kiraladım. Makineyi de işte gümrükten çıkarttık. Oraya kurduk. Ve A4 Ofset orada başladı. Sene 1985. O yıllar tipodan, ofsete geçiş dönemi. Hatta, bu dönem yetmişlerde başlıyor. Ama, şöyle bir talihsizlik var. Usta olmuş ya da usta olmaya yüz tutmuş meslek erbabının çoğu Almanya'ya

gidiyor çalışmaya. Dolayısıyla Cağaloğlu'nda boşluk var, yetişmiş kalifiye eleman boşluğu. Eleman yok! Makine var ama çoğu Avrupalı matbaacılar tarafından ithal edilen ikinci el eski model makineler. Öyle bir dönem ki, kalfaların hak etmeden usta olduğu, çırakların hak etmeden kalfa olduğu bir dönem o dönem. Talihsiz bir dönem, yani usta çırak ilişkisinin de tam manasıyla yaşanmadığı yıllar.

Biraz, hani bataklıkta yürümek gibi, bata çıka, düşe kalka, deneme yanılma yöntemiyle öğrendiğin, mesleki eğitimden çeşitli sebeplerle fayda sağlanamamış yıllardı o dönem. Neyse, o küçük 26 metrekaarelik yerde başladı bu iş, ama tabii hani sizin hamurunuz nerede yoğrulduysa, ağaç nerede yaşken eğildiyse, oradan aldığı şeylerle oluyor. Ben orada matbaaya başladığım zaman, İngiltere'de gördüğüm disiplinle, onların iş yapma disiplini ile başladım bu işe. Tabii bir de Ahmet Öktem gibi işine çok titiz bir ağabeyim vardı. Akademik formasyonumun da bana getirdiği birtakım artılar vardı ve en büyük şansım da İngiltere'de olduğum dönemde, arkadaşlarımdan bir kısmının grafik tasarımcı olması, kimisinin bir reklam ajansında çalışıyor olması, hatta bazılarının da bir reklam ajansı kurmuş olmasıydı. Böyle bir çevrem olmasından dolayı bana iş yağmaya başladı. Fakat gel gör ki, askerlik kapıyı çaldı.

Ben mayısta matbaayı açtım, ağustosta askerdim. Kardeşim Yıldız Teknik Üniversitesi, birinci sınıfta mimarlık bölümünde okuyordu. "Alptekin, bak ben askere gideceğim. Kısa dönem askerlik, 8 ay. Gel, şu dükkânın kapısını 8 ay açık tut. Bunun 5 aylık kirası da burada." dedim. Ona da öğrettim bir şeyler. Ben askere gittim. Sağ olsun, Alptekin 7 ay boyunca makineyi çalıştırdı, öğrendi. İş sürdü. Ondan sonra ben döndüm, "Abi, ben kaydımı dondurdum malum ama şu üniversite hayatımı, üniversite öğrencisi olarak yaşayayım. Sana yine yardıma gelirim." dedi. "Tamam, cuma günleri gel." dedim. O zamanlar da cuma günü tahsilat günü; ben tahsilat peşine koşuyorum, o geliyor. Böyle böyle idare ettik. Neyse onun okulu bitti. Askerliği bitti ve ondan sonra biz iki kardeş A4 Ofset Ltd Şti'ni yeniden, iki kardeş, iki ortak olarak kurduk. İşte o yıllardan bu günlere geldik.

AI **Yer neresiydi? Aynı yer değil herhalde?**

AB Kazancı Yokuşu'nda, Sağiroğlu Sokak'tan sonra yokuş üstüne taşındık ilk olarak. Sonra 4. Levent'e taşındık. Biraz daha büyük bir yerdi. Benim başka bir maceram var. Bir de matbaa

makinesi sattığım bir dönem var. O dönemin hayatıma maddi olmasa da bilgi, deneyim ve matbaacılık dünyasının gerçeklerini daha yakından tanımak anlamında çok pozitif katkıları olmuştur.

İşimizi iyi yapmaya gayret ettik. Bizim müşteri profilimiz, çoğunlukla reklam ajanslarından olduğu için daha çok kreatif işleri basan bir matbaa olduk; sıra dışı, malzeme ve teknik açıdan içinde zor uygulamalar olan işlerle yoğurulduk.

Aİ Çözüm odaklı.

AB Evet, çözüm odaklı ve zor işler.

Aİ ARGE gerektiriyor tabii.

AB Tabii ki, işin içinde merak olunca, mesleki yayınları takip ediyorsun, fuarlara gidiyorsun, malzeme araştırıyorsun, yeni malzemeleri tedarik etmeye gayret ediyorsun. Bizim işin en önemli ARGE'si merak, sadece işine değil genel olarak söylüyorum, meraklıysan soru soran insan olursun, soru soran insan olursan çözüm peşinde koşan insan olursun.

Aİ Ekonomik krizler de yaşadınız. Kâğıt krizleri filan.

AB Evet. Çeşitli krizler yaşadık. Zaten krizsiz gün, dönem yok ya bu memlekette... Bugün de hâlâ aynı, buna benzer bir dönemi yaşıyoruz. Neyse, krize şerbetlendik, artık kâğıtçısı da, matbaacısı da yuvarlana yuvarlana gidiyoruz. Bakalım nereye kadar gideceğiz? Onu da bilmiyoruz.

Aİ Nice yıllar diyelim.

AB İnşallah.

Aİ İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde okurken, ders notlarınızın üniversite matbaasında basıldığını biliyorum. Az bile olsa, hiç o zamanlar ilginizi çekip, o matbaaya şöyle bir göz atmak aklınızdan geçti mi?

AB Geçti, geçti. Gittim.

Aİ Nasıl bir yerdi, bize anlatır mısınız?

AB Fotoğraf atölyesinin yanındaydı. Fotoğrafçı Nazmi vardı, onunla muhabbet ederdik, o da Sakaryalıydı. Öyle bir hemşehrilik muhabbetimiz vardı. Kolay da girip çıkılabilen bir yer değildi matbaa kısmı ama ben Nazmi ile olan arkadaşılığımдан istifadeyle o matbaa kısmına ara sıra girerdim. Çok güzel, pırıl pırıl bir Heidelberg yatık ofset makine vardı.

Aİ Ustasını hatırlıyor musunuz, kimdi?

AB Ustasını, dur bakalım, kimdi... Hatırlıyorum da, ismen hatırlayamadım şimdi. Resim olarak kafamda var ama.

Aİ **Hatırlarsanız söylersiniz, bize.**

AB Evet, tabii. Hatırlarsam söyleyeceğim, ama şu anda hatırlayamadım. Kendi kendine yeten bir matbaaydı.

Güzel bir bıçak vardı. Birtakım Akademi yayınları orada basılırdı. Fotoğrafçı Erdal Aksoy, Kâni Ağabey'in kardeşi, onun basılan kitaplardaki resimlerin fotoğraflarını çekmekte hakikaten çok emeği geçmiştir. Okulda açılan bütün sergilerdeki resimleri, Erdal Ağabey çekerti. Bu konuda da bayağı bir ustalaşmıştı, Akademi'nin arşivindeki fotoğrafların çoğu da Erdal Aksoy'a aittir.

Aİ **Mücellit işleri nasıl yapılırdı?**

AB Mücellit işleri, basit elde yapılan işler, orada yapılırdı.

Tel zimba ve tel dikişli cilt vs. gibi. Ama yumuşak kapak, sert kapak gibikapak takma işlerinde yayını cilt için dışarıya yollarlardı sanıyorum. Okulun matbaasında yapılmazdı. Şimdi o makine, orada yokmuş, satılmış, yeni öğrendim. Üzüldüm. O makineyi alan kişi çok şanslıymış. O kadar temiz bakılan, o kadar pırıl pırıl, o kadar yıpranmamış bir makine, herkese kısmet olmaz.

Aİ **Heidelberg duruyor.**

AB Biraz önce satıldı dediğiniz Heidelberg hangisi?

Aİ **Hurufatlar satıldı.**

AB Heidelberg duruyor mu, o makine?

Aİ **O makine mi bilmiyorum.**

Şimdi size fotoğrafını yolladım.

AB Yatık ofsettir o. Bir bakarım, fotoğrafa. Yatık ofset bir makine derler, yatık makine. 46x64cm kâğıt alır.

Aİ **Bir bilgi edindim ama, bunu doğrulamak lazım.**

Güzel Sanatlar Akademisi, Osmanlı döneminde kurulduğu için o dönemlerde bir mücellithane, hurufat ile tipo baskının yapıldığı bir atölyenin olduğunu öğrendim.

AB İşte bu maşalı makineden bir tane vardı, bunun aynısından bir tane vardı orada. Tabii ki hurufat takımı vardı, set vardı. Ama söylediğim makine benim, ofset baskı yapan makineydi. Pırıl pırıl bir makineydi.

Aİ **Taa ki ben asistan olana kadar vardı o. Epey sonra orası başka bir şekilde kullanılmak üzerine, dağıtıldı.**

Hocam, bölümümüz tipografi eğitime çok önem veriyor. Peki siz A4 Ofset bünyesinde bir tipo baskı atölyesi kurma ihtiyacı nereden duyduunuz ve ne kadar sürede burayı oluşturduunuz? Neler yapmayı düşünüyorsunuz burada?

AB Evet. Şimdi dilim sürçüyor, hep Akademi, Akademi diyorum. Artık Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve ben Grafik

Tasarım Bölümü'nde 20 seneye yaklaşan, belki de geçen bir süredir B"asım Teknikleri" dersi veriyorum. Öğrencilere, tipo baskı (letterpress) konusunda bir şeyler anlatırken bunun gerçeği ile yüz yüze gelmek anlamında da çok fazla kaynak yok. Yaşayan yer yok. Birkaç tane yer var fakat işte ikinci dönem onları oraya alıp götürmek pek kolay olmuyor çünkü küçük yerler; 20-25 kişi o kadar küçük alana sığamıyoruz. Ben burayı kendime 60 yaş hediyesi yaptım evvela, ondan sonra da dedim ki; ya bu çocukları ben buraya getiririm, bu çocuklar hiç olmazsa görürler, hatta çok meraklısı olan da gelir bir iki iş basar.

Aİ **Hangi zorluklarla karşılaştınız, nasıl bir atölye kurmaya karar verdiniz? Öğrenciler ne kadar sıklıkla buraya geliyorlar? Sizin de bu konuda biraz görüşünüzü alabilir miyiz?**

AB Teşekkürler. Şimdi, evet benim tipo baskıya olan özel ilgimin ötesinde, öğrencilerimin bu bağlamda bir atölyeyi canlı olarak ziyaret edememesinden kaynaklanan bir burukluk vardı içimde. Hem onu gidereyim istedim hem de burada bir şeyler yapıp daha zanaatsal işler basalım... Bu duygu ve düşünce ile burayı kendime 60 yaş hediyesi olarak kurdum. Gel gelelim, birtakım zorluklar da yaşadım tabii. Şu gördüğünüz 1955 model Alman malı, Hohner marka el pedalı makineyi Ankara'da buldum, gidip aldım. Hurda haldeydi, kir pas içindeydi, motorunu hırsızlar çalmış, bir binanın çatı katındaki sundurmanın altında öylece duruyordu. İstanbul'a getirdim. A4 Ofset'in baskı sorumlusu yol arkadaşım Yaşar Altınöz'ün elinden mekanik iş gelir. "Makine bu, biz bunu adam eder miyiz? dedim, "Ederiz" dedi. Makineyi soyduk, tekrardan yerine koyarken bize kılavuz olsun diye söktüğümüz her şeyin fotoğrafını çekiyoruz. Neyse biz bu makineyi parça parça ettik. Her parçayı temizliyoruz, şudur, budur, eksikliğini, kırığını tamamlıyoruz. Neyse, bir de oto boyacısı bulduk, bir güzel macunlattık. Oto boyasıyla boyatacağız

bunu. Bir gün baktım, Yaşar'ın suratı bir karış asık. Dedim, "Ne oldu Yaşar?" "Ya... Alparslan Ağabey, hani ben fotoğrafları çektim ya telefonla..." "Eee?" dedim, "Ne oldu?"; "Benim telefonun hafızası bozuldu, bütün fotoğraflar gitti. Şimdi makineyi, nasıl toplayacağız?" "Yahu, dert etme. Hani çocuklar boz yap oynuyorlar ya Lego gibi, biz de öyle toplarız" dedim, onu rahatlattım.

Öyle de yaptık, eksiksiz, cıvata somun artmadan topladık makineyi. Pırıl pırıl oldu, şahane çalışıyor. Hatta üstüne sayaç bile buldum. Sayacı da çalışıyor. Sonra bu Heidelberg 1 numaralı maşalı aldım. Allah da yardım ediyor. Ben bir maşalı Heidelberg tipo ararken, babası ile beraber matbaacılık yapan bir öğretmenin tayini çıkmış. Babası da, "Sen şimdi gidiyorsun, ben burada yalnız kaldım, çok da yoruldum, gel şu makineyi satalım" demiş. Bir arkadaş aracılığıyla onu buldum.

Makine de maşallah İstanbul'da bir eşi yoktur yani, pırıl pırıl bir makine. Neyse gittim, adamla pazarlık yaptık. Uygun bir fiyata da onu aldık. Benim İzmir'de montör bir arkadaşım vardı, Sebahattin. Onu çağırdık, o da makineyi kurdu. Neyse, şimdi bir tane de ustamız var. Part-time geliyor, ihtiyaç olduğunda geceleri geliyor, hafta sonu geliyor. Çıtır çıtır çalışıyor, makine.

Biz bu makineyi kurduk, derken, Handan ile Meriç, Kanada'ya gittiler. Makineleri, şu gördüğün Vandercook'u bir arkadaşlarının atölyesine bırakıp, gitmişler. Sonra o arkadaşlarının da atölyesinin kira sözleşmesi yenilenmemiş galiba; bir gün bir telefon geldi onlardan, "Alparslan Bey, durum böyleyken böyle, bizim makineyi sizin oraya koyabilir miyiz?" dediler. Makineyle beraber şu gördüğünüz kasalar, bunların içi ahşap harflerle dolu, geldi. Bunu mutlaka çekin, bulamazsınız, Türkiye'de böyle bir örnek yok çünkü. Handan para biriktirmiş, Amerika'dan almış, para biriktirmiş, e-Bay'dan filan almış. Tertemiz, bunlar geldi. Fakat makinenin motoru çalışmıyor, çalıştırmayı bir türlü becerememişler. Neyse bizim Yaşar ona da el attı. Onu da çalışır hale getirdi. Şimdi de makine jilet gibi baskı yapıyor. Zannedersem Türkiye'de eşi benzeri yoktur yani, baskı yaparız bununla şimdi. O da bizim evlatlık, emaneten himayemiz altında.

Aİ Şimdi burada baskı yapacağız, onları da saptamış olacağız böylece. O eski ve kullanılmaz olarak düşünülen, kenarda kalmış makinelerin aslında günümüzde nasıl hizmet verebileceğini hep beraber göreceğiz.

AB Göreceğiz, tabii. Hadi görelim.

SBN **Bir soru soracağım, bu atölyenin kendinize bir**

60. yaş hediyesi olmasının dışında, bu makineler hâlâ profesyonel anlamda hizmet veriyor mu müşterilerinize?

AB Veriyor, veriyor. Bak. Şu gördüğün antetli kâğıdı, geçen hafta bu Heidelberg’de bastık. Şu gördüğün altın yıldız iş de diğer makinede basıldı.

Tİ **Dolayısıyla sektörün talebini hâlâ karşılıyor mu?**

AB Karşılar, karşılamaz mı? Bu makine sıcak varak baskı yapar, özel bıçaklı kesim yapar, gofre yapar, tipo baskı yapar.

Aİ **Daha ne olsun?**

AB Daha ne yapsın? Bir bulaşık yıkamadığı kaldı.

Aİ **Hocam nice yıllar!**

AB İnşallah, hep beraber.

Aİ **Hep beraber, emek verdiğimiz bu işlerde başarılı olmayı diliyorum.**

AB Çok teşekkür ederim, olacağız da.

Aİ **Ve iyi ki de varsınız. Bizim de bu küçük atölyeyi hayata geçirebilirsek, bu projenin sonunda, bizden de mutlusu olmayacak diye düşünüyorum.**

AB İnşallah, çok mutlu olacağım. Çünkü, hakikaten nasıl ki bu Handan ile Meriç, böyle bir işe el attılar ve bu tipo (letterpress) makineyle birçok iş ürettiler, onlar gibi daha nice Handan ile Meriçlerin çıkacağına inanıyorum ve inşallah okuldan, bir iki meraklı öğrenci çıkar da, buraya gelirler ve burada baskı yaparlar. Çok çeşitli ve lezzetli uygulama örnekleri olan bir baskı tekniğidir tipo (letterpress).

Aİ **Bu çalışma ile ilgili görselleri sosyal medyada paylaştıkça, değişik yerlerden, pozitif tepkiler alıyorum ve hatta çocukluk arkadaşımın Cem Meral’in de bu sektörde çalışmış olduğunu öğrendim. Onunla da röportaj yapacağız.**

AB Cem gelsin buraya, gelsin, şu makinelerle çalışsın, dizgi yapsın, kendine kartvizit bassın. Çok memnun olurum.

Aİ **Söyleyeceğim kendisine, teşekkür ediyorum hocam.**

AB Estağfurullah ben teşekkür ederim.

Aİ **Biraz da BASEV ile ilişkinizden bahseder misiniz hocam?**

AB BASEV Yönetim Kurulu'na seçildiğimiz zaman, kulakları çınlasın başkanımız Aysan Şakar, "Yahu BASEV'in şimdiki gibi kuvvetli bir yönetim kurulu olmadı, gelin bir gövde gösterisi yapalım" dedi. Olur yapalım da nasıl yapalım? "Bu işin altından sen kalkarsın otur çalış bir şeyler hazırla, önümüzde Matbaacılık Fuarı var TÜYAP'ta, vakfa büyük bir yer veriyor. Burada şöyle unutulmayacak bir etkinlik yapalım." dedi.

Oturdum, şu Lokman Ağabey'in tıpkı basımını yaptığı, Cemal Azmi Matbaası'nın Harf Devrimi'nin ilk yıllarında bastığı o afiş ("levha" diyorlar o yıllarda) yok mu, işte bu levhanın hikayesini ben biliyorum. Bu levhayı basan Cemal Azmi'nin yeğeni olan, yani erkek kardeşinin çocuğu olan, Ali Duran, Malatya'dan kalkıp geliyor 1928'de (Harf Devrimi'nin yapıldığı yıl). Çağaloğlu'nda amcası Cemal Azmi'nin matbaasına çıracak oluyor ve o Ali Duran daha sonra Türk Basım Tarihinin efsane Ali Baba'sı oluyor. Ruhu şad olsun, o günlerde hayatta; bizim ağabeyimiz Oktay Duran'ın da babası. "Yahu bu adam yaşıyor! Bu adam bu levhanın basıldığı zaman orada çırağı. Sen kalk bu adamla konuş." dedim. Gittim Ali Babaya, dedim "Ali Baba, anlat. Nasıl oldu?"

Ooo, hatıraları canlandı, anlattı. Benim de kafamda bir şeyler canlandı. Gittim Koç Müzesi'ne, bir tane eski tarihi tipo makinesi, baskı yapar mı, yapmaz mı bilmiyorum. Bu makinelerin dilinden anlayan bir montör buldum, "Gel bakalım, şu makineye baskı yaptırır mıyız?" dedim.

Koç Müzesi'ne gittik, makineye baktık, "Olur Ağabey" dedi. "Bunu ben çalıştırırım." Gittim müzenin müdürüne anlattım durumu "Ben bu makineyi alacağım, baskı yapar hale getireceğim. Kamyona koyacağım, TÜYAP'a götüreceğim. Orada, bir tane tiyatro sahnesi kuruyorum. Bu makine ile biz Harf Devrimi'nden sonra basılan alfabe levhasının tıpkıbasımının biraz küçüğünü basacağız, emaneten verir misin bu makineyi?". "Bu makineyi baskı yaptıracak hale getirirsen, veririm." dedi. "Ama başına bir şey gelirse sorumlusu sensin". "Tamam" dedim, söz! Biz bu makineyi beş günde baskı yapar hale getirdik, kamyona koyduk, götürdük. TÜYAP'ın BASEV'e gösterdiği alanda 1928'lerin Cemal Azmi Matbaası'nın temsili bir modelini de kurduk. Sanki tiyatro sahnesi gibi oldu. Marmara Üniversitesi Matbaa Yüksek Okulu'ndan da pırıl pırıl genç öğrenciler buldum, onlar da sözde Cemal Azmi Matbaası'nın o yıllardaki çalışanları oldular. Makineyi öğrettim onlara. Senaryoyu da yazdım. Ondan

sonra açılış günü, geldik, biz hazırız tiyatroya. Bütün herkes oturdu, Ali Baba'yı oturttuk baş köşeye, çok heyecanlıydı kendi çocukluğunu görecekleri biraz sonra. Bizim gençlerle o günleri canlandırdık, o levhaların basıldığı günleri anlatan bir senaryo ile o levhaları bastık. Sektörün yaşça büyükleri, davetliler, Ali Baba ve seyreden herkes çok duygulandı. Çok güzel bir gündü. Videosu var size gösteririm, ondan sonra, o makineyle biz bu levhayı bastık. Sanki o zamanlardan bir gün yaşıyormuşçasına.

Aİ Çok teşekkürler. Bu güzel anı için.

AB Estağfurullah. Bak bu videonun bir kopyasını size vereyim arşivinize koyun.

PROVA TEZGAHINDA
AHŞAP VE METAL
HARFLERLE DİZİLMİŞ
HURUFAT KALIBI.

ALPARSLAN BALOĞLU, A4 OFSET TİPO
ATÖLYESİ'NDE BAP KONULU BASKI İLE.

BASEV ESKİ BAŞKANI
"İNGİLİZ MEKTEPLİ"

TUNÇER

SÖYLEŞİ NO. 6 | 05.02.2019 | 41'
EV, KADIKÖY

SEZERGİL

Aİ Sevgili Tunçer Bey, Osman Tülü aracılığıyla size ulaştık. Davetimizi kabul ettiğiniz için size çok teşekkür ederiz. Tipo baskının Türkiye'deki önemini araştırdığımız bu projemizde sizin başından geçenleri tipo baskıyla olan ilişkinizi dinlemek isteriz.

TS 1966 senesinde, İngiltere'de bir okulda bu işe başladım ve teorik kısmını okulda okuduktan sonra, yine Willi Blümel'in

yardımları ile İngiltere'deki büyük matbaalarda, ziyaret ettim onları ve eğitim aldım. Sonra da fabrikalarda staj yaptım. O eğitimler, benim için çok faydalı oldu. Problem İngilizceydi. Daha önce 6 ay Belçika'da kalmıştım. İngilizceyi biliyorum diye gittim tabii İngiltere'ye. Ancak orada İngilizce bilmediğimi anladım. Çünkü onların bambaşka bir lisanı vardı. Şimdi de bana diyorlar ki, sen İngiliz İngilizcesini, özentiyi taklit etmeye çalışıyorsun. Halbuki bu kadar sene orada kalınca artık alışmışım. İngilizce ile biraz sıkıntı yaşadım tabii, ama teorik, yani okulda iken hocalarla problemim yoktu, matbaalarda ve fabrikada sıkıntı oldu. Fabrikaya gittiğim zaman, bana dedi ki, yöneticiler biz dediler kantinde yeriz öğle yemeğini, sen de gel bize katıl.

"Müsaade ederseniz işçilerin arasında oturmak istiyorum." dedim. "Niye?" dediler. "Öyle istiyorum." dedim. Ben işçilerin arasında oturdum. İşçiler de şaşırды: "Casus mudur bu adam, niye geldi?" diye. Ben onların konuşmalarını dinledim ve matbaacılıkla ilgili görüşlerini aldım. Böyle bir başlangıç oldu. Türkiye'ye geldikten sonra, "Ne yapacağım?" diye düşündüm. Öğrendiklerimi anlatmaya ve öğretmeye çalışacaktım. O sırada Willi Blümel İthalat'ta çalışmaya başladım; çünkü sponsorum onlardı. Orada fark ettik ki bu işten pek kazanç sağlanmıyor. Matbaalarda problemler yaşıyorum. Ben onları anlamıyorum, onlar da beni anlamıyor. Çünkü matbaacıların kendilerine özgü bir terminolojisi vardır.

Aİ Bir sözlük hazırladığınızı biliyoruz, bize biraz ondan bahseder misiniz?

TS Anadolu Üniversitesi eski Rektörü, Yılmaz Büyükerşen yakın arkadaşımı. Bir gün geldi bana dedi ki: "Tunçer, yeni bir eğitim sistemi yapıyorum. Bu sene okumaya başlayacak olanlara iki sene İngilizce hazırlık yazdırdım. Bundan sonra, bu çocuklara — hangi branş olursa olsun— derslerin İngilizce anlatılmasını istiyorum. Matbaacılık dersini sen verir misin?" "Yılmaz olmaz, beni anlayamazlar" dedim. "Sen anlat" dedi.

Sonra, derse başlamak üzere okula gittim. Bölüm başkanı bir doçentti. "Benim işim çok zor olacak" dedim. "Yok, hocam" dedi, "Ne olacak yani? Gelin, dersinizi anlatın; sınavınızı yapın, çıkın gidin." dedi. "Yok dedim, öyle olmaz. Beni anlamazlar" dedim. "Anlarlar, anlarlar. Siz büyütmeyin işi, başlayın" dedi.

Neyse, ben sana bir hikaye anlatayım: Geçen gün bir matbaaya gittim dedim. Mürettiphaneye girdim, mürettipler orada dedim, kavaletlerin önünde, kasaları çekmişler, bir elinde kumpas, bir elinde süs var dedim. Ve kumpasları tutup tutup hurufatları kavaletten çekip çekip diziyorlardı. Şimdi anladın mı, sen? Anlamadın beni dedim. Sen bunu anlamazsan, ben bunun İngilizcesini anlatacağım. Bu çocuk nasıl anlayacak?

"Ne yapalım" dedi. "Bir sözlük hazırlayayım" dedim. İngilizce - Türkçe matbaacılık sözlüğünü hazırladım.

OT Aslı bende vardı, siz vermiştiniz.

TS Hep öğrenciler için yaptım. Yaklaşık 1000 adet bastık sözlüğü ve öğrencilere dağıttık. Fakat gelen "Bana da ver, bana da ver" dedi. Şimdi elimde sadece bir fotokopisi kaldı.

Ayşegül Hanım, artık bu sözlüğün pek bir önemi kalmadı.

Çünkü teknoloji çok gelişti. Ben daha önce de elektronik ile ilgili bazı konularda çalıştım. Eskiden deniz subayıydım. Dolayısıyla gemilerde filan da teknik adamdım, kaptan maptan hiç olmadım, çarkçıydım. Sonra matbaacılığa başlayınca, yine bu gibi konularında iş yaptım. Mesela Türkiye'ye ilk, bilgisayarlı dizgi sistemlerini ve lazer ısı kaynaklı dizgi sistemlerini gazetelere ben getirdim.

O gün hiç unutmam Bonapart (Willi Blümel), o firmanın temsilciliğini bana vermek istediğinde "ben satıcı değilim, ben satamam, ben teknisyenim" dedim. Sen al bunu dediler. "5 sene benden bir şey beklemeyin" dedim. Peki dediler, bir senede 5 tane makine satmışım. Ama şöyle satıyorum, sonradan anladım, niye benden alıyorsunuz? Metro Mümessillik'in sahibi Başkurt Okaygün vardı o zaman. Çok iyi arkadaşım. Sonra dediler ki, sana güvendik. Çünkü neden güvendik? Sen bu işin tekniğini biliyorsun. Yani bir problem olduğu zaman, işte halledin bunu filan demezsin, gelirsin başında durursun. Öyle de oldu, gece gündüz, oralarda çalıştım. Sonra oraya 18 tane o makineden sattım. Yani dolayısıyla çok iyi bir elektronik tabanın üstüne kurdum bunu ve ilk

bilgisayar sistemlerine yine ben başladım. Konferanslar verdim. Fakat bir gün bir geldi ki, baktık, beni aştı. O zamanlar Macintosh bilgisayarlar vardı, PC'ler yoktu. Macintosh'ların programları bize çok uygundu. 268 miydi neydi, böyle bir modelle başlamıştık. Sonra 400'lere filan gelince, bu dedim benim üstümde, ondan sonra bir elektronik mühendisi arkadaşla anlaştık, tabii.

Onun için teknolojinin başından sonuna kadar çok şanslı bir şekilde yaşadım. Yani tipo ile başladım, hâlâ tipocuyum derim kendime, ofset geldi, biliyorsunuz bizde tipo, ofset, tıfdruk, flekso, ipek baskı vardı. Fakat bunların hiçbirisi fazla etkili olmadı. Ancak 1990 Drupa Fuarı'nda bir sistem gördüm. "Ne bu?" dedim. "Dijital sistem" dediler. Beni çok etkiledi. Ondan sonra onun peşineden gittim. Sonra dijital sistemi çok iyi öğrendim ve anlatmaya başladım. Bir sene de "Xerox" firmasında danışmanlık yaptım. Fakat şimdi şu var. Bizim mesleği biliyorsunuz. Bizde nokta ve renk önemlidir. Şimdi ben arkadaşlara gösteriyorum. Xerox'un satış elemanları filan gidiyoruz. Tabii eksik olmasın matbaacılar beni çok sever, sayar. Bakın size yeni bir şey anlatacağım diyorum. Anlatıyorum; "Çok iyi abi, çok iyi. Abi nokta var mı?" Hayır nokta yok. O zaman bu bana yaramaz. Kaç kişi bu şekilde söyledi. "Ya böyle söylemeyin. Bu olay çok gelişecek" dedim. "Abi sana teşekkür ederiz" dediler.

Şimdi görüyoruz ki, olay çok farklı bir boyuta geldi. Ve artık tipo da bittiğine göre, ofset ve dijital olayına geldik şimdi. Sonraki fuarlarda da dijital baskının nerelere kadar geldiğini gördük. 4 renk, 5 renk bastığını, bobin kâğıda bastığını, ön-arka bastığını gördük. Şimdi bizim sektörde bir dijital furyası başladı.

Xerox'a yardımcı olduğum dönem, 5 matbaaya filan bu makineden sattık. Fakat sonradan Xerox'un bir hatası oldu. Kiralıyorlardı bunları, satmıyorlardı. Arkadaş diyor ki, peki alalım ama kaç para? Xerox; biz öyle satmayız diyor, biz sizin muhasebenize gireceğiz, bütün isteklerinizi göreceğiz ve ondan sonra size şu makine yararlı diyeceğiz, senelik kirası da bu kadar. Adam diyor ki, senin benim muhasebemde ne işin var, niye gireceksin diyor. E, size en çok yarayacak sistemi bulmak için diyor. Yok abi, sağ ol, teşekkür ederim ben muhasebeme sokmam kimseyi diyor. Xerox'un müdürüne gittim, dedim ki bak yanlışlıklar oluyor.

Bir de Xerox tabii satmak için, ona buna gidiyor. Ve sana sattığı makinenin aynısını, başkasına satıyor. O kişinin iş aldığı bir yere gidip ben

daha ucuza yaparım deniyor. Böyle bir durum meydana geldi. Xerox'ta George vardı, ona yanlış oluyor böyle, sen arkadaşın ekmeğini elinden alıyorsun dedim. "Vallaha bu bir köpekbalığı operasyonudur Tunçer" dedi. "Kim ısırırsa onda kalır" dedi. Ondan sonra biraz aramız açıldı. Ben de bir süre sonra, galiba size faydalı olamayacağım artık filan diye ayrıldım, ama o günden beri, dijitalin geliştiği noktayı çok iyi takip ettim ve her yerde, yazdım, çizdim, anlattım. Bugün de böyle memnuniyetle görüyorum ki, dijital baskı çok ilerliyor.

Tipoya gelince, tipo başlı başına bir meslektir. Tipoyu çok iyi anlamak, çok iyi tanıtmak lazım. Tipoda olay, biliyorsun "yüksek baskı" deriz biz tipoya, İngilizler "letterpress" derler. Ofset de düz baskıdır. Ofset, düzleme demektir İngilizce, ama İngilizler ofset demezler, litho derler, çünkü su bazlı. Biz ofset diyoruz. Sonra çukur baskı, tıfdruk var. Bir de tabii flekso vardı, flekso da aslında yüksek baskıdır, hurufat üzerinde değil ama. Dolayısıyla yüksek baskı, düz baskı ve çukur baskı. Olay aslında böyle geliyor.

Tıfdruk tabii apayrı bir olay. O zaman başka bir sanayi bölümü var. Ofset birden bire geldi, araya girdi. Fakat tiponun yaptığı kaliteyi biz hiçbir türlü onlarda bulamadık Blümel ile beraber. Çünkü tipoda kâğıtla o ünite direkt baskı, temas halindedir. Halbuki ofsette araya bir kalıp giriyor. Oradan ona aktarıyor, buradan buna aktarıyor falan filan.

Şimdi bu tipo, dizgi ile başlayacak olursak, 3 tane dizgi makinesi sistemi vardır: "Intertype, Monotype, Linotype". Biz Türkiye'de bunlara entertip, monotip, linotip diyoruz. Bunların hepsi bir metal dizgi sistemidir. Ancak monotipin diğerlerinden farkı, tek hurufat sistemidir. Entertip ile linotipte satır dizilir. Orada en fazla 26 kadrata kadar dizgi yapılır. Entertip ve linotip gazeteler için çok idealdir. Hepsı böyle tek satır olduğu için onları mürettip toparlar, bağlar ve baskıya verir, biterdi.

Monotipe gelince, tek hurufat olduğu için bu çok zordu. Mesela mürettip bağlar, her şey tamam derken, eli bir değer, bütün hurufat her şey yerlere dağılırdı. Hurufatlar, kelimesi yanıstır bu arada. Hurufat, harfin çoğuludur. Bugün bakıyoruz dergilerde bile, hurufatlar olarak geçiyor. Çift dediğimiz şeyle, tek tek tashih yapmak çok kolaydı. Monotipte, eğer bir satırda 3 tane harf yanlışsa, bu harfi çıkartıp, yerine doğrusunu koyardınız. Ama entertip ve linotipte blok satır olduğu için, 3 harf yanlışsa, bütün satır yeniden dökülürdü.

OT Çift denilen aslında halk dilinde cımbız.

TS Üniversitelerde, yurt dışında filan hep monotip kullanılır. Çünkü çok kaliteli bir baskı alırsınız. İkincisi, matematik ve özel simgeler monotipte vardır. Monotipte bir bobin sistemi bulunur. Burada iki şey var. Biri klavye; klavyede bobinin üzerine dizgiler yapılır, delikten. Her deliğin karşısında bir anlamı vardır, döküm makinesinde baskıya girdiği vakit, biz onlara matriks diyoruz. Bu matrikslerin her biri bir simgeyi temsil ediyor. Her biri bir harf olduğuna göre, çok kaliteli bir sonuç alıyorsunuz. Bir de onların mekanik alışımı önemlidir. Monotipte bizim alışılarımız; kurşun, kalay, antimon. Entertipte bu alışımların oranları farklıdır. Ama orada fazla önemli değildir. Çünkü entertip ile linotip makineleri daha ziyade gazete baskılarında kullanılır. Basılıyor, geçiyor gidiyor. Kitap kalıcı olduğu için böyle bir şey söz konusu değil. Onun için daima üniversiteler monotip tercih etmişlerdir.

Emekli olmama rağmen, hâlâ vazgeçip atamadığım şeyler vardır bende, bu da onlardan biri (kitabı gösterir). Şu ikisi, bir macar matbaacı arkadaştan bana hediye edilmişti. Çok enteresan bir şeydir. Bu Macar matbaası tarafından, pratik bilgiler el kitabı. Bu da Monotype firması tarafından yapılmış bir kitaptır.

Aİ **Arşivinizde başka neler var?**

TS Ben arşivimi Basmen'e vermiştim. Tüm arşivimi ve bilgimi Gökhan Akçura'ya açtım. Onunla birlikte çalıştık, o eksik olmasın, yazmış. Eğer Tunçer Sezergil olmasaydı, böyle bir kitap olmazdı diye.

Aİ **Basmen'e gideceğiz ayrıca, bir gün. Öncelikle sizinle görüşmek istedik. Gökhan Akçura'nın "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Matbaacılık Tarihi" kitabı bende var, evet.**

TS (Kitaplığı işaret ediyor) Üstte Bâb-ı Âli ve matbaacılık dergileri, 60, 70 sene evvelinin dergileri. Willi Blümel bir matbaacılık dergisi çıkartmıştı. Bir şey yazmaya filan çalışıyordum bir gün, bizim Blümel geldi, "Ne yapıyorsunuz Tunçer Bey" dedi, "Efendim dedim böyle bir şeyler yazacağım". "Saçma" dedi. "Niye efendim" dedim. "Kimse okumaz, burada kimse hiçbir şey okumaz" dedi. Sonra ben dergi çıkarmaya karar verdiğimde de yine gittim. Ben dergi çıkartıyorum. Ona makale, yazı filan verir misiniz? diye sordum. "Saçma, ben kaç sene

çıkardım, kimse okumadı" dedi. Blümel'i bir görseniz, dev gibi böyle. Sabah 8'de işe başladık. Blümel kapıda olurdu. "Günaydın efendim, günaydın" selamlaşırdı. Eğer 5 dakika geçiyorsa, "Günaydın Tunçer Bey" derdi.

Aİ **Büyükbabam da üniversitenin ilk akademi müdürlerinden. Kapıda bahçede dururmuş, böyle geç kalan hocalara, günaydın efendim, hoş geldiniz dermiş.**

TS İşte aynı, evet. Blümel de bize aynı şeyi yapardı. Ama ben hiç geç kalmazdım tabii.

Aİ **Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde neler yaptınız, detaylı anlatır mısınız?**

TS Peki. Tabii. Anadolu Üniversitesi'nde bence iyi, başarılı işler yaptık. Doç. Dr. Zühtü Hoca da bana hak verdi. İki sınıfa derse giderdim. Birinci sınıflara "Matbaacılığa Giriş" dersi verirdim. Son sınıflara da "Sahada Teknoloji" dersi verirdim. Ve tabii bunları İngilizce verirdik.

Ben o zaman şöyle bir şey yaptım. 120 tane soru hazırlardım. Her birinin cevabı altında vardı. Çocuklara verirdim hepsini, bu 120 soruyu okuyun ve ezberleyin. Her sınavda bunlardan 20 tane gelecek derdim. Böylece sınav içinde de bir şeyler öğrenmelerini sağladım ve iyi de oldu. O günlerden bu günlere, 5 tane öğrencim profesör, 3 tanesi doçent oldu. Şimdi beni arayıp soruyorlar.

Aİ **Ne mutlu size. Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde atölye kuruldu mu bu konuyla ilgili?**

TS Kurulmadı hiçbir zaman, sadece teorik bir ders olarak kaldı. O sıralarda Yılmaz Hoca rektörlük görevinden ayrıldı, ondan sonra Anadolu Üniversitesi'nde bazı sorunlar baş gösterdi.

Aİ **Benim bildiğim orada güzel bir matbaa vardı.**

TS Tabii, matbaa var. Matbaayı da Yılmaz Hoca kurmuştur. Matbaanın makinelerini de ben kurdum oraya. Benim bir de teknisyenlik yanımdır ki, ondan da çok zevk almışımdır. Edebiyat Fakültesi, Matematik Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi bütün buralardaki matbaaları da ben kurmuşumdur.

Aİ **Anlatır mısınız daha detaylı?**

TS Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde eğitimler ve çeşitli çalışmalar yaptık. Oradaki matbaadan da çok yararlandık, Eskişehir

matbaaları ve matbaacıları ile ilişkiler kurduk. Anadolu'nun birçok yerine gitmişimdir ve oradaki matbaaları da gezip görmüşümdür. Bana önce pek sıcak bakmadılar. Yani böyle biraz uzaktan bakıp, ya bu adamcağız kim, yani mektepli, alaylı olayı vardır ya. Ben birden bire İngiliz mektepli oldum bundan sonra.

Mesela gidiyorum makinenin arızasını gideriyorum. Operatöre bu niye oldu diye soruyorum. Ben biliyorum neden olduğunu, ama kimseyi kimseye rapor etmedim. Şikayet etmedim. O zaman anladılar ki, ben onların dostuyum. Ondan sonra anladılar ki, benden zarar gelmez. Sonra matbaa müdürleri, matbaa sahipleri ve çalışanlar, hepsi birden beni aralarına aldılar. Kabul ettiler yani ondan sonra. Ondan sonra hiç zorluk çekmedim.

Aİ Ne tür makineler vardı Eskişehir Anadolu Üniversitesi'ndeki matbaada?

TS Monotip makineleri vardı. Genellikle baskı makinesi olarak Heidelbergler vardı. Matbaanın müdürü Muhtar Özkaptan, Yılmaz Büyükerşen'in sınıf arkadaşıdır aynı zamanda. Orada çocuklara pratik eğitim verilirdi. Sonradan, olaylar gelişti, web ofset filan da aldılar. Ve ben oradaki olaylardan çok memnun kalmıştım. Rektör değiştikten sonra, bu hocayı artık gönderelim demişler.

Bana hiçbir şey demeden, "Hocam teşekkür ederim, bundan sonra gelmeyin" dediler. "Hiç olmazsa bir elimi sıkın, bir kahve ikram edin" filan dedim. Niye öyle yaptılar bilmiyorum. Sonra oradaki öğrencilerimi İngiltere'ye gönderdim. Matbaa sektöründe İngiltere'de eğitim görmüş ilk insanım. Benden sonra bazıları oldu. Benden evvel Almanya'ya gidenler var. Onlar kendilerine yüksek matbaa mühendisi filan derler, bir tanesi İzmir'de Akın, soyadını hatırlayamadım. O da çok değerli bir arkadaştır. Ahmet Dereli, Recep Yaman, bunların hepsi, Stuttgart'tan mezundurlar. Ama İngiltere'de ilk bu şeref bana aittir.

Aİ Okulunuzun ismini söyler misiniz?

TS Monotype Printing School.

Aİ Nasıl bir eğitim aldınız orada?

TS Tamamen dizgi sistemi ile başladık ve pratik yaptırıyorlardı.

Dizgi nasıl yapılır, hani dizgi çeşitleri var ya soldan blok, sağdan blok, ortalama gibi onları anlatırlardı. Ondan sonra dizgiler baskı makinelerine nasıl geçirilir? Bunları anlatırlardı. Daha sonra yavaş yavaş

pratik başlardı. Pratikte de işte monotipin hurufatı ile ilgilidir.

Biraz hareketli bir hayatım vardı benim. Matbaacılıkta da çok sevdiğim, aşık olduğum için hep bir şeyler yapmak istedim. Yaptık, yaptık, hep başımıza bela aldık sonra. O dönemde bir tek "Matbaacılar ve Dizgiciler Derneği" diye bir dernek vardı, hiçbir işe yaramayan bir dernekti. İbrahim Bilge ile birlikte Basım Mensupları Derneği'ni kurduk. İlk olarak adı Basım Mensupları ve Emeklileri Derneği'ydi, günün birinde dedik ki bu emekli olayını kaldıralım. Ve Basım Mensupları Derneği oldu.

İbrahim Bilge; bizim üstadımız, büyük mücellit, onun gibi bir adam gelmedi. Türkiye'deki bütün gölleri, bütün balıkların adını bilirdi. Bisikleti ile İzmir'den Ankara'ya gitmiş, Atatürk'ün bile elini öpmüş adamdır. Fevkalade bir adamdı, ben onun yardımcısıydım. İbrahim abi bir gün "Artık ben bırakayım bu işi Tunçer" dedi. "Sana güveniyorum sana bırakacağım" dedi. Ondan sonra ben Basmen'in Başkanı oldum. 6 sene yaptım başkanlık görevini. Sonra başkaları geldi ama, ben yine her zaman içindeydim.

Şunu da kısaca anlatayım. İbrahim abi, eski matbaacı arkadaşlarıyla, Anadolu Hisarı'ndaki bir çay bahçesinde senede bir toplanıyordu. Benim çok hoşuma gitti, Ankara'dan İstanbul'a geliyorum. Ertesi sene toplantıya katılıyorum. Adı, Börekli Sohbet.

- OT** Çok uzun yıllar tekrar etti. Bütün üyeler davet edilirdi, klasik davetiye gelirdi. İşte şu sayılı geleneksel börek günümüze bekleriz diye, benim de katılmışlığım da oldu.
- TS** İbrahim abi, bunu yasal bir duruma getirsek filan dedim. İşte kısaca Basmen öyle oldu dediğim gibi. Ondan sonra dedik ki, bir dergi çıkartalım. Ancak 3 sayı çıkartabildim. Saçma diye bıraktılar, kimse ilgilenmedi.
- AI** **Elinizde duruyor mu o dergilerden örnekler?**
- TS** Yok. Hayır.
- OT** *Basmen Dergisi*, hâlâ yayımlanmaya devam ediyor, ama senede 2 veya 3 tane çıkıyor. Matbaacılar yaşıyorlar bunu.
- TS** Benim çıkarttığım dergi, 3 sayıydı, o da Basmen'in himayesindedir. *Basmen Dergisi*'nin ilk sayısının mizanpajını

da ben yaptım. Basan da Oktay Duran'dı. Dr. Oktay Duran. Duayen. Bir duayen lafı geçer gider. Duayen sadece yaşlı insan değildir. Mesleğe hizmet eden, bir şeyler yaratan, katkılarda bulunan insandır. Ama

yok işte bizde 70 yaşına geldi mi, matbaasından çıkmamış olsa da duayen deniyor. Dr. Oktay Duran gerçek bir duayendir. Okul yapmıştır, kitaplar yazmıştır. O adamın elini öpmek lazım. Dergimizi uzun zaman o basmıştır.

OT Dr. Oktay Duran, Cem Ofset oluyor. Çünkü iki tane Oktay Duran var.

TS Evet, ikisi de kardeş.

Aİ **Son sayılar var mı elinizde?**

TS Basmen ile ilgili sayılara da bakarım şimdi, vardır bende.

Ondan sonra Basmen artık, isim yapmaya başladı ve üyelerimiz olmaya başladı. Fakat bu arada bir başka olay çıktı. Bir grup dedi ki, bu dernek. Tabii derneğin yasal kuralları var. Biz dernekte istediğimiz gibi rahat hareket edemiyoruz. Ne yapacağız? Vakıf istiyoruz, dediler. İşte o zaman buna rahmetli İsa Temel çok üzüldü. İsa Temel, İsmet Yılmaz dediler ki, böyle bir şey kuruyoruz. Sen gel bize katıl. Basmen'i boş mu vereyim, yani o ihaneti yapamam. Basmen'i bırakıp gelemem, size kolay gelsin dedim. O zaman Basev oldu işte.

"Basım Sanayi Eğitim Vakfı" ve bizden çok iyi işler yaptılar. Çünkü biz her matbaacıya açtık. Onlar sadece işverenlere açık oldular. Hem parada sıkıntı çekmediler. Hem daha iyi işler, çalışmalar yaptılar Sonra "Etiketçiler Derneği" kuruldu. Yani bizden sonra o kadar çok şey kuruldu ki. "Ambalaj Sanayicileri Derneği" kuruldu. Onlar da bir dergi çıkartmaya başladılar ve ondan sonra, çok dernek ve dergi olayı gerçekleşti.

Aİ **Peki, 23 yıl kendi şirketim vardı dediniz, neredeydi yeri?**

TS Burada, Cağaloğlu'ndaydı.

Aİ **Şirketin ismi neydi?**

TS Lazer. Çünkü Lazer Elektronik Sistemleri'ni pazarlıyordum. Onun için hem akılda kalır diye, Lazer Ltd. Burada yine Blümel ile beraberim. Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi diye bir yer vardır.

OT Türk Tarih Kurumu Basımevi. Matbaacılıkta temel taşlardan birisidir.

TS O kadar şanslıyım ki, Blümel temel taşıydı, Tarih Kurumu temel taşıydı ve ben bunların hepsiyle çalıştım. O zaman Türk Tarih Kurumu Basımevi'nin müdürü Gökben İğdemir'di. Çok harika bir insandı, hepsi rahmetli oldu.

ti Blümel'in mezarı nerede dediniz?**ts** Kurtuluş'ta bir Protestan Mezarlığı var. oralardadır.

Fatiha ile toprağa verdik biz Blümel'i. Çok iyi Türkçe bilen, çok iyi rakı içen ve çok iyi bir tipocuydu. Yani düşünebiliyor musunuz? Şirketinin alt katında küçük bir tipo makinesi vardı. Yılbaşlarında kendisi takvim basardı. Tipo hayranıydı. Biz de öyle olduk.

Sonra devam edeyim, Gökmen Bey İstanbul'a geldi.

Blümel'e gitti ve "ben Tunçer'i istiyorum" dedi. "Niye?" "Çünkü teknolojiyi geliştiriyor ve Türklere ihtiyacım var" dedi. "Olmaz, vermem" dedi, Blümel. Sonra beni çağırdılar. Ankara-İstanbul arasında gidip gelemem. Çok konuşuldu, çok tartışıldı ve sonunda Blümel dedi ki; "Tunçer'i size vermiyorum, kiralıyorum. O adamımdır, istediğim zaman geri gelecek. Tarih Kurumu'nda işi bitince benim Ankara'daki büroma gidecek, orada çalışacak. Tunçer benimdir, senin değil" dedi. Bu şekilde istersen yapalım diye ekledi. Bana çok iyi şartlar verdiler. Tabii en önemlisi, gerçek matbaacılığı orada öğrendim.

Çünkü, dizgiden mücellithaneye kadar her şeyin en teknik makineleri orada vardı. Orada bütün makinelerin içine girdim. Mesela iki tane Alman makinesi vardı, burunlarından kıl aldırılmazlardı. Ben girerdim, makineyi tamir ederdim, çıkardım. Ne haber derim onlara da, birer selam verir, çıkardım yani. Çok iyi çalışmalar yaptık. Matbaanın her şeyi vardı. Gökmen Bey, yepyeni sistemleri almıştı oraya. Çok güzel giyinirdi. Baskı makinelerinin olduğu baskı dairesine girerdi. Derler ki, "Şu makinede bir durum var." Hemen ceketini çıkartır, gömlek, kravat makineyle ilgilenirdi.

3 tane meslek, aşk olmadan yapılmaz: Denizcilik, artistlik ve matbaacılık.

Matbaacılıkta bunu ya basarsınız, ya basamazsınız. A bu maviye benziyor falan yok öyle bir şey, ya mavi, ya da kırmızı. Bitti. Olay bizde budur yani ve bunu yaşadığınız zaman, kitabı elinize aldığınızda kırmızıyı gördüğünüz zaman, o kadar mutlu olursunuz ki. Kâğıdın kokusu tabii bambaşka bir şey. Bana çok geldiler, sordular: Tunçer Bey kâğıt, kitap bitiyormuş? Kâğıt asla bitmez. Kâğıdın yerine ekran geliyor, katiyen. Niye? Kardeşim kitabı alacaksın. Sayfayı çevireceksin. Koklayacaksın, bakacaksın, okuyacaksın ve saklayacaksın. Yani bu hiçbir zaman başka türlü olamaz.

Aİ Efendim bugün bizi ağırladığınız, kıymetli bilgileri bizimle paylaştığınız, nadir kitaplarınızı gösterdiğiniz için çok teşekkür ediyoruz. Birkaç süre sonra, zannediyorum kapınızı tekrar aşındırırız ve sizi hiç bırakmayız diye düşünüyorum.

TS Efendim benim için, her şey memnuniyet şeyi, siz galiba gitmek üzeresiniz?

Aİ Var mı soracağımız başka sorular? Unuttuğumuz, atladığımız, kayda geçmesini istediğimiz isimleri sormadan geçtik mi?

TS Dergileri anlattık, dernekleri anlattık. Ankara'da çok güzel matbaalar vardı, İstanbul'da Ajans Türk Matbaası.

Ankara'da Güzel Sanatlar Matbaası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ayyıldız Matbaası. Yani kalitelilerini söylüyorum. Özel sektör olarak bunlar vardı. Onun dışında, devlet matbaaları filan vardı tabii. Burada da Devlet Malzeme Ofisi çok büyüktü.

Aklınıza gelen her konuda telefon edip, telefonda da konuşabiliriz. Beni çok mutlu ettiniz bugün. Gençleştirdiniz beni.

Aİ Biz de çok teşekkür ederiz.

TAN MATBAASI

SERMÜRETTİPİ

AMATÖR TİYATROCU

NAMİK

KEMAL

AYDIN

SÖYLEŞİ NO. 7 | 25.02.2019 | 52'
ÇAĞDAŞ OFSET, KADIKÖY

Aİ Merhaba Namık Kemal Bey. Bizi bugün burada ağırladığınız için size çok teşekkür ediyoruz.

NKA Estağfurullah.

Aİ Biz zaman içerisinde tarihe mal olmuş bu mesleğin izini sürmeye çalışıyoruz. Dolayısıyla sizin gibi değerli, bu işe emek vermiş duayenlerle görüşerek, arkadan gelen nesle izler bırakmayı amaçlıyoruz. Öncelikle şunu sormak istiyorum; hangi yıllarda mesleğe başladınız?

NKA 1954 yılında bu mesleğe ilk olarak Karaköy'de Ticaret Gazetesi'nde başladım. Ticaret Gazetesi; el yazıları, hurufat, yani tek tek harflerin kumpaslarla dizilmesiyle basılıyordu. 4, 5 kişiydik. Gazeteyi kısa sürede öğrendim; hep beraber gazeteyi çıkarmak için yazıları diziyorduk, ayrıca basıldıktan sonra dağıtıyorduk. Ertesi gün yine aynı işlemlerle devam ediyordu. Bu çok iptidai bir yöntemdi ama geçerliydi, gayet de güzeldi. Sonrasında piyasada entertip adı verilen dizgi makineleri kullanılmaya başlandı.

Ardından Saatli Maarif Takvimleri'nde dizgi üzerine çalıştım. Kütüphaneleri olduğu için kitaplarını da biz basardık. 1956 yılında Tan Matbaası'na çırak olarak girdim. 1954'te aileme bakmak zorunda olduğumdan çalışmaya başladım. Sabah erken saatlerde çalışıyor, bir yandan da okula gidiyordum. Ayrıca aralarda top da oynuyordum. Hepsini bir arada götürüyordum. O zaman İstanbul Ekspres Gazetesi, Tan Matbaası'ndaydı. Bu sebeple İstanbul Ekspres Gazetesi'nde de çalışıyordum. Sabah 6.00'da işbaşı yapıyordum, saat 10.00'da iş bitiyordu. Bu sırada biz Tan Matbaası'nda bir yangın geçirdik, 1957 yılında büyük bir infilak yaşandı.

BÜ Sirkeci İnfilakı.

Aİ Siz çalışıyor muydunuz o zaman?

NKA Evet, ben de oradaydım. Yangın o kadar önemli değildi ama infilakta tamamen havaya uçtuk. O gün gazete geç kalmıştı, ben yazı işlerine, en üst kata çıkmıştım. Yedek yazıları almıştım. Gazete henüz dönmemişti çünkü rotatifte basılıyordu. Bir arkadaşımız da gazetenin basımı ile ilgileniyordu. Üçüncü kattaydık. Ben duvarın dibinden aşağı inerken, o yukarı çıkıyordu. Gazetenin ne durumda olduğunu sordum. O da dönmediğini, neredeyse döneceğini söyledi. Tam o anda bir patlama oldu. Bir anda ne olduğumuzu anlayamadık. Ben duvara yapıştım, etrafı

göremez oldum. Ne olduğunu anlamaya çalışıyordum. Panikle bağırmağa başladım ama sonra durdum. Kendimi simsiyah bir toz bulutunun içinde buldum. O ara kendimden korkmağa başladım çünkü aldığım nefes tozdu, toz yutuyordum. Bir anda çatı üzerime çöktü. O gökyüzünü görmek, o maviliği görmek bana hayata yeniden geldiğimi hatırlattı ve ben oradan kendi gayretimle kurtuldum.

Tan Matbaası'nın sahibi Halil Lütfü Dördüncü, olay anında odasının önünde dolaşıyordu. "Ne oldu?" dedim. "Deprem oldu oğlum, deprem oldu" dedi. Bu arada arkadaki atölyelerden yaralananlar geliyordu. Koca koca dolaplar, ki bugün düşünemiyorum bile nasıl olduğunu, yolu kapatmıştı. Onları tek başıma kaldırdım ve yaralıların hepsini çıkardım. Patlamadan 1- 1,5 saat sonra ben de çıktım. Ancak iki belediye zabıtası beni yakaladı ve hastaneye gitmemi istediler. "Ben giderim" dedim ama izin vermediler. Ambulansa götürdüler. Araçta birçok ölü vardı. 38 kişi hayatını kaybetmişti. "Bu araca binersem ölürüm" dedim ve kaçtım. Orada Muhtar Sencer vardı, eski basketbol federasyonu başkanı. Gazetenin spor servisi müdürüydü. Kollarında çizikler vardı. "Tetanoz olur muyum?" diye sordu. "Olmazsın" dedim ama yine de doktora götürdüm. Cerrahpaşa'ya gittik. Tedavisi yapıldıktan sonra hemşirelere kendi tedavimi kendim yapabileceğimi söyledim. Tedavi biter bitmez eve döndüm.

Geçenlerde Gazeteciler Cemiyeti, Tan Matbaası'nın alt katında bir galeri oluşturarak orada bir panel yaptılar. Ben aynı zamanda Gazeteciler Cemiyeti üyesiyim. Orada infilakın gazetelerini gördüm. O anı tekrar yaşadım. Orada bir sürü arkadaşlarımız öldü. Sonrasında askerliğimi yaptım. 1964 senesinde geldim ve oranın müdürü oldum. Emrimde 38 kişi çalışıyordu. Mehmet Yıldırım'ı o dönem yanıma getirdiler çırak olarak. Orada çok güzel günlerimiz geçti. 1968'e kadar çalıştıktan sonra orayı devralmak istemiştım, ancak vazgeçtim. 1968 senesinden sonra Gece Postası Gazetesi'nde idare müdürü olarak başladım. Gitmek istemiyordum ama çok ısrar ettiler. "Şartlarını yerine getirirseniz gelirim" dedim. Çünkü orada işçilerin çalışma şartları çok kötüydü, bunun düzelmesi lazımdı. Eski gazetenin sahibi Ethem İzzet Binici, benden bakmamı istedi. 3, 5 ay orada çalıştım. Sonra baktım, istediklerim olmuyor. Bir gün dedim ki, "Ben bu işi bırakıyorum, geçmiş maaşımı da almıyorum çünkü hak etmedim". Bir süre sonra oradan çıktım. Sonra Kadıköy'e geldim. Kadıköy'de evvelden de yaptığım amatör tiyatroculuk üzerine çalıştım. Kadıköy Halk Eğitim

Merkezi'nin tiyatro kolunu yönetmeye başladım. Bu arada bir okul gibi, akademi gibiydi orası. Biz her oyunu hem sahneliyorduk, hem oynuyorduk, hem oynatıyorduk. Bu sırada suflörlük, makyözlük ve rejisörlük yapıyordum. 50, 60, 70 tane her yaşta oyuncumuz vardı. Eskiden Kadıköy'de sinema ve tiyatrolar çoktu. Avni Dilligil kendi tiyatrosunda bulunmam için çok ısrar etti, fakat kabul edemedim. "Sen istiyorsan buradan istediğini seç al" dedim. Bir sürü tiyatrolara aktör, aktris yetiştirdik. Örnek olarak, Tuncay Özinal'ı söyleyebiliriz, vefat etti. O da benim grubumun içindeydi. Çok iyi Fransızca konuşurdu ve çeviriler yapardı, oyunlar sahnelerdi.

Aİ Peki tekrar bu mesleğe nasıl döndünüz? Ya da dönmediniz mi?

NKA Aslında ben bu mesleği hiç bırakmadım. Çünkü bu mesleği kendi emeğimle kazandım. Bu arada kısa bir not düşmek istiyorum. Tan Matbaası'na 1956 yılında girmeden evvel, bir dönem boş kaldım. Boş kaldığım zaman, Hergün Gazetesi'nde mürettip olmadığı için çalışıp çalışmayacağımı sordular. "Tan Matbaası'ndan gelecek cevaba göre çalışabilirim" dedim. Hergün Gazetesi'nde işe başladım. 6 sayfalık bir gazeteydi, öğlen çıkıyordu.

Aİ Ustalarınız kimlerdi?

NKA Ben iyi eğitimliydim, iyi yetişmiştim. Ustalarım çok iyiydi. Muhittin Gökçeler babam gibiydi. Bana çok şey öğretti. Mesleği öğretmek için biraz sert bir yaklaşımı vardı. Otoriter bir ağabeyimizdi, her şeyi onun sayesinde öğrendim. Bana kendi tabiriyle, "açıkgöz abdal" derdi. Şuradan geliyor: Ben işime karşı çok saygılıyım, çok sadıktım. Hiçbir gün, Üsküdar'da oturmama rağmen, sis vardı, lodos vardı, tipi vardı gibi bir mazeret üretmeden işe zamanında gelirdim. Onun için bana o lakabı takmıştı. Benim gibi bir çırağının hiç olmadığını söylerdi. Onun istediklerini, o istemeden yerine getiriyordum.

Aİ Peki, Hergün Gazetesi'ne dönersek.

NKA Hergün gazetesinde sayfaları yapmaya başlamıştım. İlk gün gazeteyi saat 10.30'da baskıya verdim. Bana evvelki mürettiplerin saat 12.00'de, 13.00'de zor bitirdiklerini söylediler. Sistemimin farklı olduğunu söyledim. İstanbul Ekspres, Son Saat ve Hergün, buralarda çalışıyordum ve 5 lira haftalık alıyordum. Bu sırada Tan Matbaası'ndan, cevap geldi, ayın birinde başlamamı söylediler.

Tan Matbaası'nda her şey vardı. Gazete, dergi, mecmua ve kitap. Her türlü yayın olurdu çünkü Bâb-ı Âli'nin tüm kitapcevlerinin yayınlarını onlar yaparlardı. Eski ders kitapları, okul kitapları da orada yapılırdı.

Sonuç olarak, oraya gittim. Tan Matbaası'ndayken 1965 senesinde, askere gittim. Sonra Tan Matbaası'nda tekrar işe başladım. Orada bir otorite boşluğu vardı. 38 kişi çalışıyordu ve çoğu da gençti. Bizim mürettephanede aşağı yukarı 12, 15 kişi vardı. 8 tane entertipimiz vardı. Bir serlevha makinemiz vardı. Onu benden başkası da kullanamıyordu. "Serlavha" başlık demektir. Osmanlıca böyle tabirler için ustalarımıza bakardık. Avni Ustamız vardı. Böyle kafasını kaldırdığı zaman, anlardık ne istiyor. Hemen üçümüz bir arada istişarede bulunurduk, birimiz fırlar giderdik ve ne istediğini anlardık. Biz öyle yetiştik. Ustalar bize bir şey öğretmezlerdi, biz öğrenirdik. Yani onlardan o mesleği çaldık. Öyle diyelim. Çünkü bir şey sorduğun zaman azarlarlardı. Biz kendi gözlemlerimizle, kendi kabiliyetlerimizle bu işi yaptık. Sonra ben 1968'de Tan Matbaası'nı devralacaktım fakat bazı arkadaşların yüzünden olmadı, bıraktım. Küstüm bu işe. Biraz Gece Postası'nda çalıştım. Ondan sonra Kadıköy'e geldim. Burada Kadıköy Gazetesi'ni çıkarttım.

AI Tan Matbaası'nda, yanımda iki tane daha çalışan vardı, 3 kişiydik dediniz. İsimlerini hatırlıyor musunuz? Yaşıyorlar mı? İrtibatta mısınız?

NKA Çok geçmiş üzerinden, uzun bir zaman. İrfan diye bir arkadaşım vardı. Eyüp'te oturuyordu. O arkadaşımız da mürettepti. Ben oranın Sermürettibiydim. Yani tüm matbaanın sorumlusu olarak çalışıyordum. Bir sürü dergi ve gazeteler yaptık. Celâl Sılay vardı. Eskiden, meşhur bir şairdi. 1960 yıllara damgasını vurmuş bir şairdi. Onun bir dergisi vardı. Onu yapardık her ay fakat çok kötü bir huyu vardı. Ben hep tenkit ederdim, hep de çatışırđık onunla. Parası da yoktu. Bu yüzden idare, onun dergisini yapma taraftarı değildi. Ama ben "hayır" diyordum; "O ödemezse ben öderim" diyordum. İdarenin karşı çıkmasına rağmen dergisini muntazam bir şekilde çıkardım.

AI Peki, size o zamanın teknik zorluklarıyla ilgili bir soru yöneltsem, ne dersiniz? Ne zorluklar yaşıyordunuz o dönem? Bir konuşmanızda, intizam ve düzen olmadığını, çok zor şartlarda çalışıyor olduğunu belirtmiştiniz. Ayrıca bu durumu sevmediğinizi de söylemiştiniz. Neydi o sevmediğiniz kısımlar?

NKA Çalışma sistemimizde en ufak bir sıkıntı olmazdı. Sistemimiz, işçi, işveren seviyesindeydi. 1968'den sonra hep işveren konumundaydım, 2005 yılına kadar. Yanımda çalışan veya benim emrimde çalışan arkadaşımın, kim olursa olsun, hiçbir sınıf gözetmeden, hakkı benim için en önde gelendi. Kendi hakkımdan önce onlarınkini düşünürdüm. O düzeni kurmaya çalışıyordum ve o düzeni kurdum. O düzen içerisinde, Topbaşlar, o zaman belediye başkanı Topbaş'ın babaları o matbaayı kiraladılar. Kiraladıktan sonra, biz aynı kadro bu sefer onların yönetimi ile bir araya geldik. Bu arada Halil Lütfü Dördüncü bizim patronumuzdu. Bu isim çok önemli bir isim. Bâb-ı Âli'den gelmiş geçmiş en büyük patronlardan birisidir. Cuma, cumartesi, pazar günleri yanımda 3 kişi ile birlikte çalışırdım. 67 senesinde maaşlarla ilgili yaşanan sıkıntılardan dolayı matbaa durdu. Kısa bir süre sonra bir protokol yapıldı ve sorun çözüldü.

Aİ **Peki, bu matbaada çok farklı işler basıyordunuz. Hem gazete, hem dergi, hem de kitap. Bunların baskılarında farklı zorluklar var mıydı?**

NKA Hayır. Tan Matbaası çok komplike bir matbaaydı. Çift taraflı bir rotatifimiz vardı ve iki gazeteyi bir anda basabilecek durumdaydı. Alt katta baskı dairemiz vardı. 5 tane makinemiz vardı ve 3 tanesi otomatik makineydi. İki tanesi elle sallamalı baskı makinesi vardı. Bizim atölyemizde eskiden iki mürettiphane vardı. Biri gazete yapardı, diğeri ise kitap yapardı. Biz sonra gazeteyi ilave ettik. Dışarıdan hazır getiriyorlardı matrislerini. Gazete geldiği zaman gazete de yapıyorduk. Yani gazete sistemimiz zaten o kurulu düzendi. Orada hiçbir sıkıntı yoktu. Her şeyimiz o kadar güzel bir düzen içinde çalışıyordu ki her şeyi zamanında yetiştirebilmekteydik. İnkılap Kitabevi vardı. Bu meşhur bir kitabevidir Bâb-ı Âli'de. İnkılap kitabevinin tüm kitaplarını biz yapardık. Çalapala Yayınları'nın tüm kitaplarını da biz yapardık. Eskiden klişe yapıldı. Onları biz tahtalara çakardık veya klişe altlıkları vardı. Onlarla yapardık bu işi.

Bu kadar büyük zorluklar olmasına rağmen hiç şikâyet etmedik ve biz bunu en mükemmel şekilde yerine getirdik. Aslında bizim ustalarımız da bunları Ermenilerden almışlar. Çünkü bir ustam Ermenilerin bize bu tekniği göstermediğini, bakarak ve gizlice ne yapıldığını görerek öğrendiğini söylerdi. 68 senesi...

Aİ Oradan sonra Kadıköy'e geldiniz.

NKA Ben Kadıköy'e geldim evet. Kadıköy Gazetesi'nde, arkadaşlarımla tiyatromuz devam ediyordu. Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nde gayet faaldik. Kadıköy Gazetesi'ni çıkartalım dedik ve imtiyazını aldık. Kadıköy Gazetesi'ni arkadaşlarımızla önce amatör olarak çıkarmaya başladık. Tabloid boy çıkardık fakat tutmadı. Sonra büyük boy çıkarmaya çalıştık. Maalesef burada çok büyük bir potansiyel olmasına rağmen gazeteyi beslemedi. Bu sırada farklı hizmetlerde bulunduk. Göztepe Köprüsü'nün bugün bulunduğu yerde, o zaman ne yaya geçidi vardı, ne de başka bir şey. Her gün bir sürü kaza oluyordu. Oraya ilk yaya geçidini gazete olarak biz yaptırдық. Kısa bir süre sonra sahil yolu projesi için de gazeteye manşeti attık. Hemen akabinde, Fahri Atabey'in de bizimle iletişime geçmesiyle gazete ile yayınlama imkânı bulduğumuz bu proje de olumlu sonuçlandı.

Aİ Kadıköy Gazetesi'nden günümüze kadar nerelerde bulundunuz? Matbaalar bağlamında.

NKA Gazete battıktan sonra 70 senesinde hanımla tanıştım. Tanıştığımız zamanlar sabahlara kadar çalışırdım. Bütün ordu evlerinde subay arkadaşlarım vardı, bu sebeple ordu evlerinin fotoğraf işlerini bana verirdiler. Bunun dışında her gün matbaacılık, fotoğrafçılık ve yıllık yapıyordum.

Aİ Hangi matbaalarda çalıştınız?

NKA O zamanlar daha çok ferdi olarak bir şeyler yapıyordum. Matbaa işi olduğu zaman arkadaşlarım vardı Bâb-ı Âli'de. Onlara yaptırıyordum. 1976'ya kadar Tercüman Gazetesi'nin Anadolu Yakası büro amirliğini yaptım. 3'üncü ve 5'inci sayfa bana aitti. Bir kadrom vardı. 5'inci sayfayı her gün ben doldururdum. Sonra bana sabit bir büro açacaklarını söylediler. "Yok, kusura bakmayın benim işlerim var, onun için siz başkasını bulun" dedim. Anadolu büro amiri olarak yaklaşık 1,5 yıl orada çalıştım. Ben bu arada 4-5 iş yapıyordum. Hanımla da 74'te evlendim, evlendiğim gün de çalıştım. Haber Ekspres diye bir gazete çıkardım. Bu arada da İstiklal Gazetesi'nin 1975-92 seneleri istihbarat müdürlüğünü yaptım. Eşim de matbaacıdır. O da matbaayı yönetir, bilir. 1992 senesinde emekli oldum ve bu işe girdim. Bugüne kadar 3 kere iflas ettim ve bu arada 2003 yılının 27 Aralık'ta kalp krizi geçirdim, stent takıldı. Altıyol'da bir matbaam vardı, 2005'te işçileri ve makineleri toplayıp kapattım.

Aİ **O matbaanın ismi neydi?**

NKA Esin Matbaası'ydı. Bu arada matbaacılık sektöründe, gazete sektöründe ve tiyatro sektöründe çok adam yetiştirdim. Çünkü Kadıköy Gazetesi bir ekoldü, bir okuldu, bir akademiydi. O zaman gazetecilik yüksek okulu vardı. Oradan mezun olanların diploma alabilmeleri için bir gazetede 6 ay staj yapmaları lazımdı. Staj yapamayacak seviyede ekonomik sıkıntıları vardı çoğu kişinin, bu sebeple bende staj yapıyorlardı. Benim 3, 5 tane makinemi kırdılar ama öğrendiler işi. Onlara bonservislerini veriyordum ve diplomalarını alıyorlardı. Bir isim üzerinde durmak istiyorum, Bâb-ı Âli'deki Tamer Özdemir. Bu arkadaşımız gazetecilik yüksek okulunda okuyordu. Bana getirdiler. Biraz oynak bir adamdı. "Bundan bir halt olmaz, istemez" dedim. Benim yazı işleri müdürüm vardı. Mehmet Tanju Akerman, "Ben bunu adam ederim ve bu piyasanın en büyük gazetecisi olur" dedi. AKM'nin yanışını ilk resimleyip ertesi gün gazetede çıkan haberi yapan arkadaşımızdır Tamer Özdemir. Bir süre sonra da TRT'de bugün Uğur Dündar'ın yaptığı programlardan çok daha büyük programlar yapıyordu.

Aİ **Ağzınıza sağlık, çok çok teşekkür ediyoruz.**

NKA Estağfurullah.

SADIK

ÖĞRETİM ÜYESİ
GRAFİK TASARIMCI
AGİ ÜYESİ

SÖYLEŞİ NO. 8 | 15.03.2019 | 51'
OFİS, CİHANGİR

KARAMUSTAFA

Aİ Sevgili Hocam, bizi bugün burada ağırladığınız için teşekkür ediyoruz. Grafik Tasarım Bölümümüzün çok önemli bir eğitmenisiniz. Grafik tasarımcı olarak katkılarınız büyük. Grafist'i kurduk, sizinle beraber geliştirdik, sizden çok şey öğrendik. Şimdi bizim bir hayalimiz var, bir atölye kurmak istiyoruz ve

Letterpress tarihini, ne olmuş, ne bitmiş, biraz da biz keşfetmek istiyoruz. Unutulmuş, kayda geçmemiş bilgileri, kayıt altına almak istiyoruz. Bir nehir söyleşi sizinle yapmak istiyoruz. Bize anlatacağınız şeyler çok önemli, yol gösterici olacak bizim için. Bize kısaca ya da uzunca, nasıl istiyorsanız, sizin önem sırasına göre tarihsel süreç içinde siz nasıl yol aldınız, neler oldu, bunları anlatabilir misiniz?

SK Teşekkür ederim Ayşegül. Önce matbaa ile nasıl tanıştım, oradan başlayalım. Ankara'da lise son sınıfta öğrenci iken, bir mezuniyet gazetesi çıkardım. Çıkardım diyorum, tek başıma yaptım biraz. Bu gazeteyi basmak için Ankara'da basın bulundugu, Rüzgârlı Sokak'taki bir matbaayı tavsiye ettiler. Bir aracı vasıtasıyla o matbaaya gittim. Büyük bir matbaa değildi ama kitap basan bir matbaaydı, yani 57x82

makinesi vardı. Orada işte dizgi nedir, linotipte satır satır dizildikten sonra sayfa haline nasıl getirilir, gazete olarak nasıl yerleştirilir öğrendim. Arkalı önlü basılırdı bunlar. İlk matbaa ile temasım buradadır. İkincisi, akademide birinci ve ikinci sınıfta öğrenciyken, Karadeniz Ereğlisi'ndeki akrabalarımın yanında sömestr tatiline geçirdim, 1 ay boyunca. Oradaki yakınlarımdan biri, Ereğli Memleket Gazetesi'ni çıkarıyordu. Biraz da orada gazete nasıl yayınlanır gördüm. Günlük bir gazete yayınlanıyor, şaka değil. Bir operatörü vardı, bir de yazı işleri müdürü, tashihleri, her şeyi yapan bir adam vardı, Turan Bey. Bir de sahibi vardı.

Aİ Resimli bir gazete miydi bu?

SK Resimli değildi. Yani taşrada klişe yapma imkânı olmadığı için klişelerini İstanbul'a gelip gazetelerden kilo işi resim klişeleri satın alarak sağarlardı. Güncel birtakım fotoğraflar vardı. Aşağı yukarı her gün bir resim mutlaka kullanılırdı.

Aİ Devlet Başkanlarının resimlerini mi?

SK Devlet Başkanları, o zamanın komutanları, politikacılar, her gün bir figür bulunurdu. Magazin fotoğraflarıyla idare

ederlerdi. Orada sanat hakkında küçük yazılar yazmama müsaade ettiler. İlk yazarlık denemelerimi orada yaptım. Bir de benden bölüm başlıkları istediler, onları yaptım. Şu anda o gazetenin bir kopyası bile yok elimde. Ama zannediyorum Ereğli'de vardır, arasam bulurum.

Aİ O başlıklar klişe olarak dökülüyor değil mi?

SK Başlıklar klişe olarak, yani hepsi klişe olarak hazırlanıyor. Yerleştiriliyor. Basılıyor. Tekrar sökülüyor. Çok zahmetli bir işti. Bu makinenin temizlenmesi, her gün yeniden baskıya hazır hale getirilmesi, bütün bunlar da bir günde oluyor. Olağanüstü bir şey. Böylece klişecilerle tanışmış oldum, beni yönlendirdikleri Çağaloğlu'nda, eski Hürriyet'in karşısındaki sokakta, Narin Klişe diye bir klişe atölyesinde bunları çalıştım. O zaman her iki şekilde yapardık bunu, klişe yapmak için film masrafı çıkmasın diye, resimleri, yazıları aydınır kâğıt üzerine çizerdik; o da film olarak kullanılırdı. Özellikle fotoğraf filan olduğunda film çekilmek zorunda kalınırdı.

Matbaa ile çok fazla haşır neşir olmam tipo matbaa ile başladı fakat ben mesleğe ofsetle başladım. Ama zaman zaman hem ucuz olduğu için, hem birlikte çalıştıkları için tipo tercih edilirdi. Tipo matbaanın bir özelliği ofset matbaanın yapamadığı başka işleri yapabilmek. Mesela kutu kesimi yapar, pilyaj yapar, perforaj yapar, numarator basar, gfre basar, yıldız basar. Bütün bunlar ofsette yapılamayan şeylerdir. Dolayısıyla tipo matbaa ile de çalışırdık; sadece ucuz olmasından dolayı değil, ihtiyacımız vardı.

Aİ Demin sohbet ederken bir ustadan bahsetmiştiniz, bir Ermeni ustadan, Varujan Usta mı?

SK Klişeci Varujan usta, bana iş önerdi. "Gel burada çalış, sana bir masa vereyim" dedi. Çünkü orada gelen filmlerin rötuşu yapılıyor. Hürriyet'in karşısındaki sokakta, Narin Klişe. Hatta gittim aradım, bulmaya çalıştım. Oradaki han odasına sordum. "Abi kaç sene önceydi bu?" dedi. "Dalga geçiyorsun herhalde" filan dedi. Yine Çağaloğlu'nda klişeci Yavru Klişe diye bir yer vardı. Hâlâ var onlar. Yeraltında bir yerde. Güven Klişe diye bir yer hatırlıyorum. Kenan Klişe vardı, çok ünlü. Yani bunlar artık, renk ayrımcı klişeciler. Mecmua kapakları, renkli resim, renk ayrımı yaparlar. Kenan klişe hâlâ durur, Akşam Gazetesi'nin orada. Narlıbahçe Sokak'ın köşesinde Akşam Gazetesi vardır. Akşam Gazetesi'nin binasının karşısında Kenan Klişe'nin tabelası hâlâ

durur. Kaldırılmışsa, fotoğrafını çekmiştim. Size veririm.

Narlıbahçe Sokak, Dünya Gazetesi'nin bulunduğu sokaktı eskiden, bir "L" yapar. İyi matbaalardan Reo Basımevi ki ortaklarından biri Ferit Erkman, grafik tasarımcıdır. Onların matbaası vardı. Selim usta diye bir ustaları vardı. Dolayısıyla ofseti, hep birlikte yürütürdük. Yine akademi öğrencisi iken, Şehir Tiyatroları'ndan afiş yapabilecek yetenekli öğrenci aramışlar. Devamlı iş peşinde koşardım, çünkü çalışmak zorundaydım. İki kardeşiz, okuyorduk. Bir memur babanın bütçesinin dörtte üçü bize geliyordu. Dolayısıyla hep böyle işin peşindeydim; bir de öğrenmek istiyorum, hırsım var. Şehir Tiyatroları'na gittim, beni kabul ettiler. Hatta önce bir ödev verdiler tabii, taslak görmek için. 4 tane afişin taslağını götürdüm, beğendiler. Rahmetli Hamit Akınlı yönetmen, o bölümün başındaydı. Ve çalışmaya başladım.

Aİ **Şehir Tiyatroları'nda böyle bir tasarımcı kadrosu mu vardı?**

SK Hayır. Kadrosu yoktu. Beni figüran kadrosu ile istihdam ettiler. 455 lira maaşım vardı, iyi paraydı o güne göre.

Aİ **Size tasarım vermeden önce nasıl yapıyorlarmış bu işi?**

SK Matbaacı yapıyordu. Önce basıldığı matbaayı anlatayım: Yeşilçam Sokağı'nda, Sanat Matbaası diye bir matbaa.

Tiyatro afişleri, konser afişleri basardı ve bunlar sadece büyük boy harflerle, hurufatla basılan 70x100 afişlerdi. Sahibi Turan Bey isminde bir zattı. 3 kişi çalışırdı matbaada; büyük bir makineleri vardı, makinenin operatörü, Lütfü Usta. Mürettip Ali Usta, bir de amca dediğimiz, son derece saygın yaşlı bir hakkâk vardı. Hakkâk kelimesini de zor söylerim hep. Şöyle oluyordu, ya olduğu gibi doğrudan kâğıt üzerine harfler dizilerek bir ya da iki renkli olarak basılıyordu. Veya daha önceden hazırlanmış böyle bir perde motifi, 1000, 2000 basılıyordu ve bunların üzerine o oyunun bilgileri, çeşitli boylarda farklı renklerde baskıya giriyordu.

Tİ **Bilgiler derken, sadece tipografik öğeler mi giriyordu yani o perde vesaire motifin içine?**

SK Tipografik öğeler dışında başka bir şey yapılmıyordu. Ama gerçekten etkili işlerdir. Örneklerini görürsünüz. Ben çalışmaya başladım, işte ilk 4 afişin taslağı kabul edildi.

Ve şöyle çalışıyordum, renkli resimli afişler, ama resimler de böyle renk şablonlarıyla yaptığımız linolyum kalıp kullanarak, onları sunta

üzerine yapıştırıyordum, marangozhanede böyle dekopaj ile kenarlarını aldırıyorduk. Ve onlar klişe olarak baskıya giriyorlardı. 125 tane basılırdı.

Aİ **Dolayısıyla klişeleri de kendiniz ürettiniz?**

Doğru mu anladım.

SK Klişeleri kendimiz ürettik. Yani çok ucuza olması gerekiyordu, bunların. Ama müthiş bir deneyimdi. Yani hem yeni bir yöntem öğreniyorum, matbaanın nasıl çalıştığını öğreniyorum, matbaa insanlarının nasıl insanlar olduğunu deneyimliyorum. Bu deneyimler unutulmaz. Ve böylece Şehir Tiyatrosu'nda çalışmaya başladık. Ben 455 lira figüran maaşı alıyordum, tabii yasal olarak da orada figüran

olarak çalıştığım görülsün diye, oyunlardan birinin figüran kadrosuna ismimi yazdılar. Hâlâ durur o. Bunun dışında, iki tane de dergi kapağı tasarladım, Şehir Tiyatroları'nın dergi kapağı. Onlar da tipo baskıda basılırdı ve ilk kolaj çalışmalarını o işlerde yapmıştım. İki sayı çıktı. Taa Dârülbeydâ'yî'nin kuruluşundan beri *Türk Tiyatrosu* adı ile basılan bir dergidir, yani 1930'lardan beri çıkardı o dergi. Şimdi çıkıyor mu bilmiyorum. Zaman zaman başlıkları değişir, boyutu değişir ama hep çıkar. Benim zamanımda iki tane basıldı. Bir de onları yapıyordum. Böylece 1 yıl çalıştım. 10'dan fazla afiş yaptım. İlklerini unutmam, Kazancı Yokuşu'nda bir tane öğrenci evimiz vardı. Onlar basılır basılmaz, aldım eve götürdüm; babaannem bizimle kalıyordu, bize bakmak için. Babaannem "Ne bunlar, bu pislik nereden çıktı? Çok pis kokuyor bunlar!" filan dedi. Bereket tatildi, babaannem gitti, onları duvarlara astım.

Aİ **Bize hoş gelen kokular, onlara fazla geliyordu demek ki.**

SK Yani olağandışı bir şeydi. Aylarca orada kaldı 4 tane afiş. O 4 afiş sonra, 10, 12 afiş oldu.

Aİ **Bir şey soracağım, bir tamburlu makineden bahsettiniz, bir söyleşimizde. O tamburlu makine neredeydi?**

SK O Sanat Matbaası'nın makinesi. Yani tambur dediğim, kocaman bir silindir düşünün. Makinist belli bir yükseklikte bir platformda arkasında durur. Platforma kâğıt verir. Makaslar kâğıdı alır, tambur döner, aşağı doğru gider.

Bir yandan da baskı kalıbı geçer ve belli bir noktada silindire düz kalıp buluşurlar, baskı çıkar. Böyle bir teknoloji ve muazzam bir makineydi. Ha, huu, sesler çıkarırdı.

ti Sizin yaptığınız afişler nasıl basılıyordu?

sk Hepsi böyle basılıyordu. Genç bir öğrencinin matbaanın en ilkel biçimiyle tanışması gerçekten önemli bir deneyimdir.

İlkel filan değil tabii, yani bu yüz yıl öncenin en gelişmiş tekniği ama öyle birkaç matbaa vardı, İstanbul'da. Şeref Matbaası diye bir matbaa hatırlıyorum, Cağaloğlu'ndaydı, hatta daha sonra bulursam gösteririm Egemen Bostancı ile çalışırken, onun afişlerini yapıyordum, ofsette basılıyordu. Üç kardeş vardı, galiba 1980'lerden bahsediyorum, Sanat Matbaası'nın bütün malzemesini satın almışlardı. Hatta şurada bir sokaktadır, oraya taşınmışlardı. Ama daha önce Beyoğlu'ndaydılar. Şimdi bunların iş bölümü şöyle; biri matbaacı, biri afiş asıyor, biri de ilişkileri kuruyor. Fakat böyle mafya tipli adamlar bunlar, yani ben şimdi Egemen Bostancı'ya resimli afişler yapınca bir gün geldi beni tehdit etti. "Öyle işler yapma Sadık Bey" dedi. Yani, biz ne güzel basıyorduk, nereden çıktı, böyle resimli afiş filan...

Egemen Bostancı'ya gittim, "Egemen, ya böyle böyle birtakım adamlar böyle bir şey söyledi" dedim. O tabii bu alemi iyi bilen bir adam olduğu için, hem ofsette benim yaptığım afişler basıldı, hem de usulen oyuncuların isminin bulunduğu tipo afişlerden bastırıldı. Bir de başka türlü bir afiş vardı, o da elle yapılmış, yani o zaman böyle dijital baskılar filan yoktu. Yine birkaç defa tiyatro afişini, fener afiş şeklinde yaptık. Orijinalinden ozalit çektirirdik, 125 santim genişliğinde, sonra benim verdiğim orijinale göre, Tabelacı Ömer Yıldız orijinalin üzerinden boyardı onları. Ve kendi imzasını atardı. Yani sen kimsin, Ömer Yıldız dururken! Çok hoş bir arkadaştı. Öyle, o işleri yapan insanlar vardı. Fener afiş, biliyorsunuz, sinema önlerine, tiyatro önlerine, arkasından ışık verilen, büyük boy, elle yapılan işlerdir; işte onların ustaları, Münih Fehim, Mithat Ağakay, ki Mimeray Ofset'in kurucusu, Erol Bey'in babasıdır. Onların yaptığı işlerdi bunlar. Sonunda öyle paçayı kurtardık mafyadan.

ai O zamanlar Akademi'de matbaa var mıydı? Ne tür bir matbaaydı, neler yapıldı? Aldığınız eğitimin bir parçası mıydı?

sk Hayır. Yani ilk matbaayı Akademi'de bir Gestetner makine ile Devlet Film Arşivi yaptı. Devlet Film Arşivi tarafından, Sinema Televizyon Enstitüsü'nün kurucusu - hâlâ onun ismini taşıyor, kendisine uzun ömür dilerim - Prof. Sami Şekeroğlu'nun, girişimiyle bir

Gestetner makine alındı. Gestetner biliyorsunuz bir ofis makinesidir. Teksir makinesinin daha gelişmişidir. Sami Şekeroğlu ile çalışan arkadaşlardan Bülent Erkmen o zaman orada çalışıyordu. Onlar o imkânlarla kitap bile basmışlardır. Yani montajlarını yapıp, ciltlerini kendileri yapıp, kitaplar, davetiyeler bastıklarını hatırlıyorum. Sonra işte Akademi Matbaası'nın, yani Mimar Sinan'ın matbaasının kuruluşu daha sonraki bir olaydır. Yani bize bir matbaacılık dersi verilmedi. Öyle bir şey yoktu. Zaten iki tane hocamız vardı. Biri Emin Barın, biri Namık Bayık. Üç tane dersimiz vardı. Eğitim bugünkü gibi böyle 20, 30 dersli bir eğitim değildi. Daha çok atölye eğitimi, usta-çırak ilişkileri.

Ben eskiden reklam ajanslarında çalıştığım yıllarda, 1970'lerde, reklam ajanslarında matbaa vardı. Ne alaka diyeceksin, niye olsun matbaa? Dizgi için vardı. Çünkü işte bu birtakım grafik tasarım elemanları üzerinde kullanılacak dizgiler, foto dizgi yok o sıra. Mutlaka dizilmesi de lazım. Büyük ajanslarda matbaalar vardı, yani matbaa dediğim sadece işte bir hurufat koleksiyonu olan, bir prova makinesi olabilen, işte maaşlı bir adamı olan bir yerdi. Reklam ajanslarında, başka işkolları da vardı o zaman, mesela karanlık oda olurdu. O iş için elemanlar olurdu. Rötuşçular olurdu. Fotoğraf rötuşu yapan adamlar vardı. Mesela Man Ajans'ta Cavit Bey diye biri vardı ki, bütün fotoğrafların rötuşları ondan geçerdi. Dizgi de böyle bir şey. Çok sıkışmamak için, çünkü bir dizgi yaptırmak için Çağaloğlu'na gidecek, ondan sonra gelecek, bekleyecek filan, çok uzun işler, bu işleri ajans içinde görürlerdi. 60'ların sonunda, 70'lerin başında çalıştığım bir ajansın da böyle bir yeri vardı. Harbiye'de Turna Sokak'ta, Tel Ajans diye küçük radyo bir ajansıydı; benimle birlikte gazete ilanları filan da yapmaya başladı. Radyolarda eskiden reklam program saatleri vardı. İşte o ajansta ben de grafiker olarak çalıştım. Onların bir matbaası vardı. O matbaada sadece dizgi için değil, çünkü dizilirdi işte ne istiyorsak; en fazla 10 punto ya da elle dizilen 12 punto yazılar vardı; ya da başlık için daha büyük yazılar vardı, koleksiyonun zenginliğine göre. Sonra prova tezgahında bir prova alınır, ondan film çekilir. Sonra ofset yapımı için, pikaj için onlar kullanılırdı. Sistem böyleydi. Daha kaliteli bir şeye ihtiyaç olduğunda, Çağaloğlu'nda dizgi konusunda uzmanlaşmış, matbaalar vardı, sadece dizgi yapan. Metel Matbaası bunlardan biriydi. Metel Matbaası'na işi verirdik, "1 hafta sonra gel" derdi. Yani o kadar meşguldü adamlar, ama çok temiz prova verirlerdi. Provanın

temiz olması önemlidir. Yazıyı fazla büyütmezsiniz de ama en fazla elde ettiğiniz yazı da 12 puntodur. Özellikle metin dizgilerinde.

Aİ D Yayınları'nı basarlardı demiştiniz.

SK Mehmet Fuat ile Metin Bey'in D Yayınları ile bir akrabalıkları vardı zannediyorum. Bacanak olduklarını biliyorum. Ve Yeni derginin ve D Yayınları kitaplarının dizgilerini yaparlardı. Yani asıl işleri oydu tabii. Ondan sonra IBM daktilo çıktı, böyle top üzerinde harfler olan, o çok kurtardı işi. Her top başka bir yazı karakteriydi. Sonra foto dizgi çıktı, artık işler gelişti.

Aİ Peki, daha sonra neler yaptınız?

SK Şimdi Çağaloğlu'nda küçük bir handa çalışıyordum. Reklamcılığı bırakıp serbest çalışmaya karar verdiğimde, küçük bir odam vardı. Bitişikte de bir matbaa vardı; Gelecek Basımevi, Firuz ve Recai ustalar. Yardımcıları Nedim Usta vardı; şimdi artık usta oldu. Daha sonra ayrıldılar. Onlarla epey teşrik-i mesaimiz oldu. Daha çok tipo böyle ufak tefek, hem tasarım yapıyorum, hem de işte baskı işi yapıp üç, beş kuruş da oradan kazanıyorum. Hemen komşu olduğu için işler çok çabuk yapılırdı. Bir ciltçi Ali Usta vardı ve bütün Güncel Han bu tür işyerleri ile doluydu. Birikim Yayınevi vardı.

Onlarla işbirliği yaptım yıllarca, Çağaloğlu'ndan ayrılana kadar, bu tür ufak tefek işleri, daha çok başlıklı kâğıt, kartvizit, irsaliye, fatura gibi işleri orada bastırıyordum. Bir de usta müretteplerdi hepsi, hemen fatura dizerlerdi mesela. Onlarla çalıştık epey, kaldı ki işte gofre, perforaj, pilyaj, numarator gibi işler ofset matbaanın yapamadığı işlerdi. Ofsette basılan şeyler bile bu tür teknik hizmetler için oraya gelirdi. Arada Sait Maden gelirdi. Sait Maden de müşterisiydi oranın. Sait Maden'in çok sıkı pazarlık yaptığından şikâyet ederdi, matbaacılar. Öyle bir hoşluk vardı.

SBN Hâlâ da böyle devam ediyor zannediyorum değil mi?

Fatura baskısı, numarator?..

SK Artık gelişti matbaalar ama ofsetin numaratorü olduğunu hiç duymadım. Daha çok sanatçılar faydalıyor, Gülsüm Karamustafa arada edisyon yapacağı zaman gidiyor bir yerlerden matbaa buluyor. Hâlâ tezgahları durur onların, yani bir yere gitmez ve bu işleri yaparlar. Onların tezgahlarında litografi taşları görürsünüz. Eski litografi taşları, o tipo matbaaların tezgâhları olmuştur. Hepsinde vardır o, çünkü dümdüzdür o taşlar. Hâlâ zaman zaman

görüydüm, bu tür matbaaları.

SBN **Bize işlerinizden göstermek ister misiniz biraz?**

SK Tabii, koleksiyonda neler var, neler yok bir bakalım. Şu arkamda gördüğünüz dolap benim arşivim.

SBN **Şu klişeleri anlatmak ister misiniz biraz?**

SK Güven Klişe'ye gittiğimde bir ödül plaketi yapıyordum onun için gitmiştim. Bir problemle karşılaştım. Şurada gördüğünüz geniş, alçak kısımları freze ile indirirlerdi daha çok, yani

mürekkep almasın diye. Dericilerle çalıştıkları için bu mesele unutulmuş.

Bunun olmaması lazım. Anlatamıyorum bir türlü! Ya ben bunu da istiyorum filan derken, en sonunda anladık ve ben frezenin başına geçtim. Cevdet Kudret Edebiyat Ödülü için hazırlığım klişenin frezelerini ben yaptım.

BÜ **Bunları nasıl elde ettiğinizi anlatır mısınız?**

SK 1982 yılında Çağaloğlu'nda çalışırken, bir arkadaşımın birlikte iş dönüşü Semih Lütfü Kitabevi'nin önünde bir ilan gördük. Semih Lütfü Kitabevi, İstanbul'un en eski kitapevlerinden biridir. İlanda şöyle yazıyordu: "Öğrenciler için parasız kitap"; heyecanlandık tabii, ya bir gidelim bakalım, bize göre de bir şeyler var mı, diye düşündük.

"Öğrenci değiliz ama işte biz böyle böyle bir araştırma yapıyoruz" dedik.

"Alın" dedi, yanımızda çanta yok, bir şey yok. Ben onun için kitap almadım fakat, takılmamış kapaklar buldum orada. Şurada bir yerde. Yani çok öyle fazla bulunabilecek bir şey değildir. Bunlar örneğin Münih Fehim'in yaptığı kapak. Büyük bir ihtimalle bunların da klişesi vardı. Bulabildiğim kadar kapak aldım. Şu klişeleri aldım. O zamandan beri bunları saklıyorum.

Bu malzemeyi nasıl elde ettiğimin hikayesi böyle. Şunlar zaten, şurada gördüğünüz hep eski kitap koleksiyonları. Yani şu alt taraf Münih Fehim'dir olduğu gibi. Bu kitap kapaklarını biriktirirken başlangıç noktam, yeni yazıydı. Eski yazı da vardır bazı kitaplar, mesela Hüseyin Rahmi kitapları var. İşte o Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yazı değişimi arasında basılmış kitaplar vardır. 1900'den başlayarak, 100'e yakın imza tespit ettim.

Şimdi onları derleyip topluyorum, yani belki bir kitaba dönüşür. Şurada gördüğünüz şeylerin çoğu kitap, kitap kapağı arşividir. Kitap kapağı derken, yani kapağını söküp kitabı atamıyorsun. Bak şimdi Varlık Yayınları şunlar, olduğu gibi. Arkada, yani yüzlerce var bu kitaplardan. Bunları Gökhan Akçura gördü benim atölyede. Birden heyecanlandı bilmiyormuş

bu işi. O müthiş bir adamdır. Ne bulursa alır, çünkü yazı yazıyor üstüne, fazla olanlardan birer kopyasını ona da verdim. İşe yaradı yani. Dolayısıyla öyle bir macera yaşadık, Cağaloğlu'nda bir yayınevinin, ki o yayınevinden ben öğrenci iken kitap da satın almıştım. Üzücü bir durum, ama artık kimse kalmamış. Semih Lütfü, Kayserili bir Ermeni'dir. 14 yaşında İstanbul'a geliyor, Müslüman oluyor. Karısı Aznif Hanım, ondan sonra yönetmeye başlıyor kitapevini. Bu edebiyat konusunda en fazla yayın yapan yayınevlerinden biridir, Semih Lütfü Yayınevi. İşte onun kapakları hep burada var.

Aİ Bütün bunları gençliğinizde, öğrenci iken, yaşamınız, deneyimlemeniz öğretim üyesi olmanızda, eğitimci olmanızda, öğrencilerle olan ilişkinize çok büyük bir katkı sağladığını düşünüyorum. Çok verici bir eğitimcisiniz. Biraz bize bu eğitimle olan ilişkinizi anlatır mısınız, bu konudaki öğrencilerle yaptığınız projelerle ilgili bilgi verir misiniz?

SK 30 yıl oldu. Yani geçenlerde aklıma geldi birden, 89'un bahar sömestrinde girmiştim okula. Tam 30 yıl olmuş.

Bizim verdiğimiz eğitim, usta çırak eğitimiydi. Başından beri bizden önceki kuşaklar hep profesyonel tasarımcı olarak da çalışan hocalardı. O zaman öyleydi çünkü çok teknik bir işti ve bu işi ancak yapan bilirdi. İşte Emin Barın cilt uzmanıydı, Namık Bayık'ın Cağaloğlu'nda ofisi vardı. Daha sonra hocalık yapan bütün arkadaşlarım, yani benim kuşağım ya da benden 10 yaş genç olan arkadaşlarım, hep bunu yaptılar. Dolayısıyla bu tecrübeyi de öğrencilere zaman zaman aktarmışlığımız vardır tabii. Şimdi çok şaşıyorlar, yani gençlere, Z kuşağına bu meseleleri anlattığımızda uzaydan gelmiş gibi bakıyorlar. Yani düşünün, internet dışında, bilgisayar ortamı dışında bir şeyler varmış gibi. Ama böyleydi, şimdi tabii deneyimler şunu gösterdi. Aşağı yukarı son 10 yıldır yeni bir öğretim üyesi kuşağı yetişti. Onların artık profesyonel olarak çalışacak vakitleri yok. Bu bir, bir de artık bu tür iş kalmadı. Eskiden gelirlerdi işte bir afiş yap, işte bir logo yap, bir kitap kapağı yap filan diye, parça parça işler. Şimdi öyle bir şey kalmadı. Dolayısıyla genç arkadaşlarımdan artık böyle bir imkânı yok. Kaldı ki, eğitim programları o kadar dolu ki, artık 4 yıl da yetmiyor. Başka bir evreye girdik diye düşünüyorum. Yani biz ne yaptysak ne biliyorsak onu öğretmeye çalıştık. Ama şimdiki kuşak, akademisyen olarak yetişti. O ilişkiler başka. Bu akademisyen ve profesyonel alaylı değil de yine

eğitimli ama hem profesyonel hayatı hem de eğitimi sürdüren insanlarla, akademisyenler arasında, işte gelişmiş ülkelerde müthiş çatışmalar vardır. Yani biri onu alaylı olmakla suçlar, diğeri onu hiçbir şeyden anlamamakla suçlar. Hep böyle itişirler.

Aİ **Şimdi yurt dışında kesinlikle bizim o bölümde de dikkat ettiğimiz şeye önem veriyorlar. Dışarıda çalışan profesyonel grafik tasarımcıların proje derslerinde yer alması, önemli bir nokta. O başka bir deneyim ve beceri getiriyor öğrencilere.**

SK Bizden sonraki kuşakla birlikte artık bitti galiba. Yani, o kadar dolu ki program. Hem ortam müsait değil, artık böyle bir iş kolu yok. Serbest çalışacak; hem iş yapsın gece, hem de gündüz eğitim versin, böyle bir şey yok diye biliyorum.

Aİ **Hafta sonlarını ayırıyorlar insanlar bu tür tasarım işlerine.**

SK Yani, tabii ki yapılıyor, yine pratik yapılıyor; arkadaşların elinden geldiği kadar buna önem verdiklerini de biliyorum. Ama o düzen bitti artık.

Aİ **Daha farklı bir düzen var. Bir de her şey dijitalleştiği için belki bilgisayarda tasarım yapıp matbaaya doğrudan e-posta ile yollamak, sonra gidip bir baskıyı kontrol etmek yeterli oluyor belki. Daha kısa sürede böyle çalışan arkadaşlarımız var içimizde.**

SK Doğrudur. Yani artık matbaalar da öyle büyüdü ki, eskiden matbaacı ile doğrudan konuşurduk, şimdi efendim toplantıda diyorlar. Yani şimdi Sermet Tolan'la konuşmam için sekreteri aşmam lazım.

Aİ **Bence Sadık Karamustafa isminin açmayacağı bir kapı yok. Sizden çalışkan olmayı, sizden üretici olmayı, paylaşımcı olmayı öğrendik. Sizi tanımaktan çok mutluyuz. Bugünü bize ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz.**

BÜ **Yurt dışında çalışan letterpress atölyesi gördünüz mü?**

SK Epeyce gördüm, yani bir kere ilk iş olarak gittiğim şehirde, matbaacılık müzelerini ararım. Matbaacılık ve onunla ilgili, grafik tasarımla ilgili olan kurumları ararım. 1998'de bir tür eğitim gezisi gibi bir şey yaptım. İngiltere'ye, 5 tane okulu gezdim. Bunlardan birisi, Londra'daki Camberwell'di ki, bunlar bir üst gruba bağlı, London Institutes diye bir gruba bağlıdır. Oradaki yüksek lisans, kitap tasarımı uzmanlık dalında böyle bir matbaa vardı. Monotip bir dizgi makinesi vardı. Onun

başında bir uzman, öğrencilerin projelerine göre onlara yeni hurufatlar diziyordu, döküyordu daha doğrusu.

Gördüğüm en önemli şeylerden biri, Venedikte, San Lazzaro Adası vardır. Katolik Ermeniler, 18'inci yüzyılda Osmanlı grafik tasarımına ve matbaacılığına en büyük katkıyı yapanlardır Ermeni ustalar. Mikhitharist Mezhebi derler, onların iki yerde olduğunu biliyorum başka yerde de olabilir. Manastırları vardır, Venedik'te ve Viyana'da. Viyana'dakinin sadece kütüphanesini gördük, matbaayı lağvetmişlerdi. Özelliği şu, daha doğrusu bu merak, nedir merakı. 1930'lara ait *Yedigün* dergisinde bir röportaj okumuştum, "İstanbul'dan Venedik'e, Viyana'ya göçen, Mikhitharist matbaalarda 70 küsur dilde ve alfabede baskı yapılıyor" diyor. Olağanüstü değil mi? Ya nasıl olabiliyor böyle bir şey derken Viyana'dakini bulamadık. Neden sonra Venedik'te, iki yıl ya da 4 yıl önceki Bienalde, Ermenistan'ın pavyonu bu adada açıldı ve orada bir müze var. Bütün malzemeler tarihten bu yana orada; bir rüya gibi bir şeydi. Onları görme imkânım oldu. Dublin'de bir müze gördüm. Orada gördüğüm farklı şey, defter çizen bir makine. Ben nasıl olduğunu bilmezdim onun, defter çizgilerinin sanki matbaada basıldığını zannederdim, oysa şöyle düşünün, yan yana işte şu boydaki makinede, büyük forma olarak basılıyor.

Mürekkepli kalem, kâğıt altından geçiyor. Her kaleme mürekkep veriliyor. Ve bütün o bildiğimiz defter çizgileri o şekilde elde ediliyor. Bunu biliyor muydunuz?

Aİ Hayır, bilmiyordum.

SK Ben de bilmiyordum. Yani bunlar heyecanlar tabii hep. Bir de Japonya'da galiba Tokyo'da bir baskı müzesi gördüm. Orada da AGI toplantısıydı ve çok iyi sunumlar yaptılar. Bulabildiğim her yerde bu tür kurumları mutlaka bulup ziyaret etmek istiyorum. Bu kadardı değil mi?

Aİ Teşekkür ederiz.

ÖZENDİM MATBAASI USTASI

SELCÜK
ÇOK
SAVAŞ

SÖYLEŞİ NO. 9 | 20.03.2015 | 42'
ÖZENDİM MATBAASI, KARAKÖY

Aİ Babanızın dediği gibi bu mesleği denediniz ve sonunda başardınız. Bundan sonra nasıl devam etti işler?
Her şey o kadar kolay değildi herhalde?

SÇ Değildi. Dışarıdan basit gibi görünüyor. Ermet Elektrometal'in kartvizitleri vardı. Gri baskı, kırmızı ve kabartma. Rahmetli babam dedi ki, "Evlat şu kartı hazırla, yarın götürelim." Biz de "Olur." dedik. Tık tık tık bastık güzelce. Bitirdim, makineyi temizleyeceğim. Şöyle bir baktım. Aa! Tamam, "Amet" diyebilirsin ama kartta "h" olmazsa olmaz. Biz unutmuşuz. Rahmetli özellikle şunu vurgulardı: "Alfabeyi yeni öğrenir gibi heceleyeceksin. Ahmet. O zaman kaçmaz. Böyle görsel olursa kaçır." Ona da şahit olduk. Şimdi diyeceksiniz ki, "Bakıyor musun?" Şimdi bakmıyorum. Çünkü benimle ilgili olan bir şey değil, hazırlıyorlar, getiriyorlar.

Aİ Peki, sonra nasıl ilerlediniz? Kaç yıl orada böyle devam ettiniz?

SÇ Şöyle ki, bizde o zamanın şartlarında sallama bir el pedalı vardı. O sırada matbaa sektörü fazla yaygın değildi. Bu işi iyi bilenler, kurallarına uyum sağlayanlar, iyi çevre edindiler. Şuralarda zamanında küçük bir yer bulabilmek çok zordu.

Belirli piyasadan kopamıyorsunuz, kâğıtçısı orada, hurufatçısı orada, her türlü ciltçisi hepsi bir arada olduğu için kolay paslaşma oluyordu. Nakliye o zaman o kadar kolay değildi. Hatta o kadar zordu ki... Kâğıt çeşitleri de problemliydi. Mesela Karaca'dan arkası gri alırdık. Gri olduğu için ön tarafını basardık. Arka tarafına da 90gr.birinci hamuru basar, yapıştırdık, kontrol ederdik açılıyor mu, açılmıyor mu? Alırsın tek tek bakarsın, kontrol edersin. Oynatırsın ki açma yapıyor mu, yapmıyor mu diye. Sonra el pedalında keserdik. Daha sonra kapsül takma işi özellikle bana düşüyordu. O gün, geçmiş zamanda aklıma geleydi, bir noter huzurunda yapardım, 15 bin tane kapsül takmıştım ki, bu dünya rekorudur.

Aİ Demek ki tiraj 15 bin tane filanmış.

SÇ Yok, fazlaydı, 40 bin oluyordu, 30 bin, 20 bin, parti parti geliyordu. Burada lambswool vardı, safi yün olanı. Çeşitleri vardı, onlara göre yapardık. Renkler tutmuyor diye, işler geri geliyordu. Şimdi ise öyle fotokopi makineleri var geliştirilmiş, "Bizde böyle çıkar." diyorlar. Millet de alıyor. Bizde öyle bir

şey yok. Bunu daha büyüttüğünüz zaman, mesela Özcan Sinangin, ilaç firmalarının kutularını yapıyor. Özellikle o kadar önemlidir ki, o renkleri tutturabilmek, aynı kalitede kâğıdı bulabilmek. Özel banyo yaptırtıyor, Almanya'dan getiriyor ki renk oynamasın. Çünkü onlardan bir tanesi kontrolde reddedilirse, yapmış olduğu 1 milyon kutu geri gelir. Aynen yenisini yapmak zorunda kalır. Şimdi ise fotokopi makinelerinde "Şunun boya ayarını ayarlayamıyor musun?" diyorum. "Kim uğraşacak onunla?" diyorlar, bilmiyorlar zaten. Makineyi tanımıyorlar. Şimdi şu makineyle biz neredeyse güreş yapıyoruz. Kaldırıyoruz, söküyoruz, takıyoruz.

Heidelberg çok önemliydi, parçalarını yapabilecek o kadar iyi tornacılar o kadar güzel sanatkarlarımız var ki. En basiti şu makinenin kazan germe kartı yırtıldı. O zaman sordum, Blümel de, Cağaloğlu'ndaydı. "Böyle bir şeyimiz var. Bunun fiyatı ne kadar?" dedim. "900 mark." dedi. "Tamam, var mı dedim elinizde?" "Yok, sipariş vereceğiz." dedi. "Ne kadar sürer?" "1 ay, 1,5 ay." Peki bunun daha acelesi yok mu?" "Var, uçakla getirttiririz. 1100 mark, 3 haftada gelir." Baktık, kontrol ettik. Bünyamin Usta vardı. Ona, "Çıkart şunu." dedim. Baktım branda. Ondan sonra, "Bunun kes bir parçasını, git Unkaparı'na brandacılar, bize böyle bir malzeme lazım de." dedim. Yol parasını verdim, gitti güzelce. Oradan adam bir metre vermiş, "Al bu parçayı." demiş, para da almamış. Ondan sonra geldi yan komşulara, Pandelli vardı o zaman, "O zimba yaptıkları aletten yok." dedi. Aldırttım. Hâlâ kullanıyoruz. 15 sene falan oldu. Belki daha fazla bile. Yani diyeceğim, burada çok güzel hallediyorlar.

Aİ **Size başka bir sorum var. O günlerde matbaanızda aşağı yukarı kaç kişi çalışıyordu? Hangi makineler vardı?**

sç Evet, yukarıda çalışmış olduğumuz yer, bizim ancak bulabildiğimizdi. Aşağı yukarı 6-7 metrekare bir yerdi. 3-4 kişi falan çalışıyorduk. Makine olarak bir tane sallama rektöre pedalımız vardı. Onunla yapıyorduk. Yer; giyotini olan, ciltçilik yapan bir iş yeri olduğu için kâğıtlarımızı hep orada kestirirdik, nakliye yapardık, götürürdük, getirirdik. Biraz daha büyüyünce, bir giyotin ilavesi oldu. O biraz daha büyüyünce bu makineyi aldık. Günde 2 bin, 3 bin baskı yaparken, bunda 40 bin baskı yaptım. O beni rahatlatmış. O zaman maşalı dediğiniz zaman, bir numaraydı. Yine de bir numara diyebilirim.

Aİ Nereden aldınız?

SC

Bunu Çağaloğlu'ndan, ikinci el matbaa satışı yapan bir arkadaşımız vardı, oradan aldık. O da Çağaloğlu'nun eskilerindendi. Hasan Sarıkaya. 76 senesiydi. Daha sonra aşağıya inince, odalar alınmaya başlayınca (burada 40x58,5 tipo vardı bende) 46x64 ofseti aldık. O zaman 5-6 kişi vardı yanımızda çalışan. Çünkü yoğunluk çoktu. İyi firmalara da çalıştık yani.

Aİ İsimlerini bize söyleyebilir misiniz?

SC

Ermet Elektrometal ile kapanana kadar senelerce çalıştık. Çiftgeyik Karaca, Çukurova Çelik Endüstrisi, Koruma Tarım, Makine Takım, Baymak, Gönderi, Sabah Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi, Haseki Hastanesi, Okmeydanı Hastanesi... Ondan sonra burada Baytekin, Aknur, gibi daha bir sürü firma ile alışverişimiz oldu. Uğur Çorap, o da bayağı büyük bir potansiyeldi.

Zaman ilerleyince, bu sefer matbaalar çoğalmaya başladı, çoğalınca, yanındakiler ayrıldı. Kendine güvenenler, bir matbaa oldu. Daha sonra zaman içerisinde herkes birbirinin iş alanına saldırmaya başladı. Onun için burada bu işi yaparken dikkat edeceksiniz. Şöyle ki, ben hiçbir zaman için bildiklerimi saklamadım öğrenmek isteyenden. Ama bir şeyler sezinlediğim an, püf noktalarından es geçiyordum. Kendi yapsın. Bunları da kendileri hak ediyordu. Halbuki ben çevremdeki eşime, dostuma gittiğim zaman, gelip de makine dairesine girip, "Uf ne bakıyorsun? Ne ediyorsun?" diye bakmam. Ancak bana, "Şu işi nasıl yaptık? Baskısı nedir?" diye sorarlarsa, öyle cevap veririm. İç içe olmak da istemem. Sonra yanlış anlaşıyor. Çünkü ben bu konularda hassasım, böyle gördük, böyle yetiştik. Bir şey paylaşılır. İstemiş olsaydım şu anda çok çok yukarılarda olurum. Belirli bir yerden sonra baktım ki işler bizim istediğimiz gibi gitmiyor. Biz de öyle bir misyonda yetiştirmişiz ki "Bu böyle devam etsin." dedim. Onun için böyle kaldık. Yoksa çok şey olur ama o zaman kişiliğiniz değişiyor.

Aİ

Biz bu yaptığımız söyleşilerde, karşılaştığımız değerli, bu sektöre emek vermiş insanların, belli bir ahlaki dayanışma içinde olduğunu gördük. Birbirlerine, işine, son derece sevgi ile sahip çıktığını, çok saygı duyduğunu, çevresindeki insanların iyi yapan insanlara da aşırı sahip çıktığını ve saygı duyduğunu gördük. Çok etkilendik. Tabii ki bu bambaşka bir

anlayış o zamanlar için. Siz ne diyorsunuz bu konularda? Yani kaç tane matbaa ile o zaman ilişki içindeydiniz, oradaki çalışanlar için isimlerle ilgili bize bilgi verebilir misiniz?

sç Şimdi şu var, bir kere karşılıklı tanımak lazım. Bir yerde çalıştığım zaman, hep orayla çalışırım. Mesela biraz evvel bir arkadaşımız geldi. Hamallık yapıyordu ve kaç senedir, aşağı yukarı 30-35 senedir tanırım. Başka bir kâğıtçı bana dedi ki, "Bunları niye araya sokuyorsun? Ben daha ucuza veririm sana." "O da ekmeğinin peşinde. Sen ver, onun hakkını da ayır." dedim.

ai **Hangi matbaalar vardı sizinle eş düşen o dönemde?**

sç Tur Ofset vardı, şu ileride. 5-6 kardeştiler, onlar da tabii Karaköy'de büyük matbaalardan biriydi.

ai **Başka kimler vardı o zamanlar buralarda?**

sç Buralarda matbaa olarak, Kalkavan Matbaası vardı bu sokakta. Erol vardı, Matbaacı Asım vardı, Oto Matbaası, Ekmel Ağabey'ler vardı, Denizerler. Tur Ofset vardı. Daha ileride o kadar çok matbaa vardı ki. Burada 100-150'nin üstünde matbaa vardı. Şimdi ise 4 matbaa falan kaldık. Tabii yukarılarda da var herhalde.

ai **O kalanların isimlerini zikreder misiniz? Hatırlıyorsanız.**

sç Kalanlardan Asil Matbaa var, hemen arada, sağda. Turan Fevzioğlu...

SBN **Peki tipo baskı yapan?**

sç Tipo olarak kalan yok.

SBN **Siz burada teksiniz diyebiliriz.**

sç Bir tane matbaacı Erol vardı, Kazancıoğlu. O yeni boşalttı.

SBN **Şu anda buradaki makine ile neler basıyorsunuz günümüzde, ne tür işler alıyorsunuz daha çok?**

sç Şimdi şöyle ki, bu makine numarator basar. Perforaj yapar, iz yapar, kesim yapar. Kalıp yaparsanız tipo isteyen bir şeyler olursa, onları basar. Derseniz ki "Renkli isterim." Klişelerini de yaparız. Kaç renk isterseniz basarız. Basılmayacak diye bir şeyimiz yok.

ai **Dört dörtlük bir makine.**

sç Tabii. Buna bir ilave de yapıyorlar. Varak yaldız da yapıyor. O da tabii şuradaki modellerde var. Yani her şeyi yapıyor.

- Aİ** **Peki bu makineye özel terimleriniz var mıydı? Böyle özellikle aklınıza gelen, kullandığınız bazı şeylerin adları olabilir, bize onlardan biraz bahseder misiniz?**
- SÇ** Şimdi baktığında maşalar bizim için çok önemlidir. Ayarları kaçtığı zaman, o milimetrik oturma özelliğini kaybeder. Şu kafa kısmından oynanır. Merdanelerimiz var, bunlar sökülüp, takılıyor. Boya temizleme kısmı var.
- SB** **Kalıpta kullanılan malzemeler neler? Kavalet dediniz, hurufat dediniz?**
- SÇ** Kavaletimiz yazı ve çizgilerin saklandığı, konulduğu bir yer. Çekmeceler zaten onlar. Üst tarafta birinci çekmece veya ikinci çekmece çizgiler içindir. Çizgiler dediğimiz zaman, tam siyah, yarım siyah, ince, puantiye, gölgeli, köşeli var. Üç puntodur onlar. Bunlar ayrı bir düzenleme, 6 puntodan başlar, 6, 8, 12, 16 böyle gider.
- SB** **Peki, büyük harflerle küçük harfler aynı kavalette midir? Ayrı mıdır?**
- SÇ** Yok, hepsi ayrıdır. Kavaletimizin çekmecesi, bir tek şeye aittir; 6 punto yazı ise 6 punto. Şöyle ki, hep yerleri aynıdır.

Yani 6 punto normal tırnaklı, düz olan vardır, onun yeri ayrıdır. Bunları karıştırdığınız zaman ve yazı tashihte gözden kaçtığı zaman, iki ayrı karakter görebilirsiniz. Öyle 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 24, 36 gibi boyutlarına, büyüklüklerine göre, kasaların, yazıların yeri var. Hatta göstermiş olduğum o katalogta da yazar zaten.

- Aİ** **Peki hiç resim bastınız mı bu makine ile? Yani klişe kullandınız mı?**
- SÇ** Tabii. Şimdi burada sanatkârlığa çok dikkat etmemiz gerekiyor. 4 renk de 6 renk de bastığım oldu. Trigromide zorlanırsınız, basarsınız. Ama trigromide tramlar olduğu için onların küçük bir kayması çok uğraştırır. Onun için ofset vardır ama ofsette bastığınız zaman mutlaka ona bir lak gerekiyor, selefona gerekiyor. Boya su ile karıştığı için terli iseniz zemine parmak izleriniz geçer. Ona ya bir lak atacaksınız veya vernik atacaksınız. Mat veya parlak selefona olabilir. Kâğıtlara da dikkat edeceksiniz, parlak kuşe kâğıdına selefona yaptığınız zaman daha yumuşak gösterir. Özellikle biz mat kuşeye basarız. Parlak kuşe biraz yumuşak olur, gramajından daha düşük gösterir. Bunun da öyle bir özelliği var.

ti Elinizde eski klişeler var mı? Çok eskilerden kalanlar...

sç Var.

ti Onları bir ara belki görürüz. Bir de garnitür dediniz daha önce, onu açar mısınız bize?

sç Garnitür takımı, şöyle ki; yazı kasalarında yan taraflarda 6, 4, 3, 2 punto espaslar vardır. Şimdi dolma kalıp yapacağınız zaman, 1.5 kadrata o kadar bulamazsın, o garnitür takımları da ayrıdır. Yukarıda göstermiş olduklarım 6'dan başlar. 6, 8, 12, 16, 18, böyle böyle devam eder gider. Bir de 10, 12, 16, 20 diye yukarıya doğru gider. Oradan alıp alıp kullanırsın, daha basit olur. Ama onu dağıtırken yerine koyacaksın, yoksa zıplarsın. Ona dikkat etmek lazım. Bir dahaki sefere bu materyalleri size, o klişeleri, o kasaları, canlı bir şekilde gösteririm.

ti Mesela küçük bir baskı yapar mıyız birlikte?

sç Beni zora sokuyorsunuz. Olur, olmayacak bir şey yok.

ti Peki bir şey soracağım, aldığınız makineler hep bastıkları ölçü alanlarıyla anılıyordu galiba değil mi?

sç Tabii. Şimdi benim çemberlerin içinde iki tane çemberi vardır bunun. Biri daha geniş, aşağı yukarı iki kadrat gibi bir farklılığı var. Bunda 23x34 ebatla basabilirim. Bu ofsette, 46x64. Zaten kâğıtlar ona göredir. 70x100, 68x100, 46x92, 64x90 kâğıda göbekten vurduğu zaman, bu makine fire de verdirmez. Kâğıtta fire de çok önemlidir. Makinelerin ebatları öyle öyle değişir.

ti Bir de 40x58,5 dediniz galiba değil mi?

sç O 40x58,5 tipoydu. O da kırık bir ebatdır ama diğerleri 35x50 ye rahat rahat basar.

ti Bize daha önce göstermiştiniz, bir A5 boyutunda basan makineyi A4'e çevirme maceranız vardı, modifiye bir el pedalı, onu anlatabilir misiniz?

sç El pedalının yanında işler de biraz yoğun. Bir şeyler yapmamız lazım. Üst kata bir makine koyma imkânımız yok. O zaman dedik ki, "Bu küçük el pedalları kartvizit basıyor. Hiç olmazsa biraz daha büyük olsun da, fatura basalım." Dikkat ederseniz, onun ön merdaneleri 3'lüdür, öbürü 2'dir. Böyle bir zemin basmayı düşünürsek ki biraz zorlanır orada. Fatura ebadının daha büyüğünü, 23x34 gibi ebatlara

göre özellikle kâğıdı götürdük, tornacı ona göre bir makine yaptı. İlk bize yapmıştı o makineyi. Yanılmıyorsam 63 ya da 64 doğumludur o makine.

Aİ **Bir şey soracağım size, çok güzel bir terim kullandınız. Kırık ebat. Onu biraz açar mısınız bize? Yani o kırık ebatta ölçü baştan mı yapılıyordu yoksa siz bir çeşit modifiye ile o ebada mı getiriyordunuz?**

sç Bunlar yurt dışından geldiği için, kendi ölçülerine göre yapıyorlar. Öyle olunca, kırık ebat. Niye oluyor? Çünkü kâğıt ebatımız belli, 57x82. Kitap basıyorlar bunlarla. O

kâğıdı alıyorsun, hemen makineye veriyorsun. Kesmiyorsun, giyotine sokmuyorsun. Sokmadığın için fire de vermiyor. 64x90 ise vuruyorsun göbekten, 64x32 ye iniyor. 45x64'i bu makine keser. Yani kırık ebat olduğu zaman kâğıttan fire veriyorsun. O zaman da kâğıt siparişi veremiyorsun ki şu ebatta diye. Hepsini iyi para istiyor. Bir de karşı tarafta tipo baskısını isteyen ilaç firmaları vardı. Onlar özellikle tipo istiyorlardı. İlaç kutusu öyle olsun diye.

SBN **Neden özellikle tipo istiyorlardı?**

sç Daha canlı oluyor çünkü, parlak oluyor. Su karışmadığı için, hemen boyayı verirsin, canlı canlı. Kolay da çıkmaz kuruyan

boya. Tabii bir sürü kaliteli boyalar vardı. Mesela karton bastığımız zaman, Amerikan Bristol bastığımız zaman veyahut kuşe bastığımız zaman, kendi ağırlığında arka veriyordu. Yüklenmen lazım boyaya. Yüklenmen lazım ki gelsin. Ya da bir basacaksın, arkadan bir daha basacaksın. Ki, kolay kolay sevmiyoruz iki kere baskı yapmayı biz. Onun için o kuruyan boyayı kullanırdık, bir de şurada püskürtme, kurutma tozları var, bağladığın zaman açarsın, her gelişte tıs tıs kâğıdın üstüne üfler. Ondan sonra onu alırsın, havalandırırsın. Tabii bunlar ofsette olmaz. Ofsette 4 renk, CMYK, tık tık tık basarsın.

BÜ **Bir de makine parçaları için ambalajlar göstermiştiniz bize. Onların da tekniği başkaydı. Bir Alman markasının vida, tornavida parçaları için. Onlar da tipo baskıyla yapılmış ambalajlar mı?**

sç Tabii onları tipo olarak bastık. O zaman 40x58.5 ile bastık. Wird'in bir sürü kutuları vardı. Alengirli, iç kısma giriyor.

Ofsette bastığın zaman mutlaka telefon yapacaksın, maliyeti artırıyor. Dikkat ediyorduk.

Aİ Şunu zikretmedik, babanızın ismi, amcalar, onları, aile içinde çalışanların isimlerini bir kere daha alalım sizden.

SÇ Evet, rahmetli babam Selahattin Çoksayar, Akşam Gazetesi'nde sermürettipti. Amcam Burhan Çoksayar, İzmir'de Devlet Demiryolları Matbaası'nda, baş makinistti. Akif Kültürçü, teyzemin eşiydi, o da Doğan Kardeş'te makine ustabaşısıydı. Dayım Recai Eldek, o da Doğan Kardeş'te, el pedalı ustasıydı, o da kesim yapıyordu. Küçük ağabeyim Selim Çoksayar, o da Günaydın Gazetesi'nden emekli oldu, gazeteciydi. Şimdi aileden tabii ki biz varız, bir de küçük oğlum Oğulcan Çoksayar, o da İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nü bitirdi, şu anda Ribaund Dergisi'nde yazıyor.

Aİ Nice yıllar diyoruz, sizinle olan bağımızı koparmamaya çalışacağız. Aynı dili konuşuyoruz. Belki sizi misafir ederiz, kurmak istediğimiz atölyeye şöyle bilirkşi gözüyle bakarsınız. Çok teşekkür ediyoruz bizi misafir ettiğiniz için.

ÖZENDİM MATBAASI ÖNÜNDE SELÇUK ÇOKSAYAR VE ADEM İNCE.

MAS MATBAASI KURUCUSU

LOKMAN
ŞAHİN

SÖYLEŞİ NO. 10 | 25.03.2015 | 31'
MAS MATBAASI, KAĞITHANE

Aİ Girişte gördük sağ tarafta, bir tane var Heidelberg.

LŞ Şu an baskı amaçlı kullanılmıyor ama...

Aİ Çalışır durumda mı?

LŞ Tabii, çalışıyor. Yukarıda bir tane daha var, o da maşalı. Bilir misin bu makineleri?

Aİ Tabii.

LŞ Bir tane de üçüncü katta var, vitrin gibi kullandığımız.

Aİ Sizin bakış açınızdan o dönemi anlatan bir söyleşi bu.

Belki başka isimler de çıkar ortaya, yolladığınız bir fotoğraf vardı, bunun gibi yeni belge bulabilirim

demistiniz. Öyle bir şey varsa şu an elinizde, alıp, tarayıp size getirebiliriz tekrar. Hatırlatmak istiyorum. Şeref, Ufuk ve Öcal Ustalar demistiniz. Bir de şu fotoğrafı göndermistiniz bana.

LŞ Burada tipo ustası sağdaki. Öcal Usta o. Saatli Maarif'ten bize geçen.

Aİ Saatli Maarif'ten size geçmişti demek... İşte onları konuşuruz, olur mu?

LŞ Tabii ki konuşuruz. Ben de bir dönem matbaacılık belgeleri topladım. Yani matbaacıların koleksiyonlarında olanları; yazışmaları, faturaları, 1860'lardan başlayarak, 1950, 1960'lara kadar öyle belgeler... Ben alana girdiğimde, hibrit bir dönem yaşadık. *Gen Borsa dergisi* diye bir dergi basıyorduk. Bu dergi ilk önce tipo diziliyordu, tipodan prova alınıyordu. Sonra ondan film alınarak ofset basılıyordu. Çünkü o aradaki aşama henüz yoktu. Yani başlık makineleri çok işe yaramıyordu. Daha pratik geliyordu bu şekilde. *Gen Borsa dergisi*, Aydın Ülken'i bilir misiniz?

Aİ Evet.

LŞ Aydın tasarımını yapardı, Aydın Ülken ile birlikte *Gen Borsa*'yı öyle çıkarırdık. Bir de bir müşterimiz, işlerinin illa da tipo olmasını istiyordu. Çünkü tiponun canlı renkleri onları etkiliyordu. O vesileyle ilk tipo makinesi girdi matbaaya. Onların kutuları tipo basılıyordu ve usta aradık. Öcal Bey geldi; bir iki baskı denemesi yaptırdık. Ben mükemmeliyetçiyim, ilk basılanlar gibi bir şeyi müşteriye veremezdik. O zamanlar, tipo çok özen gösterilmeyen bir baskı şekliydi. Tipoyu, 3 gün matbaada sabahlayarak ben öğrendim önce, sonra Öcal Bey öğrendi, sonra hep beraber yapmaya başladık. Yani tipo dönemi

Türkiye'nin matbaacılık açısından çok da parlak bir dönemi değildir. Kelebek Matbaası vardı mesela, ben hiç görmedim, hiç tanımam. Ama müthiş kapaklar basardı. Kelebek, dikkatimi çeken tek yerdir.

Aİ Yayınevlerine mi çalışırdı?

LŞ Kitap kapağı basardı. Eski kitaplarda zemin baskılarının düzgün olduğunu görürseniz, Kelebek Matbaası çıkar karşınıza. Onun dışında bir çöküş dönemiymi benim başladığım dönem. Matbaalar da el değiştirmekteydi o dönemde. Kimlere geçiyordu? Cağaloğlu'na hamal olarak girmiş ya da başka bir şey, sonra matbaaya geçmiş. Yani entelektüel matbaa tipi ortadan kalkmıştı. Eskiden matbaalar aynı zamanda entelektüel mekânlardı. Orada yazarı, çizeri, okuruyla sohbetler olurdu. Yani benim dönemimde neredeyse okuma yazma bilmeyen matbaacılar vardı.

Aİ Biraz da bize kendinizi anlatır mısınız? Bu işe nasıl başladınız, o dönem nasıldı? Nasıl gelişti ve buraya

bağlayabiliriz tekrar. Başka bir meslek üzerine yoğunlaşmak istediğinizi söylemişsiniz.

LŞ Adımı Lokman koyarak ailem, evvela doktor olmamı isteyip, bu konuda ağır baskılarla tıp fakültesine yönelttiler. O zaman 6 okul tercih hakkı vardı. 5 tane de tıp fakültesi vardı. 5'ini seçtim ve birini boş bıraktım. Yani ya tıp ya hiçbir şey. Bu kadar ağır bir şartlanmaydı. Tıp fakültesine başladım. Biraz zaman geçti, "Bu iş bana göre değil, ben ne arıyorum burada" dedim. Birinci yılı atlattım, üst sınıflar bana "Bu seneyi atlatırsan alırsın" dediler. Bu iş böyledir, ilk sene gelenler reddedebilir tıbbi. İkinci sene birinci yarı, stajdaki ağabeyler, yeni başlayanlardan parlak gözükenleri alır, klinikleri gezdirirlerdi. Beni bir doğuma soktular. Akşam evde yemek yiyeceğim, yiyemiyorum. Tıp çok da kötü bir atmosferdi. Öğrencilerle hocaların ilişkisi ortaokul, lise düzeyinde ve çiftlik gibi poliklinikler. Siyasalın yurdunda kalıyordum. Orada çok medeni ilişkiler vardı. Hocalar öğrencilere çok saygılı. Öğrenci hoca ilişkisi, bir de bilge hocalar var böyle, İlhan Onat, Seha Meray, Mümtaz Soysal, hepsi çok çok iyi insanlar. Hem iyi bilimadamı, hem öğrenci ile hukuku, medeni, batılı bir üniversitede nasılsa, öyle ilişkiler. Burası üniversite ise, Ankara Tıp ne diyordum. Hiç ilgim yokken bu sebeple siyasala ısındım ve siyasala girmek istedim. Orayı kazandım ve orayı bitirdim ve annemin babamın hiç haberi

olmadı bundan. Tıbbiye 6-7 seneydi, siyasal da 4 sene falandı. O arada girmiş oldum, orayı bitirdim. Bitirdikten sonra da söyleyemedim yıllarca. Annem utanç duydu matbaacı olmamdan, son derece mahcup oldu. Mahalleden hanımlar gelmiş bir gün, girdim, sohbet ediyorlar. Diyor ki, "Bu isteseydi doktor da olurdu, kaymakam da olurdu, ama matbaacı oldu." Yani böyle çok yakınırdı annem. Sonunda bir şekilde söyledim. Fakat o zaman siyasal bittiğinde de ben devlet memuru olmak istemiyordum. Ama çok yoksul bir ailenin çocuğuydum. Hep çalışarak okudum. Ne yapmalıyım, bir iş yapmam lazım. Devlet memurluğu kadar da kâbus gibi gözüken bir şey yok. O dönem sinema gündemdeydi. 1970'ler, benim üniversite dönemim, sinemanın çok öne çıktığı, çünkü bununla kendini ifade etmenin çok da suç gözükmeyen bir dönem. Edebiyat çok daha tehlikeli gözükiyordu. Ve ben de o dönem sinemayı istedim. Yılmaz Güney ile tanıştım, o içeri girdikten sonra, o iş de bitmiş oldu. Yapacak başka bir şey kalmamıştı. Ben hep yazmak istiyordum bu arada, yazamadığımı da yeteneksizliğimi de görünce, bari dedim bir kenarından tutayım, yazamadığım şeyi basayım. Bazen çocuklarımla konuşurken söylediğim tek şey; mutlu olduğum işi yapmak için her şeyi yaptım. Her zaman risk aldım. Çalışarak okuyorken, üniversite değiştirmek kolay değildi. Tekrar hazırlanmak, tekrar sınavlar, herkesin çok isteyeceği bir şey değildi.

Aİ Asla.

LŞ Anamın dediği gibi önümde bir gelecek var, siyasal bitirdim, bari orada bir şey yap, ama onu da istemiyordum.

O da değil. Öbürünü de beceremediğimi gördüm. Matbaacılık yine çok severek, seçerek yaptığım bir şey oldu. Neden? Yılmaz Güney'in etinden, sütünden istifade ediyorduk. İçeri girince, yapacak bir şey yoktu. Bu vesile ile matbaalara da girip çıkmaya başladım. Kitaplar, senaryolar basılıyor. Yirmi bin basıyorduk ve satılıyordu Yılmaz Güney'in her şeyi. Afişlerini bile bastık, sattık...

Aİ Hangi matbaaydı o.

LŞ Hepsi farklı yerlerde.

Aİ İsim hatırlıyor musunuz o dönemden?

LŞ As Matbaası diye bir yer hatırlıyorum. Orada afiş basardık mesela. Ankara'da Maya vardı, Maya'da basılırdı bazı kitaplar, Şahin Tekgündüz'ü tanırınsınız belki. Şahin Tekgündüz'ün çalıştığı bir matbaaydı orası. Maya

Matbaası'nda çoğu şeyler basıldı. Fakat çok kolay beğenmediğimden her girdiğim yerde, bir süre sonra işi bana bırakıp çekilirlerdi. Ustalarla iyi bir diyalog baskı kalitesini 3 gömlek yükseltirdi ve problemleri çözerek ilerlerdim.

Aİ Nasıl basılıyordu?

LŞ Beğeni çok düşüktü. O gün teknik de çok geri olduğu için, makinede olan 30-40 tane musluğun boya ayarı insan eliyle yapıldığı ve iş de çoğu kez tek tek basıldığı için beğeni de düşüktü. O bilgiye sahip değilseniz, ancak deneyimleriniz size yol gösterebilir. Hele, analitik düşünemiyorsanız o deneyimleriniz de size yol göstermez. Dolayısıyla bir bastığını bir daha basamayan işletmeler doluydu. "Cross"lar, yan yana bile gelmezdi. Üst üste çakışmak bir yana, ayarsız, kötü baskılardı. İlk ayarlı baskılar bana göre, bizde ve alana dışarıdan girenlerle başladı. İnsanlar her şeye rağmen iyiyi görüyorlar. Tabii bu, önümüze müthiş bir imkân getirdi. Bir altı ay dolu matbaa, böyle bir başlangıçta başladım yani. Müthiş bir doluluk, müthiş bir talep. Yani o piyasa standartlarının çok üstündeydi. Bir keresinde basılan bir işi beğenmeyip attım ve tekrar bastım. Ben bir şey beklememiştım ama, bu işi biraz da efsaneye döndürdü, Lokman beğenmez ve atar, yeniden basar dediler. Bazen küçük kusurlar olurdu. Ama karşı tarafın güveni o kadar yüksekti ki, iyi olacağını bilirdi. Bu sayede iyi işler başarıma şansım oldu. O günün imkânları içinde, yurt dışına da ilk basılı işler o dönemde yapıldı. Ama bu bizde çok büyük gayretle oluyordu. Yani hayatımızı vererek çünkü teknoloji çok geriydi. Bu süreç içinde Berlin'de bir matbaada ve Düsseldorf'ta bir matbaada bu işin standartlarını ve ne yapmamız gerektiğini öğrendim. Önce kendim öğrendim, çalışanlarla paylaşabilmek için. Sonra ölçüm aletlerine yatırım yapıldı, pahalı şeylerdi ve böylece bir standart oluştu. Bir pantone kataloğu, efsane gibi bir tane matbaada vardı. Benim asıl olarak basmak istediğim şey kitaptı. Başka hiçbir şey basmak hoşuma gitmiyordu. Şu an bastıklarımızın yüzde doksanı kitap. Güzel kitaplar yapıyoruz. Yani uluslararası standart hâkim, ciltte çok iyiyiz, deride çok iyiyiz.

Aİ Evet, doğru. Bu işe ilk başladığınız dönemlerde ne tür baskı makineleri ile çalışıyordunuz? Nereden almıştınız? Sıfır mıydı, ikinci el miydi?

LŞ Ortak bir paydası, hep ikinci eldi başlangıçta. Yeni makine bir tek Ar'da vardı.

Aİ Yurt dışından kullanılmış makineler mi getirtilirdi?

LŞ Evet, hep öyle gelirdi, ya da burada el değiştirirdi makineler.

Aİ Tipo ile basarken kaç renkli işler yapıyordunuz?

Teknolojik problemleri nasıl çözüyordunuz?

LŞ Vallahi öğreniyorduk. Yani muhteşem bir İngilizcem yoktu ama, sonuçta bir şekilde yabancı kaynaklara ulaşmak mümkündü. İnternet yoktu, o zaman için benim servet

ödediğim kitaplar vardır. Bilgi çok önemliydi ve ulaşmak da o kadar zordu. Ama biraz zekice düşünürseniz, problemleri çözersiniz. Çözülüyordu yani. Bazen burada herkes kendi kalıbını yapardı. Bu kaliteyi düşürür tabii ama, bu aynı zamanda da bilgi birikimini sektörde artıran birşeydi. Hiçbir zaman Batı kalitesinde bir tipo baskı bizde olmadı. Bir gün önceden makinenin hazırlanıp, klişenin karşı tarafının, dışının, erkeğin ertesi güne sertleşmesi ve ertesi gün belli bir kurumadan sonra makinede işe başlamak, kimsenin zaman ayırdığı bir aşama değildi.

Aİ Peki, makinelerdeki aksaklıklara nasıl çözüm sağlanıyordu?

LŞ Her zaman ustalar vardı. Bir de Heidelberg'de bir servis vardı. Heidelberg servisi olan ilk işletmedir. Willi Blümel, sonrası Köhler. Blümel biliyorsunuz aynı zamanda bir matbaacılık lügati hazırlamıştır. Köhler ve Blümel, Heidelberg'in buradaki mümessilidiler. Onların da bütün evrakı bendedir. Evraklarına el koydum.

Aİ Biz Tunçer Sezergil ile röportaj yaptık. Blümel'in yanında çalışmış Tunçer Bey.

LŞ Doğrudur. Büyük bir işletmedir orası. Yani Alman kökenli oldukları için servis anlayışları da o mealdeydi. Bu sektörde servis alınmaz başka yerden, artık oraya geldi matbaacılık sektörü ama biraz geç oldu.

Aİ Evet, bu sektörde gerçekten çok şeyler yapılmış olmasına karşın, Türkiye'de ne böyle bir müze kurulmuş ne de bunun bir arşivi tutulmuş.

LŞ Bireysel teşebbüsler oldu, istekleri oldu; ben buna tanışım. Ben de istedim birinin yapmasını ama birikimimiz buna yetecek boyutta değil. Matbaacılık hiçbir zaman fabrika düzeyinde olmadı. Dünyada da böyledir. Genellikle bir atölye gibidir. Yani birikimleri de öyle, müthiş değildir. Ben mesela kendi adıma ne kazandıysam işe yatırdım.

Hiçbir zaman kendi adıma bir lüksüm olmadı, benim için güzel bir kitap basmak müthiş heyecan verici bir şeydir.

Aİ Üç gün matbaada sabahladım ve o tipo baskıyı öğrendim dediniz. Dizgi yaptınız mı?

LŞ Hayır bu klişe baskıydı. Dizgi hiç yapmadım. Dizgiyi hep dışarıda yaptırdım.

Aİ Sadece dizgi servisi veren atölyeler var mıydı o dönemde?

LŞ Evet, evet.

Aİ İsmi hatırladıklarınız var mı bu dizgi servisi veren yerlerden?

LŞ Hafızamın çok iyi olduğunu söyleyemem. Hatırlamıyorum. Ama mesela şöyle hikayeler hatırlıyorum. Bir yerde, bir dizgi makinesi geldi, ilk kez hafızası olan bir dizgi makinesi gördüm.

Bir kitabı dizdikten sonra, size bir delikli teleks kâğıdı verir. Sonra bu kâğıdı takarsınız, ona göre kurşunu döker, dizer ve çıkarır.

Aİ Bizim için bulunmaz bir kaynak bu tabii. Hepsini çekmek mümkün değil ama, sizin önemseydiğiniz şeyleri bu projenin içinde gösterebiliriz.

LŞ Burada kaç tane almış, kaç tane ithal etmiş, kaç tane satmış, hepsi var.

Aİ Bakar mısınız buradaki baskı tipo. Blümel'in imzası var mı bir yerlerde?

LŞ Tabii vardır, onun kestiği faturalar da var.

Aİ Müthiş.

LŞ 1972'de bir liste çıkarmış. Bu Köhler'in yazısı.

Aİ Tunçer Bey, Blümel'den çok hayranlıkla bahsetti. Çok şey öğrendiğini söyledi.

LŞ Herkes öğrenmiştir. Blümel'in sözlüğüne şimdi bile bakarım. Siz sözlüğe bir yerden ulaşabildiniz mi?

Aİ Evet, Tunçer Bey verdi o sözlüğü bize. Biz o sözlüğü tekrar basalım dedik. Bazı eklemeler yapabiliriz diye düşündük. Ama hepsi daha proje halinde.

LŞ O, Ankara'da bir yerde basılmıştı değil mi?

Aİ Evet. Hatta bende vardır belki görüntüleri.

LŞ Bende de bir tane vardı, onu kaybettim. Görmek isterim o sözlüğü. Ne yapılabileceği üzerinde konuşalım. Çünkü, daha büyük bir hayır olamazdı, ama onun kıymetini bilemedik.

(Willi Blümel'in şirket evrakına bakarken) Almanca bilen var mı? Bunlar hep Almanca. Tevfik Barın. Peter Köhler ile bunlara beraber bakalım. Çünkü bu evrakı ben Peter'den aldım. Neymiş, ne diyor şurada?

Aİ Matbaacılık Türk A.Ş. yazıyor.

LŞ Bu Ankara'daki matbaa mı acaba?

Aİ Dokümantasyon ne kadar güzel bir şey.

LŞ Bu o zamanların bir turizm bakanı galiba. Bu Ankara Ajans Türk Matbaası olabilir. Ha, bir de bu rengarenk Atatürk resmi var, bunu da onlar bastı galiba. Bunlar muhtemelen güzel sanatlar eğitiminde projeksiyonda gösterilen şeyler.

Aİ Böyle bir kitap var. Bunlar parçaları olabilir.

LŞ Sanmıyorum.

Aİ Matbaacılıkla ilgili bir kitap basmışlardı ya, böyle görüntüler geldi aklıma.

LŞ Hiç sanmıyorum. Bu onların özel basımı. Bunlar Heidelberg'in mümessili olduğu için, Heidelberg bunları böyle beslerdi.

Aİ Matbaacılık ve Grafik Sanatlar Ansiklopedisi için ilk tashih, bakın gördünüz mü? Bu çok ilginç bir şey!

LŞ Sait Yada, Willi Blümel.

Aİ Bu bizim için, altın değerinde. Kim bilir daha neler vardır?

LŞ Şarva'nın başa geçişi ile ilgili bir gravür vardı. Dehşet. Soyut bir işti. Ne hoştu, ben onu Prag'da görmüştüm. Peki, Gutenberg'in ilk bastığı şeyin ne olduğunu bilen var mı?

Aİ İncil değil mi?

LŞ Değil. Yanlış bilmiyorsam Türk tehlikesi üzerine küçük bir risale. Ama Türk tehlikesi deyince, alınacak tedbir falan gibi bir şey değil. Dua. Yani Türkler geliyorsa hangi duaları etmekte yarar var diye. Gutenberg'in ilk baskılarını Uğur Guraçar çok iyi bilir. Guraçar ile bu konuların konuşulması gerekir.

Aİ Bu bizim proje, hiç bitmeyecek bir şeye dönüştü.

LŞ Hiçbir zaman bitmez. Yani böyle bir şey hiç bitmez. Arkeoloji biter mi?

Aİ Bitmez. Biz dedik ki ya bir başlayalım bakalım, ne çıkacak. İsimden, isme... Bir inforgrafik çıkarmaya karar verdik. Bu infografikte bağlantıları kurmaya çalışacağız,

ne kadar sürerse sürsün, yapmaya çalışacağız... Yani kim kimle çalışmış? Nerede çalışmış? Hangi matbaalar varmış, nerelerdeymiş o matbaalar? Türkiye'deki tiponun arkeolojisini yapıyoruz. O dönemdeki gibi bir tipo baskı atölyesi kurmaya çalışıyoruz kendimize üniversitede. Eskiden varmış ama dağıtmışlar....

- LŞ** Tabii Emin anlatmıştı, bizim tipo atölyemiz var, diye.
- Aİ** **Şimdi hiçbir şeyimiz yok. Biz kurmaya çalışıyoruz.**
- LŞ** Bak Oktay Duran'ın da bir yazısı çıktı.
- Aİ** **Duran Ofset.**
- LŞ** Bu öbür Oktay Duran. Piç Oktay derlerdi, adı oydu.
- Aİ** **Lakaplar var onları kaydediyoruz. "Hamamcı Mehmet" var mesela. Şu anda hâlâ küçük bir atölyesi var. Çalışıyor. Çok enteresan aletleri, edevatları ve bilgisi var. Tan Matbaası'nda bile çalışmış.**
- LŞ** Tan'dan hiç kimse kalmadı.
- Aİ** **Birilerine rastladık işte.**
- LŞ** O anıları dinlemiştim ve dolayısıyla Tan'da çalışan adam aradım. O zaman bulamamıştım.
- Aİ** **Var hâlâ. Namık Kemal Aydın da çalışmış Tan'da. Hâlâ yaşıyor ve genç sayılır.**
- LŞ** Nasıl çalışmış ve genç olur. Tan Matbaası, yıl 1950'ler.
- Aİ** **O zaman çocukmuş. Asıl patlamanın olduğu yerden bir iki yan odadaymış; şiddetli etkilenmemiş. Fazla yara almadan kurtulabilmiş. O günü yaşattı bize.**
- LŞ** Bakın, bu da matbaa makine fiyatlarına ilişkin.
- Tİ** **Adı yazıyor mu matbaanın? 70'lik ve 100'lük gibi makinenin ölçü bilgileri var mı?**
- LŞ** Tabii tabii, ofset, 70x100 tek renk. Şurada şöyle yazıyor: "İstanbul Belediyesi İETT Bilet Duruk Matbaası. Şahsa mahsus olup, bu bilet her talepte gösterilecektir".
- Aİ** **Bizimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için tekrar çok teşekkür ederiz.**

LOKMAN ŞAHİN, WILLI BLÜMEL'İN ŞİRKET EVRAKINA

BAKARKEN.

WILLI BLÜMEL'İN 70. DOĞUM YILI KUTLAMASI İÇİN İMZALAR,
LOKMAN ŞAHİN ARŞİVİ.

GRAFİK TASARIMCI
ÖĞRETİM ÜYESİ

İLHAN
BİLGE

SÖYLEŞİ NO: 11 | 17.04.2019 | 47'
TANITIM GRAFİK, BALMUMCU

Aİ

Sevgili hocam, merhabalar. Bugün sizlerle beraber olduğumuz için çok mutluyuz, yıllardır bölümümüze çok emekleriniz var. Ama kısmet bugüneymiş, atölyenizde sizi ziyaret ettik. Müjdeli bir haber verdik. Bir atölye kuruyoruz ve sizin de bu süreçte bize el vereceğinizden hiç şüphemiz yok. Deneyimlerinizden faydalanmak istiyoruz. Tipo baskı ile ilgili araştırmalar

yapıyoruz. Eski atölyelere, matbaalara gitmeye çalışıyoruz. Bu programın üç ayağı var. Bunlardan biri de tasarımcılar. O süreçlere nasıl bir tanıklık ettiler? Bu süreçte zorluklarla nasıl yüzleştiler? Nasıl iş ürettiler? Sonra hibrit dönemde neler yaptılar ve günümüze nasıl bakıyorlar? Oradaki yaşanmış deneyimlerimizi bizimle paylaşırsanız, sonsuz mutlu olacağız. Şimdiden teşekkür ediyorum.

İB

Ben teşekkür ederim. Büromda sizi bu kadar yıl sonra görmek çok güzel. Ben 1967’de Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu’na

girdim. Aynı sene hemen çalışmaya başladım. O zaman ofset diye bir şey zaten yoktu. Sadece tipo baskı vardı, her yer tipo çalışırdı. Ya klişe, ya dizgi, ya hurufatla işler yapıyorduk. Sonra bir matbaada işe girdim, orada da tipo makineleri vardı. Ofset, çok daha sonraları çıktı. Önce web ofset diye, Günaydın, galiba, ofsette basılmaya başlandı. Sonra ofset makineleri yaygınlaşmaya başladı. Benim kendi köşemden gördüklerim bunlar. Ama belki o zamanlar benim bilmediğim makineler de vardı. Ofsete yavaş yavaş geçtik.

Aİ

Benim size sormak istediğim şeylerde de bu unutulmuş, atölyeler, matbaalar; matbaa insanlarının isimleri olabilir. Hatırladığınız matbaalar, atölyeler, isimler de konuşmamızın içinde geçerse, çok çok mutlu oluruz.

İB

Bir kere, gündelik işlerimizi yaptırdığımız küçük dizgici dükkânları vardı. Hurufatla, elde kavaletle dizerek, bize

beş-on satırlık yazıların provasını alıp veriyorlardı. Onları biz küçük işlerde kullanıyorduk. Büyük işler için, uzun metin varsa, entertipçiye gidiyorduk.

SBN

Neredeydi bunlar?

İB

Cağaloğlu’nda ve Kuledibi’nde de bir entertipçimiz vardı, bazen ona giderdik. Ali Usta, zenci ya da zenci melezliydi.

Cağaloğlu’nda Bekir Yıldız ile çalıştık epey zaman. Araştırmalarınızda Bekir Yıldız’a denk geldiniz mi, bilmiyorum. Onun entertip atölyesi vardı, hatta şöyle bir öyküsü var, duyduğuma göre: Bekir Yıldız, Yaşar Kemal’in

kitaplarını dize dize, yazar olmuş. Kendi de ondan sonra öykü yazmaya başlamış, yani, dizdiği metinleri okuyarak yazmaya başlamış. Onunla da epey zaman çalıştık. Şimdi, hurufatla dizmenin şöyle bir özelliği var: Elleri bir küçük katalog olur. Örneğin; Helvetica Bold, 14 punto, 16 punto; Helvetica Regular, 6 punto, 8 punto, 10 punto; italik türleri ve benzerleri. O kataloglardan bakıyorsunuz. Hangi dizgicinin hangi hurufatı yeni? Çünkü kullanıldıkça harfler baskı görüyor, yavaş yavaş ezilmeye başlıyor. Köşeleri yuvarlanıyor, netliğini kaybediyor. Onları takip edip, 'işte metnini şuraya', 'başlığını buraya', 'italikleri buraya' diye ayrı ayrı yerlere dizdirip, birleştiriyorduk.

SBN Bu çok önemli bir şey bizim için.

İB Selahattin Sönmez, GMK'nın kurucularından olan

arkadaşlarımdır. Bir el pedalı aldılar, bir de kendilerine hurufat. Gözümde nasıl da büyüyorlardı! Elektronik sistem kurmuşlar gibiydiler, çok özenmiştim onlara. Çünkü kendileri diziıyorlar, el pedalında hemen provalarını alıyorlar, hurufat tertemiz. Baskı işlerini içeride hallediyorlardı. Çok özenli bir işim olduğunda rica ediyordum, onlardan alıyordum. Tabii, benden para almıyorlardı. Her zaman gidemiyordum onlara. Çünkü hurufatları yeniydi, sadece kendileri kullanıyorlardı.

SBN Yerleri neredeydi onların?

İB Cağaloğlu'ndaydı o da. Yani çok yakındı bize.

SBN Cağaloğlu'nda tam neredeydi?

İB Ankara Han, yok Ankara Han değil pardon, Bâb-ı Âli Caddesi, numara 50. Hanın adı yanlış olabilir. Talebe Birliği'nin

karşısındaydı. Şimdi orada ne var? İş Bankası'na gelmeden hemen önce, Cağaloğlu Meydanı'na çıkmak üzereyken, oradaydı. Benim de yerim Yerebatan Caddesi'ndeydi; yani yakındık.

Aİ Sait Maden'in atölyesine de yakınmış.

İB Sait Maden, o işte Ankara Han'daydı.

Aİ Evet, Ankara Han'daydı, onun için dedim.

İB Cağaloğlu Yokuşu değil; orası da aslında Bâb-ı Âli Caddesi.

Ankara Han'dı. Onun tam üst katında eşimin tekstil atölyesi vardı. Zaman zaman Sait Maden'e gidip geliyordum. Son zamanlarda o da birkaç kez bize geldi. Entertip olduğu zaman –entertipte zaten yazılar satır satır çıkar– işler bu şekilde ilerliyordu. Şimdi bakın, size şu kitapları göstereyim: Şu, İstanbul Festivali'nin ikinci senesinin kitabı. Bunun

bütün başlıkları letrasetle dizildi. Kitabı yapmadan önce belli karakterler seçiyorduk. İstanbul'daki letraset satıcılarının hepsine, "Elinizde Gill Sans Bold, 24 punto letraset var mı? Kaç tabaka var?" diye soruyorduk. Yeterince varsa hepsini topluyorduk; çünkü yetmeyecekti. Yoksa başka bir karakter seçiyorduk. Stok yapıyorduk. Eksilen harflerin fotokopilerini çıkarıyor, tek tek kesip yapıştırmak üzere ozalit alıyorduk. Özellikle "K" harfleri hemen biterdi letrasette. Çünkü Türkçede "K" harfi çok, İngilizcede az. Günlerce başlıklar dizildi. Metinleri –bunları hatırladığım kadarıyla hep Bekir Yıldız yapmıştı– o dizgileri hazırlıyordu. Büyük tepsiler vardı; çember gibi, metal tepsiler. Onların üzerine kalıplar dolduruluyor, sıkıca bağlanıyor, sonra tartılıyordu. Kurşunun depozitosunu veriyor, hamala yüklüyorduk. O kalıp, arka olarak tipo matbaasına gidiyordu. 50×70 makinelerde beş-altı tane temiz prova çekiliyordu. Sonra tekrar geri getiriliyor, tekrar tartılıyor, depozito geri alınıyordu. O kurşunlar entertip makinesine atılıyor, eritiliyor ve yeniden kullanılıyordu. Yani, bu kitap herhâlde yedi "arka" gitti demek. Matbaaya taşınması için. Hamallar 'arka hesabı' çalışır ya...

Aİ Ne kadar depozito vermişsinizdir? Hatırlar mısınız?

İB Hatırlayamam ki... Herhalde iyi bir depozito veriyorduk.

Bunların hepsi öyle dizildi. Entertipte bir yanlış varsa, provalardan tashih yapıldı. Yanlış dizilmişse, o satır tekrar dizilir, çıkarılır; yerine doğru satır konurdu. Tekrar prova alınır. Tashih böyle yapıldı. El dizgisinde de durum farklı değil. Hurufat çıkarılır, yerine doğru harfler konurdu. Peki hurufatta yanlış niye olur? Kasadan dizgi yaptınız mı hiç? Biz okulda, ilk senenin sonunda matbaa stajı yaptık. Dizgiyi kendimiz yaptık. Harflerin yerlerini ezberlersiniz, kasadan alıp dizersiniz. Bakmadan koyuyorsunuz; ama basınca yanlış çıkıyor. Çünkü birisi hurufatı yanlış kasaya atmış. Siz de yazıyı okuyup hızlıca, örneğin "İlhan" yazarken, "İlh" kısmını ezberden diziyorsunuz. Yanlış harfi yerleştirirseniz, sonraki kişi de aynı hatayı yapar. Bu yüzden hurufat çok özenli kullanılmalı. Dizgilerde hatalar hep buradan çıkardı.

Tİ Okulda dediniz, neresiydi orası?

İB Tatbiki'de.

Tİ Biraz bize ortamını anlatır mısınız?

İB Tatbiki Güzel Sanatlar'ın bir matbaası vardı. Tipo makinesi, el pedalı, bir de Gestetner makinesi vardı. Litografi taşlarımız,

gravür presimiz vardı. Sanat derslerinde gravür presini ve litografiyi mutlaka kullandık. Hepimiz dizgi yaptık. Bir davetiye veya başka bir şey

dizip bastık. Gestetner’de de bir iş yaptık. Kalıbını çıkardık, baskısını aldık. Staj ödevi olarak hepimiz birer iş teslim ettik.

Aİ Hocanız kimdi?

İB Matbaada hoca yoktu. Rıza Usta vardı. Çok sert, çok disiplinli bir adamdı. İlhami Bey onu çok iyi tanır. Azarlardı, sertti. Kötü kullanımı hiç affetmezdi. Makinelerin üzerine titrerdi. Bize o gösteriyordu işleri. Yardımcısı Muammer Ağabey’di. Yıllar sonra onu Cağaloğlu’nda gördüm. "Bir matbaa malzemeleri dükkânı açtım." demişti. Bilmiyorum, hâlâ yapıyor mudur? Hayatta mıdır? Yani o görüşmenin üzerinden 20-25 yıl geçmişti.

Aİ Bir ihtimal olabilir. Sürpriz isimlerle karşılaştık öyle. Peki, Tatbiki’nin hangi binasındaydınız o zamanlar?

İB Akaretler’de. Yani Grafik Bölümü’nün zemin katı matbaaydı. El giyotinimiz vardı.

Aİ Geçenlerde ben arkadaşlar konuşurken, onlara tam da yerini anlattım. Çünkü ben oraya geldim, Mümtaz Işingör Hoca ile görüşmeye, annemin çok yakın arkadaşısıdır Akademi’den. O zaman biraz dolaşmıştım, aklımda hiç kalmamış, çünkü o sırada matbaa kısmına hiç gitmemişim demek, şimdi hayıflanıyorum açıkçası.

İB Matbaa, ana binada değil, ana binayı geçtikten sonra avlunun solundaki iki katlı binalardan birindeydi. O binalardan birincisinin zemin katı matbaaydı.

Aİ Çok güzelmiş, o zaman ne yapıyordum demiştiniz?

İB Piyasada da çalışmaya başladım. Okula girerken işe de girdim. Gece iş, gündüz okul... Öyle idare ettik. Önce bir dergide çalıştım: Yeşilay’ın bir çocuk dergisi. Her şey tipo baskıydı. Perşembe günleri derginin baskı günüydü; baskı gece yapılırdı. Rica minnet basarlardı. Normal günlerde sabah 7’de kalkar, 9’da okulda olurum. 17.00’de okuldan çıkıp 18.00’de dergiye giderdim. Gece 1’e kadar çalışır, sonra eve dönerdim. Derginin basıldığı gün, perşembe sabahı evden çıkar, önce okula, sonra matbaaya giderdim. Gece sabaha kadar, ertesi gün öğlene kadar baskı sürerdi. Oradan tekrar okula, okuldan yine işe giderdim. Yani perşembe sabahı 9’dan cuma gecesi 1’e kadar sürekli çalışırdım, haftada bir gün. Cuma öğleden sonra model dersi vardı. Kalemim elimden düştüğünü hatırlıyorum. Çizerken “tık” diye düşmüştü. Uyuklamaya başlamışım. Matbaada sabahlardık. Ustalar entertip satırılarını alır, mizanpaj yapar,

yerleştirdi. Elllerinde "çift" denilen bir şey olurdu. Cımbıza benzer bir araç. Yazıya bir alan ayırırlar, dizgileri yerleştirirlerdi. Bazen yazı sığmazdı. Usta, çiftle metin üzerinde gezerek hangi paragrafı atacağını belirlerdi. "Ne yapıyorsun usta?" derdik. "Başka türlü sığmaz." derdi. Ben o zaman 17 yaşındaydım, sözüm geçmezdi. Kafasına göre yazı atıyordu usta. Yazarı fark eder mi, etmez mi? Okur anlar mı? Önemli bilgi midir? Hiç önemli değildi onun için. Çünkü biz, hatır için basılan bir dergiydik. Öyle ustalarla boğuşuyorduk. "Aman ağabey, yapma. Şunu biraz genişletelim de sığsın yazı." derdik. Ama uğraşmazlardı.

ti Dergilerin hiçbir kopyası var mı elinizde?

ib Bir tane bile yok. Hiç saklamamışım. İnternette arıyorum. Her şeyi buluyorum. Onu bulamıyorum. Birkaç tane kendi

illüstrasyonlarımı kesmiştim, onlar duruyor. Dergiyi bulamadım hâlâ. Belki bir gün bulurum. Tabloid bir dergiydi, *Mavi Kırangıç* diye.

ai Ben bunu duymuştum, evet.

ib *Mavi Kırangıç* bir sürü var. Küçük, normal dergi boyutunda gördüm internette. Bizimki öyle değil, bizimki tabloid, iki renk basılırdı.

ai İki renk. Yıl kaçtı aşağı yukarı?

ib 1968.

ai Evet, ilginç bir dönem o dönem. 68 kuşağı.

ib Evet. Konuyla ilgili değil ama, 69 yılıydı sanırım Kanlı Pazar oldu. O hafta merdivenlerde böyle tahtalar gördük. Dizili ama hiç üzerinde durmadık. Kapıcı onları dayamıştır filan diye düşündük. Meğer onlar Kanlı Pazar için hazırlanmış çivili tahtalarmış. Taksim Meydanı'na kazara biz de o gün düştük. Sıkıştık falan, filan. Neyse başımıza bir şey gelmeden kurtulduk. Öyle bir dönemdi o.

ai Maalesef, gerçekten. Umarım bir daha hiç yaşanmaz öyle şeyler.

ib İlk başta derginin fotoğrafçısı ve bir iki yazar da vardı galiba. Sonra dergi satılmadıkça, para kazanmadıkça, Yeşilay bütçeyi kıstı; yazı işleri müdürü ile bir ben kaldık her işi yapan. Karanlık odayı ondan öğrendim. Sigarasının ışığı ile filmi kontrol ederdi. Bir tütürür şöyle, bakardı. Biraz daha yıkardı. Hipo tepsisi vardır, gazoz soğuturdu onda. Çünkü hipoyu koyduğunuzda soğuyor su. Gazozlarını hiponun içinde soğuturdu, öyle bir tipti.

Aİ Çok verimli, bir kullanım.

İB Verimli, tam randımanlı kullanım.

Aİ Öbür kitapları ayırmışsınız bizim için, onlarda neler var?

İB Orada tipo ile basılmış bazı örnekler var, onları size vereyim.

Bunlar, takım kullanarak yapılmış sayfalar. Yani çizilip klişesi yapılmamış. Metal parçalar kesilerek; takımlar, köşeleri diyagonal kesilip yan yana getirilmiş. Çerçeve yerleştirilmiş ve aralara boşluk atılmış Anterlin yerleştirilmiş; onun da kalınlığı sabit. İkinci sıra, üçüncü sıra...Siyah baskıda kaymış mesela, ama buralarda hiç kayma yok. Çünkü anterlinin boyu aynı. Ek yerlerinden anlaşılıyor. Bunlar, birbirine dayalı takımlar. Bu da öyle. Bakın, köşeleri ayrı ayrı yerleştirilmiş; yazıyı da buraya, bloğun içine gayet düzgün yerleştirmiş. El dizgisinde, satır sığmazsa araya boşluk atılır, genişletilir, daraltılır. Yani istenildiği gibi ayarlanabilir. Ama entertipte bu mümkün değil. Bütün satırın yeniden alınması gerekir. Üçüncü sınıfta, yine bir matbaada çalışmaya başladım, geceleri. O da tipo matbaasıydı. En çok kutu basıyorlardı. Zaten bu nedenle ambalajcı oldum. Yoksa hiç ambalaj tasarımı yapma planım yoktu. Matbaa kutu basıyordu, ben de kutu tasarlıyordum. Sonraları, ofset çıkınca kolaylığını gördük. Aa! Çok daha rahat; hazırlığı kolay, klişe yok. Daha keskin, ince tram kullanılabiliyor. Tipoda tramlar çok iridir; mutlaka görmüşsünüzdür. Bir de taşmalar olur, temiz çıkmaz. Ama zeminler çok güzel çıkar; pırıl pırıl. Çünkü çok boya verilir. En parlak zemini tipoda alırsınız. Ofset hiçbir zaman o parlak zemini vermez. Hatta ofsette, sonraki yıllarda parlak zemin isteniyorsa iki kez basıyorduk. Mesela siyah zemin içinde yazı varsa, önce hafif kırık bir siyah basılır, ardından bir kat daha geçilirdi ki siyah parlarsın.

BÜ Peki, basılı işin maliyetini de etkiliyor mu bu durum?

İB Eminim bu etkileyiciliğin nedeni üstündeki boya miktarıdır.

Tabii, boya maliyeti buna göre artıyordu. O zamanlar hesaplanıyor muydu, bilmiyorum. Ama renk sayısı dikkatle hesaplanırdı. Mesela ne etkiliyordu bizi? Bir kurum kimliği istiyorlar; ona bir amblem yapıyorsunuz. Üç renk. Müşteri diyor ki: “Bu iki renk olmaz mı?” Olmaz, diyoruz. Çünkü üçüncü renk de gerekli. “İki rengi geçmesin,” diyor. Çünkü her renk için ayrı baskı parası ödeyecek. Pazarlık, pazarlık... En sonunda tek renk baskıyı tercih ediyorlardı. Ama antetli kâğıt renkliyse, “Bir renk yeter.” deyip geçiştiriyorlardı. Biz ikinci rengi kabul ettirmeye çalışıyorduk.

Üçüncü, dördüncü rengi asla kabul etmezlerdi. Her seferinde ayrı ödeme yapmak zorunda kalacakları için. O zaman bunun pazarlığı yapıldı. Şimdi, üzerinden 50 yıl geçti. Şimdi ise boya pazarlığı başladı. Zeminli iş veriyorsunuz, matbaalar boya farkı istiyor. “Kalıbı 90 lira,” diyorlar. “Ama iki kutu boya aldık, onu da size ayrıca fatura edeceğiz.” Bayağı yüksek maliyet tutuyor. Çünkü boya ithal ve pahalı. Şimdi de bu konunun pazarlığı başladı.

BÜ Fotoğraf gerektiği zaman ne yapıyordunuz?

İB Klşe konusu da zorlayıcıydı. Özellikle dekupe yapmak çok zordu. Etrafını çok düzgün kesmeniz gerekirdi. Resimleri birbirine geçiremezsiniz. Öyle geçme gibi şeyler yoktu. Normal klşe kullanırdık. Tramlar da iriydi. Kaç tramdı, hatırlamıyorum. 48’lik miydi? O dönemden kalma bir örnek saklıyordum ama şu anda bulamıyorum. Galiba 1968’de, klşe ile bir çocuk kitabı resimlemişim. Kapağı renkliydi. Tramları gözle görebiliyordunuz. Lupla bakmaya bile gerek yoktu. Kocaman kocamandı.

BÜ Peki, bulursanız biz onu ödünç alabilir miyiz, fotoğraflamak için.

İB Tabii ki, illüstrasyonlar çok kötü. Ara verdiğimizde bulurum bir yerlerden.

SNB O zamanlar özellikle tercih ettiğiniz bir tipo atölyesi var mıydı?

İB Seçenekler de sınırlıydı. Herkesin elinde aynı hurufatlar vardı. Helvetica benzeri yazılar, Times... O kadar. Davetiyeler için ‘anglez’ dedikleri süslü, kuyruklu, el yazıları da olurdu. Onlardan da bulundurulardı çünkü davetiye ya da kartvizit işleri gelirdi. Herkese aynı yazılar uygulanırdı. Öyle özgür tasarım şansı yoktu. Letraset icat olunca biz başlıklarda kullanmaya başladık. Letrasetle büyük fark atıyorduk.

Başkaları dizgiyle yapıyorsa, bizimki çok daha estetik görünüyordu. Bir de letrasette espasları çok daha iyi ayarlıyorduk. Çünkü her harfi tek tek çıkarıyorduk. Her harfe göre espası kendimiz ayarlıyorduk. Şimdi bilgisayarda başlığı diziyoruz, biraz düzeltiyoruz ama harf harf kontrol etmiyoruz. O zaman çok daha itinalıydık. İş çok özen istiyorsa, bazen iki paragraflık bir metni bile letrasetle dizdiğimiz olurdu. Özellikle reklam kampanyaları için...

SBN Bu süreçlerde eğitimin içinde oldunuz, tabii o, onun eğitime yansımaları nasıl oldu? Yani bu değişimler...

İB O süreçte ben eğitimin içinde değildim. 1994'te Nazan Erkmen beni aradı. Bilgisayara geçmiştik. 1990 ve 1991 yıllarında bilgisayarda çalışmaya başlamıştım. Zaten bu yüzden çağırdı beni. Nazan, "Sen bilgisayarla mı çalışıyorsun?" dedi. "Evet," dedim. "Bizim çocuklara da gösterir misin?" diye sordu. "Gösteririm tabii," dedim. "Perşembe günü okula gel," dedi. Gittim; bir şey göstereceğim diye. Baktım, çoğu dönem arkadaşımız bir kurulda toplanmış. "Kaç gün geleceksin?" dediler. "Ne? Kaç gün?" "Ben geldim, döneceğim," dedim. "Yok," dediler. "Sen haftada iki gün gel." "Gelemem iki gün, işyerim var," dedim. Pazarlık yapıldı. Haftada bir güne razı oldular. Yoksa benim okula girme gibi bir niyetim yoktu.

Aİ Pek de güzel olmuş. Hem anlatma üslubunuz, hem detaycı yaklaşımınız, hem sabrınız, bir hocada olması gereken deneyim, sizde her şey olduğu için çok büyük şans oldunuz öğrencilerinize. Hâlâ da emek veriyorsunuz. O zamanki öğrencilerin merakı ile bugünkü öğrencilerin merakı arasında bir farklılık var mı?

İB Onu hep düşünürüm, sorarlar da. Ben onu kestiremiyorum. Çünkü her dönem meraklı ve meraksız öğrenci var. Bazen oranları değişiyor. Çok iyi öğrenciler aynı sınıfa denk düşüyor. Bazen düşmüyor.

Aİ Okuyan insandan daha çok hızlı bakan insana doğru evrimleştik ya, onunla ilgili söylemek istediğiniz bir şeyler var mı? Çünkü okumayan, Türkçeyi iyi kullanmayan, tasarımı iyi bilmeyen bir insanın ne bir dizgi yapabileceğine, ne bir sayfa tasarımı yapabileceğine inanmıyorum. O zamanlar daha çok mu okur yazardık?

İB Çalışma şekli zamanla değişti. Eskiden biz çok fazla eskiz yapardık. Günlerce süren eskizler olurdu, reddedilirdi, tekrar yapılırdı. Şimdi öğrencilerle yan yana çalışmıyoruz. "Beş tane eskiz getirin," diyorum. Bir tane getiriyorlar. Mecburen ona bakıyorum. Eğer hiç olmamışsa, "Bu olmaz, yeniden çalış," diyorum. Ama yine bir tane getiriyor. Seçenekler azalıyor. Bilgisayar sonrası dönemin tasarımcılarında, bence, şöyle bir fark var: Biz hayal etmek zorundaydık. Yazıyı dizdiriyoruz. "Bu kadar yazı, şu alana sığsın. Bu 10 santime insin. 8 puntoyla, 5 sütuna yazı dizilsin," diyorum. "Şu şerit magenta olsun, bu magenta + mavi olsun" diye not

alıyoruz. Ve heyecanla bekliyoruz: Nasıl olacak? Baskı geliyor. “Yazı biraz küçük olmuş.” “Bu başlığı bu renkte yapmasaymışım,” diyoruz ama artık yapacak bir şey kalmamış. Çünkü sonucu baskıdan sonra görebiliyorduk. Her şeyi kafamızda tasarlamak zorundaydık. Şimdi ekrana koyuyorsun. “Bu küçük oldu, yarım punto büyüteyim.” “Maviyi biraz açayım.” Her şey görünerek, deneme-yanılmayla yapılıyor. Ama bu da hayal etme becerisini azaltıyor. Eminim, bizim hayal gücümüz —aynı zekâ seviyesinde olduğumuzu varsayarsak— şimdikilerden daha güçlüydü. Çünkü olmak zorundaydı. Şimdi öğrenciler gördüğünü getiriyor. Hatta tersine: Tasarımı tasarımcı yönlendirmiyor. Önce bir çerçeve çiziyor. Sonra bir yazı yerleştiriyor. Yazıyı değiştiriyor. Renk veriyor. Bir resim koyuyor. Obje kaydırıyor. Ama bu sırada tasarımı tasarımcı değil, tasarım süreci yönlendiriyor. Biz hep deriz: “Önce karar ver, sonra bilgisayara otur.” Ama bu pek uygulanmıyor. Son gün yapılmış işler getiriliyor.

Aİ Maalesef öyle, farklı üniversitelerde çalışma fırsatım oldu, günümüzde genelde aynı tarz öğrenciler var.

Aceleci, biraz farklı şeyler düşünmek yerine, ilk elinin yakınındaki şeylere asılan, onları yakalayan, o görüntüler üstünden gidip, farklı bir araştırmaya gitmeyen, genç bir jenerasyonla karşı karşıyayız.

İB O acelecilik mutlaka bize de biraz bulaşmıştır ama, yeni gençler tamamen o dönemde yetiştikleri için onlarda çok daha fazladır.

Aİ Belki konunuzla ilgisi var, belki yok ama, sizi yakalamışken, başka alanlara da sıçramak istiyorum

biraz. Tasarımın geleceği ile ilgili, herkes Instagram olsun, Behance olsun, Snapchat olsun, anında birbirine yakın, benzer görüntü üretiyor, hareketli görüntüler yaratıyor. Bu konuda bir patlama var. İyi veya kötü çok sayıda dijital görüntü içinde özgünlük nasıl yakalanabilir ve birbirinden farklı tasarımlar günümüzde nasıl gerçekleştirilebilir?

İB Tabii ki yalnızca fikir üreterek... Başka hiçbir yolu yok.

Derslerde de ben bunu yapmaya çalışıyorum. Ama yapabiliyor muyum? Hayır. Şöyle yapıyorum: Her seferinde projeyi veriyorum ve diyorum ki: “İlk hafta hiçbir şey getirmeyeceksiniz. Sadece düşündüklerinizi anlatın. Sözlü olarak.” Yani beni sözle ikna ediyorsanız, heyecanlandırıyorsanız, onu uyguladığınızda daha da heyecanlandırır. Ama ne oluyor? İlk hafta “Hoca bir şey istemedi,” diye hiçbir şey yapmadan geliyorlar. “Bir şey düşündün mü?” diyorum. “Hocam, düşünmedim,”

diyorlar. Düşünmeyi bir iş gibi görmüyorlar. Oysa işin en önemli kısmı bu. Zaman zaman şöyle bir örnek veririm: Askerdeyken yedek subay okulunda “sancak nöbeti” diye bir şey vardı. Ana binada bir koridorda, bir kapının önünde, gece iki saat boyunca dikiliyorsun. 2-4, 4-6 gibi nöbet saatleri var. Dışarıda nöbetçi olduğunda bir kuş geçer, araba geçer, asker geçer; bir şeyle ilgilenirsin. Ama içeride, koridorda hiçbir şey yok. Gece 3’te kim olacak koridorda? Dikiliyorsun. İşte orada ben tasarım yapmaya başladım. İki saat boyunca, yapacağım tasarımı en ince ayrıntısına kadar kafamda kuruyordum. Sonra nöbet bitince, ertesi gün karalayıp notlar alıyordum. Orada bir cep takvimi tasarladım. Askerden döndükten sonra o takvimi bastırdım ve satışa sundum. İlk olarak akordeon şeklindeydi. Sonra onu ciltli deftere çevirdik. Yaklaşık on yıl boyunca cep takvimi sattım. Sonra dijital telefonlar yaygınlaştı. İnsanlar numaraları telefonlarına kaydetmeye başladı. Kullanım azaldı. En sonunda da bıraktık. Ama o tasarımı ben nöbet sırasında yaptım. Kitap kapağı da tasarlardım. Ertesi gün oturur, notunu alırdım. Şunu anlatmak istiyorum: Fiziksel engeli olan biri bile çok iyi bir tasarımcı olabilir. Düşünür, birine yönlendirme verir: “Times kullan, Helvetica kullan, sola çek, sağa al...” Tasarım zaten kafada biten bir şey. Bu dijital çağda da fark yaratan, iyi düşünülmüş iş oluyor. Ama tabii izleyici o kadar hızlı bakıyor ki, iyi düşünülmüş şeyi fark etmesi de gerekiyor. O da mümkün olmayabiliyor. Biz de zaman zaman gözümüzden kaçırıyoruzdur mutlaka.

Aİ Öğrencilerime söylediğim şeylerin başında şu geliyor: Bilmediğiniz şeyi göremezsiniz. O nedenle iyi görebilmek için önce öğrenmek zorundasınız. Yanından geçer gidersiniz, atlarsınız. Siz de tam bu konuya değinmiş oldunuz. Başka bir sorum daha var, bunun devamında. Ambalaj tasarımıyla ilgilenen ender tasarımcılardan, bu işi çok iyi bilen, işte baskı tekniklerini bilen, her yönüyle ele alan, bunun da eğitimini veren bir hocamızsınız üniversitemizin Grafik Tasarım Bölümü’nde. Bu kadar kontrollü bir alanda, yeterince özgün olmak, yeni bir tasarım yapmak, bir ambalajda nasıl mümkün? Alan biraz daha daralıyor ambalajda.

İB Yine fikirle. Bununla ilgili ben ne yapıyorum? Birkaç yüz tane fotoğraf. Ambalaj fotoğrafı. İşte çay paketleri peş peşe, çikolata paketleri, bunları bir saniye arrayla, Powerpoint’e yükledim. Şimdi diyorum bunları seyredin öğrencilere, tık tık tık, geçiyor. Farz edin ki siz markette dolaşıyorsunuz, tabii sıkılarak izliyorlar. Bitiyor.

Diyorum ki, aklınızda kalan ambalaj var mı? İşte şöyle bir şişe vardı, diyorlar. Üzerinde bir resim, kitap resmi vardı, diyorlar. Adını hatırlayamasa da işte biz o akılda kalan şeyi bulmaya çalışıyoruz. Akılda kalacak, zihne bir çengel atacak, çentik atacak fikri bulmaya çalışıyoruz. Onu bulduysan iş tutar. Ha, eskiden buna bakıyor muyduk? Bakmıyorduk. Mesleğin ilk yıllarında dekoratif bir şeyler yapmaya çalışıyorduk. Kendimize göre kimliğini yaratmaya çalışıyorduk ama, böyle görsel kimlik diye bir ana fikir yoktu. Her işi tek başına düşünürdük. Bu zamanla oluştu. Ama bir kere piyasaya iş yaparken, fark edilmenin şartı, değişmemek. Yani yıllar içinde hep aynı ambalajı gördüyseniz, kötü bir ambalaj bile 3 yıl, 5 yıl, 10 yıl sonra zihninize yerleşiyor. Bizim nesil Akif Çamaşır Suyunu unutmaz. Atlı Kola, Öküz Baş Çivit, bunlar hiç güzel tasarımlar değil ama, hep aynıydılar. Fay kutusu ezberimizdedir. Vita tenekesi de öyle.

Aİ Vita, çiçek ekilen Vitalar.

İB Evet, hayatımızın parçası oldu. Değişince, sana ambalajı öldü gitti bize göre. O lacivert kırmızı paket oldu.

Aİ Gripin.

İB Gripin'den de kadın resmi çıktı 2003'te. Çünkü erkekler almıyormuş Gripin'i, o yüzden değiştirdiler.

Aİ Yani şu anda nostalji ile bakıyorum onlara. O zaman öyle bakmıyordum ama, dikkatimi çekiyordu. Vita'nın sarı tenekesi. Hatta sonradan ya çiçek ekilirdi, ya içine peynir basılırdı, ya turşu yapılırdı; çoklu kullanım yolları bulunur, bir şey atılmazdı. Farklı fonksiyonlar üstlenirdi ambalajlar.

İB Çünkü ambalajlı az şey satın alıyorduk. Yani teneke kutuda aldığımız fazla bir şey yoktu ki, her şeyi kabıyla alıyorduk.

Boza almaya ben 80'den sonra yine sürahi ile gidiyordum. Darasını alıp koyuyordu bozayı, alıp dönüyorduk.

TI Bize tipo döneminden günümüze kadar, ambalaj basım teknolojisindeki gelişimlerden söz eder misiniz?

Teknik olarak özetlerseniz, kolaylıklar zorluklar neydi?

Ne tür kâğıtlar kullanırdınız?

İB Kartonlar değişmedi, Yani ambalajın basıldığı karton hâlâ aynı. Ben beş-altı senedir baskı takibi yapmıyorum ama öncesinde matbaalarla doğrudan biz ilgilenirdik. Amerikan Bristol, daha ucuzsa Kartonsan, daha da ucuzsa Dalaman Karton kullanılırdı. Dalaman

biraz dalgalıdır, esmerdir. Kalınlıklarını seçer, ona göre kullanırdık. El işi, sivama kutular vardı. Artık kimse uğraşmıyor onlarla.

ti Sıkıntılı dönemler oldu mu, malzeme bulmada?

ib Hem nasıl! 1974'ten sonra ambargo döneminde büyük malzeme sıkıntısı yaşandı. Fotoğraf eczası yoktu, A/B banyo gelmiyordu. Kodak marka ürünler kullanıyorduk. Kesim bıçağı dahi bulunamıyordu; çünkü bıçağın hammaddesi ithal edilemiyordu. Eski bıçakları bıçakçıya götürüp söktürüyorduk. O da bıçakları düzelterip yeniden kıvrarak yeni bıçak yapıyordu. A/B banyo yoktu. Laleli'de bir kişi bunu üretmeye başladı. Aynı dönemde Beşiktaş'ta da biri başladı; "Fofima" adında bir marka çıktı. Giderek developman ve fotoğraf eczaları da Türkiye'de üretilmeye başlandı. Hatta müzik seti bile üretildi. Tam bir sanayi oluşmaya başlarken ambargo kaldırıldı. Bu yerli üretim yapanların çoğu battı. Yeniden ithal malzemelere dönüldü. Zaten kâğıt sıkıntısı dönem dönem hep olur.

ai Prova yapamıyordunuz ya zamanında, ekonomik davranmak gerekiyordu, bir şeye karar verip

uyguladıktan sonra ne olduğunu görebiliyorduk, diyordunuz.

Farklı kalitede kartonlar olduğu için belki hayal ettiğiniz renk üstünde istediğiniz gibi durmuyordu. O zaman bunları değiştirme şansınız oluyor muydu?

ib Baskıdan sonra müdahale yoktu artık; ne çıktıysa o. Büyük hayal kırıklıkları yaşanmıyordu çünkü çok ara renkler kullanılmazdı. Temel renkler kullanılırdı ve onlarda da "keşke böyle olmasaydı" dediğim pek olmadı. Renkle ilgili sürprizler ofset baskılarla başladı. Çünkü orada çok ince renk farkları kullanılmaya başlandı. Sen bir tram seçiyorsun; baskıda o tram ya koyu ya da açık çıkıyor. Renk değişiyor.

ai Sizin bir karakteriniz olan etik davranış bağlamında yaklaşmak istiyorum son soruya. İçindeki ürünün güvenilirliğine inanmadığınız bir ambalajın tasarımında çalışmadığınızı biliyorum. Bu konuda, ahlaki yaklaşım ve tasarım açısından, bize ne dersiniz?

ib Bu, çok zor bir soru aslında. Bir tasarım öğrencisine "İnanmadığın şeyi yapma" demek, ajansa girip on gün çalıştıktan sonra işten atılmak demek. Bunu hiçbirisi yapamaz. Ben ilk yıllarda yaptım mı? Evet. Etik olmayan ne yapıyorduk. Örneğin, müşteri

eline bir kutu alıyor, “Biz bu ürünü artık kendimiz üretiyoruz; bunun aynısını bize çiz,” diyor. Yabancı bir kutu getiriyor, diyor ki bunu biz imal etmeye başladık, bunu bize çiz. Çizip verdiğim oldu. Anlaşması var mıydı arada, yok muydu, bilemiyorum. Sorsam tepki göreceğim. Cesaret edemiyordum gençken. Böyle işler yaptık. Ama sahte şey yapmadım. Onu yapanlar vardı. Yani işte deterjan kutusunun sahtesi, jilet ambalajının sahtesi. Onun aynısını yapıp basanlar çok vardı. Çok var derken, duyardık “şurada yapıyormuş, burada yapıyormuş”. Gece sabaha kadar sahte etiket basıyorlarmış denirdi. Ama bu ahlakın çok kaba bir alanı, daha ince alanları var. Her şeyi bir yana bırakın, şimdi diyelim ki çok eski bir helva firmasının ambalajını yapıyorum. Aynı kimliği sürdürüyorum, Bülent Erksen’in Kurukahveci kimliğini sürdürmesini düşünün. Çok başarılı bir örnek o. Ama kahve aynı kahve. Helva aynı helva değil. Yani o markanın 50 yıl önce yaptığı helva değil, bu yılki helva. Sen aynı kimliği sürdürdüğün zaman, yalan söylemiş oluyorsun müşteriye. Bak o senin dedenin yediği helva bu demiş oluyorsun, halbuki değil. İçinde helyum var, yağ çıkmasını diye ve canına okumuşlar helvanın yani, buna benzer öyle çok şey var ki, ahlaki duygumuzu rencide eden.

Geçen hafta derse Umay Çubukçu’yu davet ettim. “Artık içinde katkı olan gıda maddelerinin ambalajını yapmıyorum” dedi. Çok hoşuma gitti. Artık neredeyse tek müşteriye çalışır hale geldim. Benim müşterim bal üretiyor. Zaten katkı olmadığı için rahatım. Ama onlarla da çok kavga ediyoruz. Mesela aroma koyuyor arı sütünün içine. Ya koymayın aromayı. Niye bir katkı koyuyorsunuz? İşte bu bitkisel, doğal aroma diyorlar, ama aroma lafının bile girmemesi lazım arı ürününün içine. İşte ama çocuklar sevmiyor tadını falan, filan, kavga. Yani 3, 4 yıl oldu, her lafı geçtiğinde mutlaka bir kavgasını yapıyoruz aromanın.

- Aİ Çok teşekkür ediyoruz. Cep takvimleriniz tipo mu basılmıştı, ilk yaptığınızda?**
- İB** Yok, ofset başlamıştı artık. Ofset basılmıştı.
- BÜ Arşivcilik yönünüzü de çok iyi biliyoruz. Hatta hem GMK’da, hem okulda bulamadığımız şeyleri, direkt İlhan Hoca’da vardır diye düşünüyoruz hemen. Türkiye’de kurum arşivleri ve genel olarak arşivcilik konusunda ne düşünüyorsunuz?**
- İB** Benim de sistemli bir arşivciliğim yok. Mesela iş örneklerimin

de hepsi yoktur. Beğendiklerimi bir kenara koyardım, sonra daha fazla koymaya başladım. Arşiv neden gerekiyor? Bir firmaya bir iş yapıyorsun, iki sene sonra tekrar bir başka şey istediğinde, eski işi bulup, bakıp, ona göre yapman lazım, o yüzden saklıyorduk işleri. Yani öyle öyle bir arşiv başladı. Ama mesela tarih atmamışım. İlk yıllarda, örneği almışım, saklamışım, tarih yok. Aynı firmaya bir başka iş daha yapmışım, hangisi önceydi, hangisi sonraydı hatırlayamıyorum. Bazen hatırlıyorum, işin akışından, bazen hatırlamıyorum, tarih atmadığım için. Sonra sonra onları bir parça sisteme sokmaya başladım. Son zamanda ne yapıyorum? Burada elinizde bir ambalaj görürsem, hemen bir dakika deyip, alıp ambalajın resmini çekip geri veriyorum size. Yani elime geçen bütün ambalajların resmini çekiyorum. Saymadım ama herhalde 15, 20 bin tane olmuştur.

BÜ Türkiye ile mi kısıtlı ambalajlar?

İB Türkiye'yi tercih ediyorum tabii. Öbürlerini bir daha görme şansı olmayabilir. Reklam kampanyalarını 70'lerden beri saklıyorum. Yani o zaman öğrenci iken, sahaflara giderken, Stern alırdık, Life alırdık. Onlardan güzel reklamları, illüstrasyonları keserdik, saklardık. Onları dosyaladım; kimilerini kampanya olarak takip ettim. Sonra sığmaz oldu. Hepsini taradım. Orijinallerin çoğunu attım, kıyamadığım birkaç tanesi hariç.

AI Dijital dünyada da veriler çok kayboluyor. Nasıl saklayacağız bunca şeyi?

İB E, o zaman bilmiyordum ki kaybolduğunu. Dün veya evvelsi gün Nesil Yayınevi'nin eski yöneticisi, Atay Bey uğradı. O bütün görevlerinden istifa etti, artık emekli olacağım, dedi. Ama günlük stresten kurtulmak için arşivi yürütme işini aldı. Şimdi Aziz Nesin'in bütün belgelerini arşivliyor. "Şu ana kadar 25 bin tane sayfa taradım" dedi. Her sayfa 250 MB'ymiş. Hiç sıkıştırma yapmıyor. Galiba 6.000 dpi tanyor. Ben ondan ne öğrendim? "Bir sayfayı taradığın zaman" dedi, "bir derece döndürsen, veri kaybediyorsun" dedi. "İşi hiç döndürmemen lazım ekranda" dedi. Onu bilmiyordum, harddiskleri de hareketsiz bırakırsan ölüyorlar dedi. İki yılda bir mutlaka "refresh" etmen lazım harddiski dedi. Yani arşive aldım, rafa koydum. Yok. Elini attığında çalışmaz o harddisk, büyük bir ihtimalle.

BÜ Ne yapmak gerekiyor o zaman?

İB Sürekli kullanmak gerekiyormuş. Boşaltıp, tekrar yüklemen gerekiyormuş.

Aİ Bir şeyi daha merak ediyorum. Aktif olarak hâlâ çalışıyorsunuz, eğitimcilik hayatınız da devam ediyor.

Günün birinde sizden bir kitap bekleme şansımız var mı? Yazmayı düşünüyor musunuz?

İB Bakın şu dosyalar hep kitap hazırlığı idi. Ama artık ümidim azalmaya başladı, emekli olmam lazım. Yani yazabilmek için işleri bırakmam lazım. Her konuda, bütün notlarımı, belgeleri alıp, alıp dosyaladım. Çok hızlı yazamıyorum ben, iki sayfa yazıyı bir haftada yazıyorum. O hızla bir kitap bitmez. Konsantre olmak lazım. Bütün zamanı ona ayırmak lazım.

Aİ Sabırla bekliyoruz o zaman.

İB Eğer aynı konuda sürekli okuyorsanız, yazamıyorsunuz. Çünkü her okuduğunuzda bilmediğiniz şeyler çıkıyor. Bunu bilmeden ben bunu yazamam diyorsunuz. Bir başka şey daha çıkıyor.

BÜ İlhan Hocam, Festival’i o zaman San Grafik altında mı yapıyordunuz? Belirli bir şirket var mıydı?

İB Tanıtım Grafik bünyesinde yaptım. İlk sene Mustafa Eren almıştı işi, birlikte yaptık. İkincisini tek başıma yaptım. Yani üçüncü oluyor. Birinciyi galiba San Grafik yaptı, dördüncüyü tekrar San Grafik yaptı. Ondan sonra 13 yıl ben yaptım, sonra da bıraktım.

BÜ İşte hiçbir şeyin tarihini bilmediğimiz için başlangıcından beri öyle yapıldığını sanıyoruz. Yani birinin yazması gerekir aslında, her şeyin tek tek.

İB Mesela şimdi, sonradan yapılan o kötü illüstrasyonlu rakı şişesi Pinterest’te İhap Hulusi’nin diye dolaşıyor. Halbuki onun illüstrasyonu daha önceydi.

BÜ Onda çok belirli değil, Ali Suavi Sonar’ın anılarında onun bir kısmını ben revize ettim. Böyle çok belirsiz bir durum da var onda. Atıf Tuna biraz oynamış üstünden. Yani tasarımcılar Tekel’e geldikçe, biraz revize etmişler.

İB O günün ihtiyacına göre öyle oynamalar olmuştur. Tekel iken, birisine gittim Cevizli’de, yapılmışın orijinallerini gördüm; likör illüstrasyonlarının orijinallerini. Her rengi ayrı ayrı noktalararak, aydıngelelere çalışmış. Kayısı, böğürtlen, muz resimleri; belirli, tek bir orijinali yok. Sarısını diyelim ki zemin yapıyorsun, kırmızı noktalar koyuyorsun. Mavi

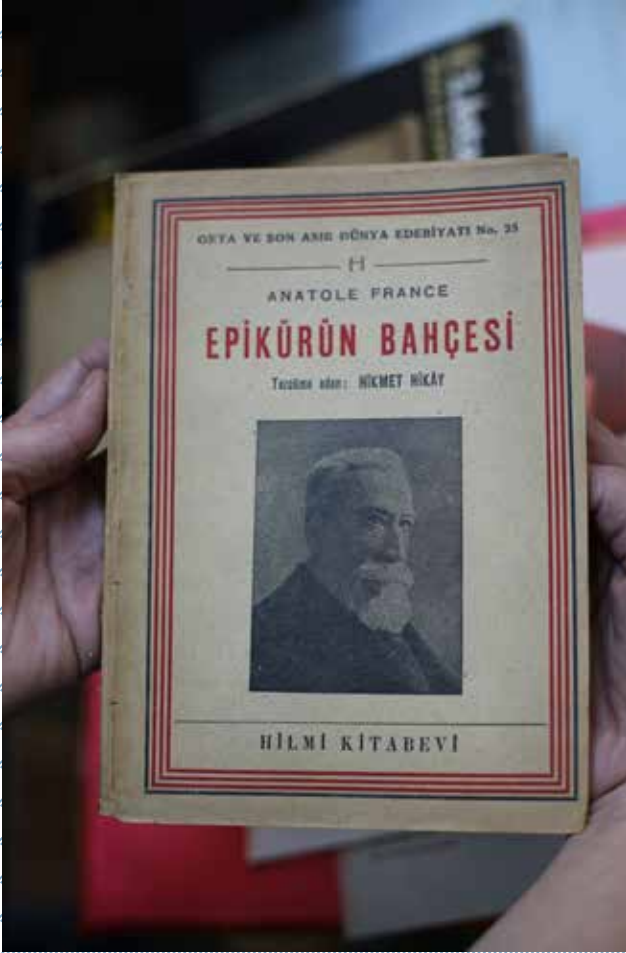
bir şeyler koyuyorsun. Bitince çıkıyor iş, baskıdan. Öyle Firuz Aşkın'ın bir afişi var bende, negatifi elle yapılmış.

Kitaplarda tipodan ofsete geçtiğinde bir kalite düşüşü yaşandı. İlk başta Aydınger de yoktu; prova baskılar pergamin kâğıdına yıldız boya ile yapılıyordu. Yıldız, ışık geçirmediği için bu baskılar kesilip montaja yerleştiriliyordu. Ancak yıldız akışkan bir boya olduğundan, taşma yapıyor ve harfler kalınlaşıyordu. Buna rağmen, bu yöntem film çıkış maliyetinden tasarruf sağlıyordu.

Daha sonra Aydınger uygulaması başladı. Ancak o dönemde kullanılan 300 dpi yazıcılar nedeniyle yazılar kabalaştı ve şişti. Aydınger tam şeffaf olmadığından, sonuçlar çok net çıkmıyordu. Aynı kitabın, örneğin Yunus Emre'nin bir baskısı entertip dizgide pırl pırl görünürken, yeni ofset baskısı âdeta çamur gibiydi. Yaklaşık 5-10 yıl boyunca kitap dizgilerinde ciddi kalite sorunları yaşadı. 6 puntoyla yazılan dipnotlar birbirine karışıyor, özellikle koyu (bold) yazılmış harfler daha da şişerek okunamaz hâle geliyordu.

Daha sonra yazıcı teknolojisi gelişti; 1200 dpi ve üzeri yazıcılarla işler düzelmeye başladı. Film çıkışları yeniden kullanılmaya başlandı. Günümüzde ise film tamamen terk edilmiş durumda; artık dijital olarak istediğiniz netlikte baskılar alınabiliyor. Ama ofsete geçildiğinde bütün kitapların kalitesi düştü. Dizgiler çamurlaştı. Mesela 6 punto dipnotlar hep birbirine karıştı. Eğer bold ise şişti. Böyle bir dönem yaşadık.

Aİ Bu güzel günü bize ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz.

EPIKÜRÜN BAĞÇESİ, HİLMİ KİTABEVİ, İLHAN BİLGE ARŞİVİ.

DİZGİ
OPERATÖRÜ

CEM MERAL

SÖYLEŞİ NO. 12 | 08.05.2019 | 21'
MSGSÜ GRAFİK TASARIM BÖLÜMÜ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ODASI

Aİ Hoş geldin Sevgili Cem. Araştırmamız kapsamında matbaalarda çalışan ustalar, kalıpcılar, montörler, bu işe emek vermiş, görünen, görünmeyen birçok insanın kayda geçmesini arzuluyoruz. Seni de bu bağlamda davet ettik, davetimizi kabul ettiğin için teşekkür ederiz. Sen benim çocukluk arkadaşımın aynı zamanda, ilkokulda beraber okuduk. Daha sonra bu işe nasıl yöneldiğini anlatmanı istiyorum.

CM 1974 yılında hem okul hayatım hem iş hayatım üzerine babamla bir iddiaya girdim. “Hem okuyacağım hem çalışacağım.” dedim. Gündüzleri çalışarak, geceleri ise okuluma devam ettim. Bunun yanı sıra, bir erkek evlâdın bir mesleği olmalı düşüncesiyle, “altın bilezik” olarak gördüğüm bu mesleğe canla başla sarıldım. O dönemde basın hayatında dizgi oldukça önemliydi. Dizgi, bir haberin kurşunla şekillenip gazete sayfasına yerleştirilerek okuyucuya en hızlı şekilde ulaştırılmasını amaçlayan bir süreçti. Linotip makinesinde, saatte yaklaşık 3000 satır dizgi yapabilen bir operatör hâline geldim. Bu başarıım sayesinde dönemin önemli gazetelerinden teklifler aldım. Teklif aldığım yayın organları arasında Cumhuriyet Gazetesi ve yeni kurulmakta olan Güneş Gazetesi bulunuyordu.

Aİ Nerede çalışıyordun?

CM Güneş Matbaacılık A. Ş.’de.

Aİ Nereden teklif almıştın?

CM Teklif aldığım yerler arasında Cumhuriyet Gazetesi ve o zaman yeni kurulmakta olan Güneş Gazetesi vardı. Güneş Matbaacılık A. Ş. tamamen devlete bağlı bir matbaaydı. Bugünkü binası Maliye’ye aittir. O dönemlerde, spekülasyonlar nedeniyle bina boşaltılmıştı. Ancak içerideki makinelerin hâlâ mevcut olduğunu tahmin ediyorum. Bu matbaada 8-9 gazete basılıyordu. Büyük rotatif makinelerle, her gazete gün içinde baskı sırasına göre basılırdı. Erken baskı dediğimiz ilk baskı ayakçı gazetecilerle sinema çıkışlarına, iskelelere, otobüs duraklarına dağıtılırdı. Sonra ikinci baskı saat 20.00’de, daha geliştirilmiş haberlerle hazırlanır ve Anadolu’ya gönderilirdi. O dönemde Anadolu’ya uçakla matris gönderiliyordu. Oradaki matbaalarda baskı yapılır, gazeteler halka ulaştırılırdı. Son olarak, gece 01.00’de şehir baskısı faaliyete girerdi. Bu baskının tirajı fazla olduğu için sadece çok acil bir durum olduğunda makine dururdu. Ön sayfayı ve onun devamı olan iç sayfada nereye geliyorsa haber oraya monte edilirdi. İstanbul’a en güncel haberi sunmak için sabaha kadar süren bir yarış başlardı.

Aİ Çalışma ortamından bahsedebilir misin?

CM Güneş Matbaası'nda çalışırken, kurşunun içerdiği antimonun zehirlenme riski olduğundan Kanlıca'dan her gün çalışanlara özel birer kase yoğurt getirilirdi. Bu yoğurdun bünyedeki zehirlenmeleri önlediğini söylenirdi. Ama ne derece önlediği belli değil. İşveren çalışanına yoğurt temin ediyordu ki eleman eksilmesin kendi işi yürüsün.

Aİ Ustaların kimlerdi?

CM Ustalarım; Suat Arısoy, Hayri ve Osman Bey. Mesleğe başlarken, beni matbaaya babam götürdü.

Montör Sururi Tekin'in yanına verdi. Sururi Bey, ilk gün elimizi bir gres yağı tenekesine soktu, sonra da yüzüme sürdü. "Şimdi git babana göster; çalıştığını görsün." dedi. Mesleği orada gözlemleyerek, takip ederek öğrendim. Hiç kimse bana işi doğrudan öğretmedi. Hata yapmamaya mecburdum. Örneğin, makinenin terazisini bozduğunuzda arıza meydana gelir, gazete yetişmezdi.

O dönemde, ustalarımız üç kişiydi: İki dizgi operatörü, biri mürettepti. Sürmanşetler elle dizilir. Kurşuna değmez. Aldığı gibi onu sayfaya koyar. Sayfada matris kâğıdına geçerdi. Matris kâğıdına geçtikten sonra o sayfa rotatif makinesine baskıya gireceği için yarım C harfi şekli alırdı. Sayfanın kalıbı makineye takılır ve baskıya girilirdi. Burada gördüğünüz (fotoğrafı gösteriyor) vardiya grubundaki kişilerin hepsi bir makinede çalışıyor, kimisi spor sayfasını kimisi siyaset sayfasını hazırlardı.

Aİ Fabrika gibi.

CM Durmak yok. Öyle bir şansınız yok.

Aİ Çalışmaya saat kaçta başlıyordun?

CM Vardiya sabah saat 07.00'de başlar, 16.00'da sona ererdi. 16:00'dan sonra başka bir vardiya gece 12.00'ye kadar devralırdı.

Bizim matbaada Anadolu adında bir gazete çıkardı. Polis Gazetesi ve Türkiye Gazetesi, o zamanın Güneş Gazetesi. Express ve Son Havadis Gazetesi gibi siyasi gazeteler de vardı.

Aİ Hâlâ görüştüğün birileri var mı?

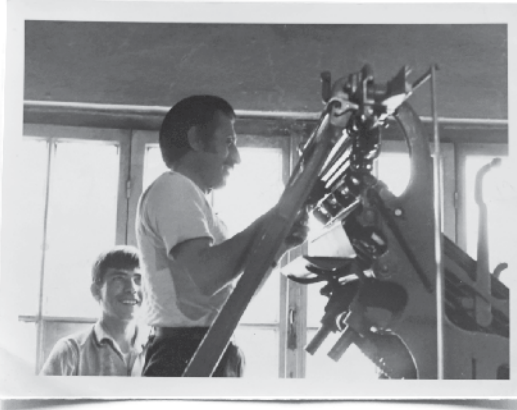
CM Sermürettepimiz Ethem Karayalap. Aklıma geldi; satır üstündeki çapakları temizlemek için özel bir cımbız kullanırdı. Bildiğimiz türden bir cımbız değil; ucu kargaburnuna benzer, özel bir aletti.

Aİ Kaç yıl çalıştın?

CM 1982 yılına kadar matbaacılık yaptım. O zamanlar büyük

yokluk vardı. Kurşunla çalıştığımız için ellerimizde siyah izler oluşurdu. Arap sabunuyla bile yıkasak çıkmazdı. Ellerimizi duvarlara sürterek temizlemeye çalışırdık. Kurşunla çalışan herkes bu durumu iyi bilir.

Aİ Çok teşekkür ediyorum.

MONTÖR, SURURİ TEKİN
GÜNEŞ MATBAACILIK.

CEM MERAL
GÜNEŞ MATBAACILIK

SUAT ARISOY, OSMAN,
HAYRİ NECMİ, EKREM, ÜMİT, CEM.

SÖZLÜK

A

Abdek: Örtücü, kapatıcı özelliği olan bir boya. Filmde istenmeyen yerlerin kapatılmasında kullanılır.

Antimon: Tipo baskıda metal harf (hurufat) imalatında, kurşun ve kalay ile birleştirilerek kullanılan bir element.

Amerikan Bristol: Bir yüzeyi işlenmiş, parlak ve tam beyaz; diğer yüzü mat olan bir kâğıt türüdür. 1., 2., 3. kaliteleri vardır. Genellikle kitap, defter, broşür kapaklarında kullanılır. Arka yüzü renkli baskı için uygun değildir.

Anterlin: Dizilen satırların birbirine karışıp bozulmaması için satır aralarına konulan metal boş satır. (İnterline)

Antetli Kâğıt: Fransızca "kâğıt veya zarf üzerine basılmış ad, adres, başlık" anlamına gelir. Kurum kimliği tasarım elemanlarından olan logo vb. görsel tasarım unsurlarının yanı sıra adres, telefon numarası gibi iletişim bilgilerini de barındırabilir.

Asetat Kâğıdı: Selülozun sülfürik asit içinde asetik asit ile reaksiyona sokulmasıyla elde edilen şeffaf bir malzemedir. Yanmaz, küflenmez malzemenin boyanması kolaydır.

Aydınger Kâğıdı: Matbaalarda düşük tirajlı tire işlerin baskısında film yerine kullanılır. Dizgilerin ters emülsiyonlu olarak lazer yazıcıda çıkış alınması yoluyla elde edilen aydınger çıktılar, doğrudan montajda kullanılır.

B

Basın İş Kanunu: 10 Ocak 1961'de yürürlüğe giren 212 sayılı kanun, gazetecilik ve basın yayın çatısı altında çalışan emekçilerin haklarını koruyan bir yasadır.

Batone: Matbaacılıkta kullanılan serifsiz (tırnaksız), tek kalınlıklı yazı karakteri.

Bıçak: Özel kesimli malzemeler için kullanılan ahşap tabana çakılan keskin çelik parçalardan oluşan kesim şablonu.

C

Cilt: Basılı formaların çeşitli teknikler uygulanarak bir araya getirilmesi işlemi.

Ciltçi: Ciltleme işini yapan kimse. (mücellit).

Cross: Baskıda renklerin yerine oturmasını sağlayan artı "+" şeklindeki rehber işaretlerdir.

Ç

Çift (tweezers): Elle yapılan dizgide, dizilecek karakterleri düzenlemek veya yerlerini değiştirmek için kullanılan cımbız şeklinde alet.

Çember: Tipo baskı için hazırlanan dizgi kalıpları ve klişelerinin düzenli olarak bağlanmasını sağlayan, her baskı makinesinin kendi ölçüsüne göre uygun boyutlarda hazırlanmış dörtgen demir çerçeve.

Çukur Baskı: Mürekkebi çukurdan alarak kâğıda transfer eden baskı tekniklerinin genel ismidir. Tifdruk baskı, bir çukur baskı tekniğidir. Basılacak görüntüyü kalıptan direkt kâğıda aktarması sebebiyle aynı zamanda bir "direkt baskı" türüdür.

D

Dekopaj: Özel kesim bıçaklarının yerleştirileceği kanalların açılması için yapılan oyma işlemi.

Developer (geliştirici): Işığa karşı duyarlı malzemelerde ışık görmüş gümüş tuzlarını ayrıştırarak siyah metalik gümüşe dönüşmesini sağlayan kimyasal bileşimlerdir. Film ve kart banyosunda ilk uygulanan banyo geliştirici banyodur.

Distribütör: Entertip makinesinin matris dağıtan bölümü.

Distribütör Ayarı: Entertip (satır dizgi) makinesinde matrisin gönderilmesi için yapılan ayar.

Dizgi: Basım yoluyla çoğaltılması düşünülen yazılı bir metnin belirli standartlar gözetilerek matbaa harfleriyle yeniden yazılması işlemi.

Dizgi Montörü: Entertip (satır dizgi) makinesini ve teçhizatına ait mamul parçaları monte eden kişi.

Dizgi Operatörü: Linotip, entertip monotip gibi satır dizgi makinelerinde klavye yardımıyla basılacak metni dizen kişi.

E

El dizgisi: Metal veya ahşap harf kalıpları kullanılarak basım yolu ile çoğaltılacak metnin yeniden yazılarak baskı kalıbının oluşturulması işlemi.

Entertip (Intertype): Satır dizgi makinesi. Entertip makineleriyle 26 kadrata kadar dizgi yapılır.

Espas: Aralık, Bir sözcüğün harflerinin ya da sözcüklerin aralarını açmak için kullanılan, harflerden daha kısa ve ince metal çubuk.

F

F Klavye: Türkçe dilinin yazımı için özel olarak geliştirilmiş bir klavye çeşididir. 20 Ekim 1955 tarihinde Bakanlıklararası Standardizasyon Komitesi tarafından onaylanmış ve bu tarihten itibaren ülkemizde kullanılmaya başlamıştır.

Fener Afiş: Elektriğin olmadığı zamanlarda arkasından fenerle ışık yansıtılarak aydınlatılan afiş.

Fikser (saptama banyosu): Işığa duyarlı malzemelerde pozlanmayan kısımlardaki emülsiyonun yıkanarak film yüzeyinden ayrışmasını sağlayan banyo işlemidir.

Film Çıkışı: Ofset baskıda, basılacak iş renk ayrımı yapıldıktan sonra her bir renk için ayrı birer film pozlanarak baskı kalıpları hazırlanırdı. Günümüzde ofset baskı sürecinde CTP (Computer to Plate, Bilgisayardan Kalıba) sistemleri ile basılması planlanan görüntüler doğrudan kalıba aktarılır.

Fire: Basılı bir işi tamamlamak için harcanan kâğıt, mürekkep, film gibi malzemelerin bir kısmının, üretim hataları, makine ayarları, deneme baskıları veya diğer nedenlerle kullanılamaz hale gelmesidir.

Flekso Baskı: Uzun tirajlı baskılara uygun olması sebebiyle genellikle ambalaj sanayisinde kullanılan bir çeşit yüksek baskı tekniğidir.

Font: Metin (veya ilgili malzemeyi) dizmek için kullanılan harflerin, sayıların, noktalama işaretlerinin ve diğer sembollerin derlemesidir. Font ve yazı karakteri genellikle birbirinin yerine kullanılsa da font yazının çoğaltımı için mekanik veya sayısal bir aracı ifade ederken (metal harf kasası veya bilgisayar dosyası) yazı karakteri, tasarımı ifade eder (görünen halini). Font, kullandığınız şeydir, yazı karakteri ise gördüğünüz şeydir.

Font Türkçeleştirme: Bir font dosyasında ş, ç, ğ, ü gibi Türkçe karakterlerin olmadığı durumlarda, tipografik ilkelere uygun olarak fonta Türkçe karakterlerin eklenmesi işlemi

Forma: Matbaacılıkta bir tabaka kâğıdın arkalı önlü basılarak çok sayfalı bir kitabın, kataloğun veya broşürün parçası olacak şekilde 4, 8, 16 veya 32 sayfa olarak katlanarak katlanması.

Fotodizgi: Bilgisayarların matbaacılık sektöründe kullanılmaya başlanmasından önceki yıllarda kullanılan ve "Compugraphic" adıyla da anılan fotografik temelli dizgi makinelerinde yapılan dizgi sistemi. Bu sistemde dizgi makinelerinin ekranlarında sınırlı sayıda satır görülebilir; dizilen satırlar bir kayıt biriminde saklanarak dizgi bitiminde pikaj yapılmak üzere rulolar şeklindeki ışığa duyarlı kâğıtlara ışınsal aktarım yoluyla pozlanırdı. Bu kâğıtlar tıptı fotoğraf baskısı gibi belli kimyasal işlemlerden geçirildikten sonra yazılar görünür hale gelirdi. Bu kâğıtlardan pikaj yapılır ve pikajlı sayfaların filmi çekilerek baskıya hazırlık süreci devam ederdi.

Fotodizgi Komutları: Aşağıdaki komutlar sıkça kullanılırdı. Yatay çizgi çizmek için: drive horizontal-Drh Komutu Dikey çizgi çizmek için: drive vertical-Drv Komutu, Kerning ayarı için: Ko ve Kx.

Freze makinesi: Bir kesiciyi kullanılacak malzemeye doğru ilerleterek malzemeyi boşaltmak için döner kesiciler kullanan makine. Klişe üretiminde de kullanılır.

G

Gale (galley): Dizilen kalıpların bağlanmak ve taşınmak üzere yerleştirildiği tabla.

Garnitür Takımı (furniture): Çember içindeki sayfaların düzenlenmesi için kullanılan kurşun veya alüminyum destek parçaları.

Gestetner El Pedalı: İngiliz Üretimi baskı presi.

Gofre: Bir dişi ve bir erkek kalıbın arasına kâğıdın yerleştirilmesiyle tipo baskı makinelerinde yapılan kabartma işlemi.

H

Hakkâk: Taş, maden ve ahşap gibi sert malzemeler üzerine yazı, şekil oyma-kazıma sanatını yapan zanaatkara denir.

Heidelberg Makine: Alman Üretimi matbaa makinesi.

Hohner Makine: Alman Üretimi matbaa makinesi.

Hurufat: Baskıda kullanılan metal veya ahşap gibi malzemelerden yapılmış harf, rakam, noktalama işaretleri gibi karakterlerin kalıpları.

Hurufat Alaşımı: Kurşun, antimuan, kalay (3.11, halk dilinde kurşun).

K

Kapital: Roman Kapital harflerden kaynağını alan harf biçimleri, majiskül harfler.

Karıncalama: Satır dizgide, kalıpta oluşan malzeme kaynaklı bir çeşit bozulma.

Kasa: Belirli bir düzeni olan, içinde metal harf ve diğer karakter kalıplarını (hurufat) barındıran, çok gözlü çekmecelerin her biri.

Katrat/Kadrat: Elle dizgi tekniğinde harf ve sözcük aralarında kullanılan metal parçacıklara verilen isim. Amerika'da "Pica", Almanya'da "Cicero" olarak adlandırılan ve 12 puntoya eşit olan ölçü birimidir. Bu parçalar harf kalıplarından (hurufat) alçaktır ve baskıda mürekkep almadıkları için harf aralarının açılmasında, paragraf boşluklarında ve satırların farklı biçimlerde düzenlenmesinde kullanılırlar.

Kavalet: Ahşap veya metal harf kalıplarını düzenli bir şekilde barındıran kasaları (hurufat çekmecelerini) sıralı bir şekilde dizmeye yarayan ve çoğunlukla ahşaptan yapılan depolama sistemi.

Klişe: Tipo baskı tekniği ile basılacak resim veya hurufat ile dizilemeyecek özellikteki başlıklar için tasarlanan metal kalıp.

Klişe Altlıkları: Harf yüksekliğine göre klişelerin altına yapıştırılarak klişelerin dizgi karakterleri ile aynı hizaya gelmesini sağlayan ahşap veya metal yükselti.

Kükürt Dioksit: Kâğıt beyazlatmak için de kullanılan bir ağartıcı.

Kumpas (composing stick): Dizgi çubuğu, tipo baskıda elle dizilecek harflerin yan yana getirilmesinde ve satır uzunluklarının ayarlanmasında kullanılan metal bir alet.

Kuşe Kâğıt: Yüzeyleri dolgu maddeleri ile kaplanıp perdahlanarak pürüzsüz hale getirilen her iki yüzü parlak veya mat olabilen kâğıt.

L

Lak: Broşür, kitap kapağı, katalog, dosya, davetiye gibi işlerde baskıyı dış etmenlere karşı korumak ve ürüne parlaklık kazandırmak için baskı sonrasında uygulanan madde.

Letraset: Kuru transfer sistemiyle kâğıt ya da çeşitli yüzeyler üzerine aktarılan harf, rakam, sembol ve grafik öğeleri üreten ve 1960'larda tasarım stüdyoları, grafikerler, mimarlar, teknik ressamlar ve sanatçılar tarafından ürünleri yaygın olarak kullanılan bir şirket. Türkiye'de bu tip ürünlerin tümü bu şirketin ismi ile anılmaktadır.

Linotip (Linotype): Yaygın olarak kullanılan bir satır dizgi makinesi markası.

Litografi: Taş Baskı.

Lup: Montajda renklerin ve krosların üst üste oturup oturmadığını kontrol etmek için kullanılan bir tür büyüteç.

M

Macintosh: Apple Inc. tarafından 1984 yılında satışa sunulan kişisel bilgisayar.

Mağaza: Entertip ve Linotip dizgi makinelerinde matrislerin depolandığı bölüm.

Manşet: Bir gazetenin adının altında, ilk sayfasının üst yarısında, günün en önemli haberinin iri harflerle yer aldığı başlık.

Matris: Harf kalıbı, satır dizgide döküm için kullanılan dişi harfler.

Matris Kâğıdı: Stereotip baskı tekniğinde basılacak formanın kalıbını almada kullanılan yumuşak karton.

Merdane: Tipo baskı makinesinde boyayı homojen olarak kalıp kazanına gönderen silindirik yapı.

Mizanpaj: Sayfa tasarımı.

Mizantren: 1. Tipo baskıda kullanılan kalıbın her bölümünün aynı kalitede baskı yapması için kalıp altından veya kazan kâğıdında yapılan yükseklik ayarı.
2. Tipo baskıda, baskı öncesinde düzenlenmiş sayfa veya forma üzerinde yapılan düzeltme ve ayarlama amaçlı işlemlerin tümü.

Monotip (Monotype): Bir satır dizgi makinesi markası.

Montaj: Bütün olarak tasarlanmış, gerçek işlevini birleştirildiğinde yerine getirebilecek öğeleri (makine, eşya vb.) uygun bir biçimde bir araya getirme.

Muare: Aynı açıyla basılan iki tramın, oluşturduğu deforme görüntü, baskıda istenmeyen bir durumdur.

Mücellit: Ciltçi.

Mücellithane: Ciltevi.

Mürettip: Dizgi yapan kişi.

Mürettiphane: Dizgi yapılan yer.

Musahhih: Metin tashihi yapan kişi, düzeltmen.

N

Numaratör: Baskı makinesi üzerinde bulunan ve baskıyı sayarak kaç adet baskı yapıldığını belirten cihaz.

O

Offset (ofset): Kaynağını taş baskıdan alan ve yağın suyu itme prensibine dayalı, dolaylı bir baskı tekniğidir.

P

Palamut: Entertip ya da Linotip dizgi makinesinde, kurşun eritilen, potaya kurşun veren makine parçasına ülkemizde verilen ad.

Pantone Kataloğu: Tire renk içeren ve

her rengin ofset baskı sisteminde nasıl elde edileceğini karışım formülleriyle veren renk kataloğudur.

Perforaj: Fatura, irsaliye, vezne alındıları, uçak vb. araçların biletlerinde kopyalarının kolay kopması için baş ve sırta yakın kısma boydan boya açılan delik.

Pergamin Kâğıdı: Toza, suya ve yağa dayanıklı, pürüzsüz, parlak ve yarı saydam bir kâğıttır.

Pikaj Yapmak: Baskıda kullanılacak tüm görsel ve yazılı malzemeleri milimetrik kartona yapıştırıp düzenleme işi.

Pilyaj/Pliyaj: Basılı malzemelerin kırım yerine verilen isimdir. Katlamayı kolaylaştırmak için karton veya yüksek gramajlı kâğıtların üstüne oluk açma işlemine de aynı isim verilir.

Pota: Entertip, linotip gibi satır dizgi makinelerinde kurşunun eritildiği bölme.

Prova Tezgahı: Tipo baskıda ilk prova baskılarını ya da sütun tashihlerini yapmaya olanak veren manuel baskı sistemi.

Prova Çekmek veya Baskı Provası

Almak: Bir işin, basıldığı zaman nasıl görüneceği hakkında fikir vermeye yarayan aşamadır. Prova, son çoğaltmada kullanılacak orijinal kâğıt, mürekkep setleri ve görüntüler ile yapılan baskıdan alınan bir örnektir.

Punto: Harf büyüklüklerinin tanımlandığı temel ölçü birimidir. 12 punto 1 pica değerindedir.

R

Rotatif: Silindir şeklindeki klışeleri hızlı ve sürekli biçimde dönerek işleyen ve yüksek süratle baskı yapan özellikle gazete, dergi gibi yayınların basımında tercih edilen matbaa makinesi.

Rötuş: Düzeltme.

S

Sallama Pedal: Tipo baskı makinelerinin ilk modelleri ayakla çalıştırıldığı için bu ismi almışlardır.

Sarı Pirinç Tel Fırça: Entertip veya Linotip makinelerde satırlar halindeki kurşun kalıpların üstündeki çapakları temizlemek için kullanılır.

Sayfa Bağlamak: Elle dizerek oluşturulan sayfanın bir arada durması, dağılmaması için ip ile bağlanması. Bağlanan kalıp makineye yerleştirilerek baskıya hazır hale getirilir.

Selefon: Kâğıt ya da karton gibi malzemelerin baskı işlemlerinin ardından üzerlerine dış etmenlerden korunmaları amacıyla kaplanan ince, şeffaf film tabakası.

Selüloz: Doğada yaygın bulunan, bitki hücre duvarlarının ana maddesi doğal bir polimerdir, kâğıt endüstrisinde, mukavva ve kâğıt üretiminde kullanılır.

Serlevha: Osmanlıca başlık.

Sermürettip: Başdizgici.

T

Takatuka: Kalıpta yan yana gelen hurufatı aynı düzeye getirmek için vurularak kullanılan bir çeşit tahta çekiç

Tashih Yapmak: Dizgi yanlışlarını düzeltme işi.

Tel Dikiş: Formaların çoğunlukla tam ortadan tel zimba ile birbirine tutturulması işlemidir.

Teleks Kâğıdı: Faks cihazından önce sadece yazı aktarabilen, 1970'li yılların popüler iletişim aygıtı Telex'te kullanılan kâğıt.

Tifdruk Kâğıdı: Düşük gramajlı, ince, kaygan bir kâğıttır.

Tipo Baskı: (Letterpress) Bir yüksek baskı çeşidi olan tipo baskı, sert ve kabartma bir yüzeye mürekkep sürülerek bu yüzeyin kâğıt üzerine bastırılması yoluyla yapılan baskı türüdür. Tipo baskı yüksek sayıda baskıya izin verir ve en eski endüstriyel baskı yöntemidir.

Tipometre: Tipo baskıda, özellikle dizgicilerin kullandığı harf boyutunu ölçmeye yarayan cetvel.

Tiraj: Bir gazete, kitap ve derginin bir seferde basılan nüshalarının toplam sayısı.

Tram: Gerek tipo baskıda klişe, gerek ofset ve tıfdruck baskılarda kalıp yoluyla resim basmaya yarayan noktacıklardır. Baskı çeşidi ve baskı malzemesine göre göre cm²'ye düşen tram sayısı değişir.

Trikromi: Üç renkli baskı anlamına gelmekle birlikte cyan, magenta, sarı renklerine siyahın da eklenmesi ile günümüzde dört rengin (CMYK) basımına dayalı bir tekniktir. Bu üç rengin tramlı olarak basımından istenilen her renkte orijinal baskılar elde edilebilir.

V

Vandercook: Baskı kuvveti için yerçekimini kullanmayan ilk ve en yaygın kullanılan prova baskı makineleri markasıdır. Vandercook dişli baskı makinelerinin kullanımı operatörler için daha kolaydır ve daha hassas sonuçlar verir.

Varak: Altın, gümüş veya farklı metalik renk çeşitleri bulunan, sıcaklık ve basınç altında yırtılmayan, yanmayan ve kâğıt, mukavva, cilt bezi, deri gibi yüzeylere transfer edilebilen özel folyolara verilen genel isim.

VariTyper: Elektrikli daktilo ve foto-dizgi sistemi. Benzeri Scantext ise, kod tabanlı dijital dizgi sistemidir.

Vizo: Çembere kalıp sıkıştırırmada kullanılan vidalı kilit.

Vizo Anahtarı: Vizoları ayarlamak için kullanılan "T" şeklindeki el aleti.

W

Web Ofset: Rotatif ofset baskı, kâğıdın bobin halinde beslendiği, son derece hızlı ve yüksek tirajlar söz konusu olduğunda uygun maliyetli bir tekniktir. Günümüzde en çok gazete ve dergi gibi yayınların basımında tercih edilir.

Y

Yaldız Baskı: Metal klişe veya tipo baskı kalıbının ısıtılılarak karton, cilt bezi ya da benzeri bir materyal üzerine veya mekanik olarak transfer edilmesidir.

Z

Zemin Basmak: Düz, tek renk, tramsız baskı.

FOTOĞRAFLAR

DAVUT YÜREK, CUMHURİYET GAZETESİ.

MATRİS ÇEKMECESİ.

AHŞAP HARFLER.

 SMET YILMAZ VE DAVUT YÜREK,
CUMHURİYET GAZETESİ.

ALPARSLAN BALIÖÖLÜ, A4 OFSET.

SICAK YALDIZ BASKI FOLYOSU.

İSRET YILMAZ SÖYLEŞİSİ, MSGSÜ GRAFİK TASARIM BÖLÜMÜ,
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ODASI (SOLDAN SAĞA: SELEN BAŞER NEJAT,
ÜMİT DEMİRHAN, İSRET YILMAZ, AYŞEGÜL İZER)

İLHAN BİLGE.

CEMAL AZMİ MATBAASI
TÜRKÇE ALFABE LEVHASI,
A4 OFSET

FATİRA DİZGİSİ,
SELÇUK ÇOKSAYAR ARŞİVİ.

SELÇUK ÇOKSAYAR.

DRUPA DÜSSELDORF FUARI, 1951,
LOKMAN ŞAHİN ARŞİVİ.

OSMAN TÖLÜ SÖYLEŞİSİ (SOLDAN: TUĞÇE İŞÇİ, BAŞAK ÜRKMEZ, SELEN BAŞER NEJAT, AYŞEGÜL İZER, OSMAN TÖLÜ, DAVUT YÜREK).

MEHMET YILDIRIM, ENTERTİP DİZGİ MAKİNESİNİN BAŞINDA, ÖNCÜ DİZGİ.

SADIK KARAMUSTAFA.

LOKMAN ŞAHİN SÖYLEŞİSİ, MAS MATBAA (SOLDAN SAĞA:
SELEN BAŞER NEJAT, AYŞEGÜL İZER, LOKMAN ŞAHİN).

NAMIK KEMAL AYDIN SÖYLEŞİSİ, ÇAĞDAŞ OFSET.
(SOLDAN SAĞA: NAMIK KEMAL AYDIN, BAŞAK ÜRKMEZ,
SELEN BAŞER NEJAT, AYŞEGÜL İZER).

TUNÇER SEZERGİL.

FOTOĞRAFTA SOLDA;
WILLI BLÜMEL,
LOKMAN ŞAHİN
ARŞİVİ.

